

Waszlavik László

CSONTVÁRY-KÉPMESÉK AZ EGRI CSILLAGOKTÓL MÁTYÁS KIRÁLYIG

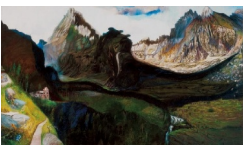

Waszlavik László

Csontváry-képmesék
Az Egri csillagoktól Mátyás királyig

Elektronikus változat

2020

TARTALOM

Előszó.....	3	
Csontváry rejtjelkulcsa.....	4	
A rejtett Csontváry motívumok „előhívásáról”.....	13	
Elemzések		
	1. Baalbek (Egri csillagok.....)	14
	2. Jajcei vízesés (Csongor és Tünde).....	29
	3. A taorminai görög színház romjai (négy görög dráma).....	38
	4. Tavasz Mosztárban (Ludas Matyi).....	56
	5. A Nagy Tarpatak völgye a Tátrában (Emese álma)	65
	6. A schaffhauseni vízesés (Attila temetése).....	74
	7. Selmezbánya látképe (Hunyadi László és Mátyás, Mohács, Szigetvár, Bocskai szh., Rákóczi szh., Ferenc József, Sissi).....	78
Melléklet.....	110	
Köszönetnyilvánítás.....	113	

CSONTVÁRYRÓL, AHOGYAN EDDIG MÉG SOHASEM

Waszlavik László nem az első azon zenészek közül, akik a könnyűzeneinek mondott pódiumok felől, a zenerajongó publikum világában aratott zajos sikerek valóságából érkező osztrák meg velünk véleményüket a magyar történelem elfeledett tényeiről (Szörényi Levente), elhallgatott eseményeiről (Grandpierre Attila), vagy kódolt összefüggéseiről és üzeneteiről – lásd a jelen könyvet.

Sokan lesznek, akiknél Waszlavik példátlan gondolat kísérlete ki fogja verni a biztosítékot. El fogják veszíteni a fonatot a szellemi kihívás és a szakmai provokáció közötti keskeny mesgyn. Azt hiszik majd, hogy polgár- és/vagy akadémikus-pukkasztással van dolguk, és csak kevesek fogják majd föl, hogy ez a szöveg olyan, mint egy hallucináció – a hallucinációk minden különleges tulajdonságával, amely a valóság nem hagyományos eszközökkel történő megragadását és megértését illeti a megismerő tudat által.

Magyarázat-kísérlet vagy belemagyarázás? Interpretációs szabadság, netán parttalan asszociációs szabadosság? A magyar értelmezés, a magyar műelemzés legmerészebb vállalkozása – avagy egy korlátokat nem ismerő képzelőerő tobzódása? Egy „hátha így van”, egy „miért ne lehetne ez is igaz” típusú, izgalmas konklúziók irányába mutató felvetés, avagy a fantáziálás elefantiázisa?

Ötletekben gazdag, semmilyen tabutól, semmilyen mesterséges korláttól vissza nem riadó, műveltség-elemekben és inspiráló erőben rendkívüli intenzitású szöveg a Waszlavik Lászlóé. Ritka mutatóvány manapság.

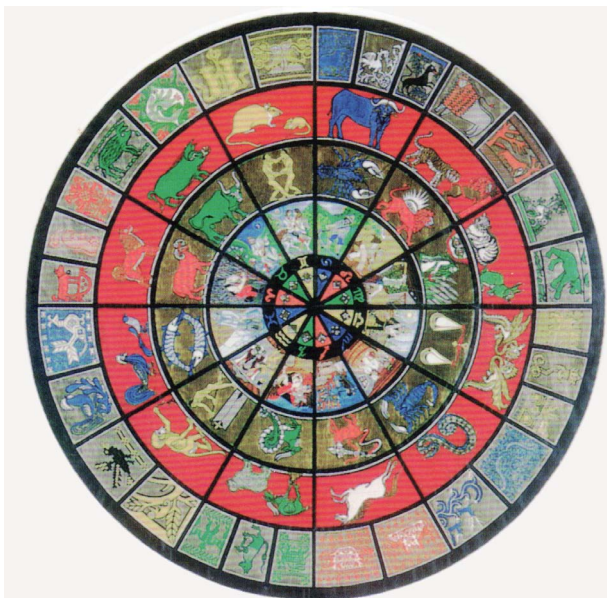
Örülök, hogy megismerhettem, és ajánlom mint szellemi tornagyakorlatot mindenkinek, aki úgy gondolja, hogy Csontváry festményei máshogyan is szemlélhetőek, mint ahogyan eddig tettük.

Hiszen – és végülis ennek a bizonyítéka ez a könyv – a Csontváry-életmű az értelmezések, a magyarázatok, a rejtett kódok, a megfejtések, a megoldások szinte végtelen lehetőségét kínálja. Ezekből merít szerzőnk is, zavarbaejtően sokféle tudás birtokában, imponáló következetességgel és leleményességgel.

Szócs Géza

CSONTVÁRY REJTJELKULCSA

Csontváry lényegében ugyanazokat a szimbólumokat használja, mint a népművészet vagy a szakrális (kultikus, templomi) ábrázolások. Hogy a festő képeinek jelentését mind máig homály övezi, abban nagy része van annak, hogy ezt a szimbolikát nem ismerjük. Pedig a múlt század végére egy lelkes magyar iskola felfedezte ezt a kódot. Magam Az esztendő köre című 1999-ben megjelent kiadványban bukkantam rá, összeállítói között szerepel Pap Gábor, Szántai Lajos, Molnár V. József, – hogy csak a legismertebbeket említsem. Sokan Kustár Zsuzsa keramikus alkotásaként is ismerik ezt a rendszert (1. ábra).

1. ábra

megint csak érdekességképpen, illusztrációként szerepeltettem a sztyeppi szimbolika könyvben, a „Schaffhauseni vízeséssel” együtt, ami Attila temetését rejti. Egyre jobban megismerve Csontváry személyes kódolási szokásait és a rá jellemző képi nyelvet innen már gyorsan haladtam a további nagy művek „titkos rétegének” felfejtésében.

Mindmáig bizonytalan, honnan ismerte Csontváry a népi-szakrális jelképeket és jelképi nyelvet. Erre talán csak a jövő kutatásai adhatnak választ. Mindenekelőtt azok a festőiskolák és szellemi körök jöhetnek számításba, akik ismerték és használták ezt a „zodiákus” nyelvet. Mert voltak ilyenek Csontváry korában és még utána is. Van ennek a nyelvnek egy „ABC”-je, egy egyszerű alapkódja, ami főképp állatfigurákból áll – mindenekelőtt a nyugati és a keleti zodiákus 12+12 állatából –, amit 28 úgynevezett kínai holdház egészít ki. Ha valaki tudja ezt az ABC-t és a sztyeppi változatait, „dialektusait”, könnyen eligazodhat nem csak a magyar, de a sztyeppi képírásban is. De tapasztalatból tudom, hogy – amint a szorzótábla elsajátítása sem könnyű dolog – ezt az ABC-t sem könnyű megtanulni. Nem is várom el az átlagolvasótól, ezért egy egyszerűsített táblázatot adok közre (lásd a jobb oldali kód-táblázatot, ami néhány oldallal odébb folytatódik), összegyűjtve azokat az egymásnak megfelelő, egymást akár helyettesítő szimbólumokat, amiket

Kód-táblázat könyvünk Csontváry-képeizhez (első rész)

Sorszám tavaszponttól (III. 21-től) számozva	Sorszám csillagászati évszakon belül	Nyugati jegy	Keleti jegy	Keleti jeggyel egyenértékű holdháállat vagy más szimbólum könyvünk Csontváry-képein	Milyen hozzávetőleges időszakot jelöl az éven belül	Milyen személyt, fogalmat, tulajdonságot Jelöl könyvünk Csontváry-képein	Milyen népet vagy vallást jelöl könyvünk Csontváry-képein
Csillagászati tavasz hónapjai							
1.	1.	Kos ♈	Kutya	(Farkas)	III. 21.– IV. 21.	harcos, tüzes, (ujjá)születés	török
2.	2.	Bika ♉	Disznó	Galamb	IV. 21.– V. 21.	önző, földi értékék, élvezetek	
3.	3.	Ikrek ♊	Patkány	Egér, Bagoly, Denevér	V. 21.– VI. 21.		
Csillagászati nyár hónapjai							
4.	1.	Rák ♋	Ökör	Tehén, Gólya	VI. 21.–VII. 21.	anya, szülői ház, termékenység	
5.	2.	Oroszlán ♌	Tigris		VII. 21.–III. 21.	uralkodó, győztes	
6.	3.	Szűz ♍	Nyúl	Macska, Medve	VIII. 21.–IX. 21.	lány, tudós	német, osztrák
Csillagászati őszi hónapjai							
7.	1.	Mérleg ♎	Sárkány		IX. 21.–X. 21.	mérlegelés, igazság	keresztény
8.	2.	Skorpió ♏	Kígyó		X. 21.–XI. 21.	harcos	muzulmán
9.	3.	Nyilas ♐	Ló	Szarvas	XI. 21.–XII. 21.	bölcs, erkölcsös	magyar
Csillagászati tél hónapjai							
10.	1.	Bak ♑	Kecske	kopár hegy	XII. 21.–I. 21.	tragédia, veszítés, gonoszság	
11.	2.	Vízöntő ♒	Majom	Ifjú, Holló 3 madár, 3 hullám.	I. 21.–II. 21.	alávetett, szolga, vesztes, pusztuló	
12.	3.	Halak ♓	Kakas		II. 21.–III. 21.	ciklusvég, halál	

Csontváry sok mindenre használ, tulajdonságok, népek, vallások kódolására. Ezek többé-kevésbé ismert kódok, így például az úgynevezett mundán-asztrológia összefüggésbe hozza a világ népeit a 12 állatövi jeggyel, hozzánk magyarokhoz a Nyilas jegyét rendelve. Csontváry használja ezt az elvet, néha eltérésekkel, kreatívan, még a vallásokra is kiterjesztve.

Fussuk át röviden az előző oldal kód-táblázatát és folytatását, ami felsorolja a 12 állatövi jegyet összerendelve a keleti nyugati változatot, megadva az azokkal egyenértékű más szimbólumokat (többek között az úgynevezett holdházakat), és az azokhoz kapcsolható jelentéseket.

A természeti évet tavasztól tavaszig érdemes 12 szakaszra osztani. Ezalatt a felkelő Nap az év 12 állatövi csillagképében mutatkozik, havonta (átlagosan minden hó 21-től a következő hónap 21-éig) vándorolva egy csillagképnyit. A régiség embere tisztában volt ezzel, számára az égbolt naptár és óra is volt, és az írásbeliség előtt még arról jegyezte meg és abba vetítette bele korának „természettudományos”, „irodalmi”, „történelmi” és „vallási” ismereteit és elképzeléseit. Akkor persze ezek a fogalmak még nem léteztek, de a tudás már létezett egy olyan formában, amit ma mitológiának hívunk.

Visszatérve a természeti évre, ami az egyik legfontosabb ciklus volt a régiek életében, az úgynevezett csillagászati tavasz a **Kos** „havával” indul március 21. körül, amikor az éjszaka pont olyan hosszú, mint a nappal. Ez nagyjából a vegetáció szárbaszökkenésének ideje, előtte a természet halott, de innen hirtelen, kitörésszerűen kap erőre a zöld. Ez a természet heves, harcias, kezdeményező és férfias mozdulata, nem véletlen, hogy az időszak jelképe az indultatos, vad és erőteljes Kos, amiből még „faltörő” is van. Ehhez a „jegyhez”, időszakhoz és Nap-állomáshoz uralkodó bolygóként a heves természetű hadurat, a hadak istenét, a Marsot szokták rendelni. Merthogy a zodiákus jegyeknek („csillagászati hónapoknak”) úgynevezett uralkodó bolygói is vannak. A kód-táblázat folytatása mutatja, hogyan uralja 7 bolygó a 12 jegyet. Minden zodiákus jegy hozzá van rendelve a négy őselem (Tűz, Föld, Levegő, Víz) valamelyikéhez is. A Kos például tüzes jellegű. Ennek a jegynek az időszak a halott téli periódust felváltó életteli zendülésnek, a természet születésének és újjászületésének ideje, és szimbolikusan ide értendő mindenféle nagy kezdet és kezdeményezés, alapvetés, születés, újjászületés, helyreállítás, megújítás és gyógyítás, legyen az család-, dinasztia- város- vagy államalapítás, új időket hozó csatanyerés vagy feltámadás (akár az országé is), új élet kezdete új helyen. Az előző időszakot – a téli jegyeket – túl kell élni, és ez kétesélyes. Ott vagy elpusztulni, vagy túlélni lehet, átlépve egy következő ciklusba, pont úgy, ahogy a természet teszi. Ezért a tavaszindító Kost hívhatjuk a Kezdet jegyének, míg a télzáró Halakat (a ciklikusan előtte lévő időszakot) a Vég jegyének.

Csontváry képein etnikai kódként általában a Kos jegye jelzi a törököket. Ismeretes, hogy a népi szimbolikában a Kossal egyenértékű a keleti Kutya (lásd a táblázatot), sőt a Farkas is, ami a régi törökök legjellemzőbb totemállata. Ahogy a magyaroknál is meg van a kettős királyság hagyománya a Gyula és Kündü formájában, az ótörkök két uralkodó dinasztiájában a szakrális királyt mindig az Asina nemzetség adta – és ennek volt a totemállata a Farkas. Az uralkodó felesége vagy a hadvezér (ezek azonos státuszban voltak, akárcsak a sakkban) az Aside dinasztiából jött, aminek a totemállata a Sárkány volt. Viszonyuk meglehetősen egyenrangú, a zodiákus (évkör) két félévét – tavasztól számítva – pont a Kutya és a Sárkány indítja. Létezett a kettő összeírása is „Sárkányfarkas” formájában, ami látható bizonyos közép-ázsiai és kaukázusi műkincseken (kargalinkai diadém, kobjakovói nyakék). De honnan ismerhette Csontváry a Kutya vagy a Farkas etnikai jelentését? Talán onnan, hogy a Kosztkák címerében is farkas volt, és elődeik, a Navojok („Nogajok”) neve is egy közismerten totemisztikus jelentésű szó a törökségi népek mongol-tatár

ágán, ami kutyát vagy farkast jelent.

A második tavaszi jegy (nevezhetjük ezt egyszerűsítőleg csillagászati hónapnak is) a **Bika**. Az asztrológiával foglalkozók az ennek megfelelő életházat „pénzházként” ismerik, itt a földi értékek, az anyagiasság előtérbe helyezéséről van szó, és maga a jegy is földies, a négy elemi minőség közül a Bika a Föld-elemhez van rendelve. Keleti megfelelője a Disznó, amit Csontváry gyakorta használ. Látni fogjuk, hogy az Egri csillagok képi kifejtésében a szultán városrésznyi kincstárát (az úgynevezett Jedikulát), az anyagi javak birtoklásának helyszínét jelzi a Disznó alakjával.

A harmadik tavaszi jegy az **Ikrek**, ami a vele egyenértékű Egérként, Patkányként, Denevérként, Bagolyként jelenik meg a magyar népi és szakrális szimbolikában.

Az első nyári jegy a **Rák**, ide tartozik a szülői ház, az anya, a gondoskodás, a szeretet, a termékenység, a származás, az eredet. Ekkor van a Nap a legmagasabb pályán, a fény (a nappalok hossza) idáig nő, innen fogva csökken. Napszakként Csontváry ide kódolja a delet. Ezt látjuk a Csongor és Tünde képi történetében (Jajcei vízesés), ahol a szerelmesek déli találkozója a féynövekedés-fénycsökkenés átmeneti pontjához (a Rákhoz) van rendelve. A Parkrésztlet című festményen Csontváry a Rák „szeretet” értelmét használja, egy Rák-jelből nő ki a „szeretettvallások fája”. Az „Emese álmában” a „Tehén” alakja Emesével együtt a kép központi terét tölti ki, és mivel a Tehén a Rákkal egyenértékű szimbólum, ez a kompozíció a termékenység és az anyaság problematikáját helyezi a központba, hisz tudjuk, hogy Emese Ügyektől, az öreg királytól régóta várja a gyermekáldást.

A csillagászati nyár második jegye az **Oroszlán**. Ez a királyok szokásos jelképe, mindeneke-lőtt a hatalmat, az uralmat jelenti. Csontváry gyakran használja az Oroszlánt a Vízöntővel együtt. Ha a zodiákust zárt formában, körként ábrázoljuk (mint a Kustár-féle ábrán), ez a két jegy egy átlóra esik, amit Oroszlán-Vízöntő tengelynek is nevezhetünk. A Vízöntő az élettelen tél középső jegye, és bár számos értelme van, az Oroszlánnal szembeítve egyfajta erőtlenséget, szolgaságot, alávetettséget jelenít meg. Példaként vegyük szemügyre A Panaszfal bejáratánál Jeruzsálemben

2. ábra

című festmény bal felső sarkát.

A Panaszfal (Siratófal) elnevezés onnan ered, hogy annál gyászolják a jeruzsálemi templom rómaiak általi lerombolását, amit – többek között baljós jelek miatt – nem is sikerült újjáépíteni. Az ottani néptől elvétezt a város és a templom. Csontváry képének e részletén a helyi hívők imádkozó csoportját látjuk. A részlet bal oldalán velünk szemben egy vallási vezetőnek tűnő „oroszlánsörényű”, jelképszerű alak áll, aki a képen leginkább az Oroszlán minőséget testesíti meg. Az imádkozó csoport feje felett egy három-hullámú faágot látunk. Ezt a motívumot kód-táblázatunkban is megtaláljuk a Vízöntőnél, nem beszélve a faágon ülő három madárról, ami szintén hagyományos Vízöntő kód (lásd a táblázatot). Az első ághullámon ülő baloldali „ikermadár” az alattuk lógó 3 ággal és a 7 zöld ággal körülvett piros „Vénuszmadár” – mely kissé szívserűen van

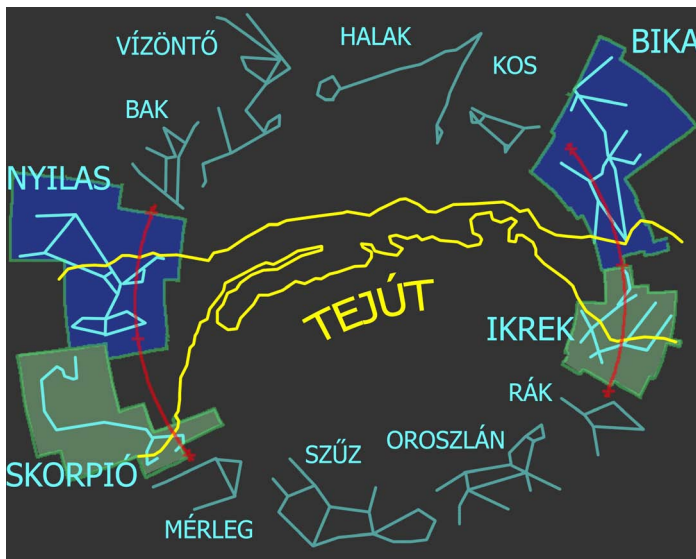
elrajzolva – persze nem véletlen (az „ikeradarat” sárgával kereteztem be és kikontrasztosítottam). A pontos szimbolikai elemzés még korai számunkra, de „haladóknak” azért elárulom, hogy a madarak és a zöld ágak a Vízöntő mellett a másik két levegős jegyet (Iker, Mérleg) kódolják, mint ahogy az „oroszlán-emberben” is benne van az Oroszlán mellett a másik két tüzes jegy is. Az „ikermadár” a tavaszi levegős jegyre (az Ikrekre) utal, a madarak alatt lévő ágak száma 3, ami a jegy sorszámát adja (lásd a kód-táblázat második részét). A piros „szívmadár” lényegében a Vénusz bolygóra utal, ami a 7-es sorszámú Mérleg uralkodó bolygója. Ezért van a madár körül hét ág. A hetedik ág egyébként íves (ezért nem is vehető észre azonnal), és alakjával a Mérleg képjelére (Ω) hasonlít. Népdalainkban is megjelenik a Vízöntő hárommadaras és háromhullámos képe, ezzel a népdalkönyvben foglalkozom. Visszatérve, képrészletünk Oroszlán-Vízöntő tengelye a város és a templom feletti uralom(=Oroszlán) elvesztéséről és (vallási-állami) alávetettségben élésről (=Vízöntő) szól. Az Oroszlán-Vízöntő motívum Csontváry más képein is hasonló jelentésű, amit valamelyest a kép tartalmához kell igazítani, és az a „lenni vagy nem lenni” (többek között állami-közigazgatási-vallási szinten), „uralkodni vagy alávetettségben élni”, „győzni vagy veszíteni”, „győzni vagy meghalni” dilemmaként fogalmazható meg.

A csillagászati nyár utolsó jegye a **Szűz**. A népi szimbolikában ezzel a Nyúl, a Macska és a Medve is egyenértékű. A fonó-szövő szűz mintájára aprólékos, akkurátus, monoton munkát végzők megjelenítője (a monoton, ismétlődő tevékenységre létra, lépcső, fésű stb. is utalhat). Csontvárynál a Csongor és Tündében például ide van kódolva a tudós, de a Berliini medve mint a legkorábbi német címerállat okán ez a jegy jellemezheti a németeket is, és ez a jegy vág össze a német akkurátussággal is. Csontváry igen kreatívan ezt a kódot használja, eltérve a kissé felületesebb mundán-asztrológiai gyakorlattól, ami a németeket és az osztrákokat egészen máshova sorolja.

A tavasztól számított „természeti” év második fele a **Mérleggel** indul. Keleti megfelelője a Sárkány. Ennek megfelelően Csontváry a Mérleg megjelenítésére vagy annak a félköríves képjelét (Ω) veszi alapul, és ilyenkor íves faágat, félköríves épületrészletet stb. rajzol, vagy magát a sárkányt ábrázolja, általában cikcakkos háttal. A Mérleg általában az egyensúlyról, a kiegyenlítettségről, a megfelelésről, harmóniáról szól, jelenti a házasságot mint két fél (oldal) harmonikus, kiegyenlített viszonyát, jelenti az igazságot és az igazságszolgáltatást. Csontvárynál például az Egri csillagoknál találkozunk egy érdekes jelentésével, ahol a megmérettetés szándékát (a török részéről való kihívást) jelzi. A Mérleget Csontváry vallási kódként is használja a kereszténység kódolására – ez a Fohászok Üdvöztető című képéről deríthető ki. A Mérleg az ősz kezdete, és az életút kódolásában olykor ez az életvéget jelzi. Így például a sztyeppi szimbolikában is van olyan életút kódolás – mondjuk paziriki kurgánok szarkofágjain, ahol a születés a tavaszra, a halál az őszre van kódolva. Ennek a két pontnak égtájként gyakran a kelet és a nyugat felel meg. A hasonlítás logikus, a nyugat a Nap nyugtát, ahogy Erdélyben mondják leszentültét jelenti, amihez az ember elszenderülése, élete Napjának leáldozása köthető. Úgy tűnik, ezt a szimbolikát használja Csontváry a Marokkói tanító című képén, amiben Marokkó nyugati helyszínként adhatja a nyugatot, és a körteszerű fej hangsúlyos felső ívébe mind a Mérleg-jel, mind a Nap alakja belelátható. Valószínűsítem, hogy ez a gondolat megy tovább a Tarpatok-kép meglehetősen összetett „igazságcsoportjában” megjelenő „Nap-fejű önarcképre” is, amivel majd részletesen foglalkozunk. Az alapgondolat ott egyébként is az igazság, ami megint csak megfelel a Mérleg jelentésének. Hozzá kell tennem, hogy a Kos-Mérleg (tavasz-ősz) életút kódolás nem kizárólagos. A sztyeppén is van olyan megjelenítés, amikor az életút tavasztól tél végéig – a Halakig – tart, tehát kiterjed a teljes évkörre (pl. a kargalinkai diadém szimbolikájában), és ilyen kódolás

Csontvárynál is látható. Az „Attila temetésénél” (Schaffhauseni vízesés) a halott Attila párnája halalakú, a képen egymást követő Halak-Kos-Bika-Ikrek szimbólumokból egyértelmű, hogy az életvég ott a Halakra van kódolva. A Kaukázusban egyébként a fogantatás kódolása is ismert (azt a tél elejére, a Bakra, az un. téli napfordulóra, kb. a karácsonyra teszik). A már említett magyar alapvetésben – „Az esztendő körében” – egy harmadik fajta megközelítéssel találkozunk. Az életút kódolás tehát többféle lehet (a „Tengerparti sétalovaglason” például 1 év/2 félév/4 évszak/ 7 bolygós felosztást látunk), így azt Csontvárynál is az adott kép összefüggéseiből lehet és kell azonosítani.

A csillagászati ős középső jegye a **Skorpió**. Csontváry ezt majdnem mindig kígyóval kódolja, ugyanis a Kígyó a Skorpió keleti megfelelője. Az Attila temetésénél viszont maga a skorpió alakja jelenik meg, nagy, ollószerű mellső lábaival, kis háromszögletes fejével. A Skorpió olyan vizes karakterű jegy (lásd a kód-táblázat folytatását), amiben a Mars – a vörös vagy tüzes bolygó – uralkodik, így a Skorpió jegyét Csontvárynál is gyakran erősíti meg a kék-piros színkombináció, amiben a kék a víz, a piros a tűz színe. A Mars mint a legfelsőbb hadúr harcos jelleget kölcsönöz a Skorpiónak. Valószínűleg ezzel lehet összefüggésben, hogy Csontváry az iszlámot rendre a Skorpióval jeleníti meg, vagy hogy Attila ábrázolásán (a Tarpatok-képen) se szeri se száma a kígyóknak. Az iszlám kódolása a Mars harcosága mellett azért is logikus, mert a Skorpió másik „összetevőjére”, a vizes karakterre is meg van az utalás. Az iszlám félhold hozza be a vizes tulajdonságot, mert a Holdhoz a női és vizes jelleget társítják. Így például a Hold az uralkodó bolygója a szintén vizes jegyű Ráknak is. Még egy dolgot kell tudnunk a Skorpióról. Mint csillagkép a Nyilassal együtt az égnek arra a részére esik, ahol a Tejút elágazó „lábát” látjuk. A Tejút „feje” vagy szára a Bika és az Ikrek között fut át, míg a másik, nálunk látható, megvastagodó, olykor elágazónak tűnő vége a Nyilasra és a Skorpióra fut ki (3. ábra).

3. ábra

A Tejutat a népi-szagrális szimbolika legtöbbször a Nyilas-Ikrek tengelyre teszi, de a valódi elhelyezkedésének megfelelően olykor a Bikából is indítja. Ilyenkor találkozunk majd az „Emese álmánál”. A Tejútnak a Nyilas-Skorpiónál lévő elágazását Csontváry az „Egri csillagoknál” (Baalbek) használja, ahol is a Nyilas jegyű magyarokat és a vallásilag Skorpióra kódolt törököket igen szellemesen a Tejúttal választja szét. A hagyomány bizonyos összefüggések miatt a Tejúttal azonosítja a Nagy fa és a Nagy folyó mitikus alakját, de a Madarak útját és a Lelkek útját is. Révülés közben a Lelkek útján jár a sámán lelke, és Csontváry, aki láthatóan táltosnak gondolta magát, talán ezért is jeleníti meg magát olykor madár képeben. Ilyen van elrejtve a híres „Magányos cédrusban” (ezzel könyvünkben részletesen nem foglalkozunk), a „Háttanulmány”-képen, a „Jajcei vízesésben”, a „Tavaszi Mosztárban” festményen, a „Selmecbánya látképeben”, de a „madarasság” fogja össze az „Emese álma” igazságcsoportjának három szereplőjét – Hollós Mátyást, Ludas Matyit és a táltos (vagyis a szárnyas ló mintájára „szárnyas”, „madaras”) Csontváryt is.

A csillagászati őszi záró időszaka a **Nyilas** hava, amit ló vagy szarvas jelenít meg. Ez a magyarokat jelölő etnikai kód, számos képen találkozunk vele. A Tavasz Mosztárban című festményen például pöttyös szarvasbundaként látjuk, ahol Döbrögi három elpáholása a három tüzes jegyhez van rendelve (Kos, Oroszlán, Nyilas) – ezek egyike a Nyilas.

A kód-táblázat folytatása						
Sorszám tavaszponttól (III. 21-től) számozva	Sorszám csillagászati évszakon belül	Nyugati jegy	A négy alapelem melyikéhez tartozik	Uralkodó bolygója	Uralkodó bolygó főme	
Csillagászati tavasz hónapjai						
1.	1.	Kos ♈	Tűz	Mars	vas	
2.	2.	Bika ♉	Föld	Vénusz	réz	
3.	3.	Ikrek ♊	Levegő	Merkúr	higany	
Csillagászati nyár hónapjai						
4.	1.	Rák ♋	Víz	Hold	ezüst	
5.	2.	Oroszlán ♌	Tűz	Nap	arany	
6.	3.	Szűz ♍	Föld	Merkúr	higany	
Csillagászati őszi hónapjai						
7.	1.	Mérleg ♎	Levegő	Vénusz	réz	
8.	2.	Skorpió ♏	Víz	Mars	vas	
9.	3.	Nyilas ♐	Tűz	Jupiter	ón	
Csillagászati téli hónapjai						
10.	1.	Bak ♑	Föld	Szaturnusz	ólom	
11.	2.	Vízöntő ♒	Levegő	Szaturnusz	ólom	
12.	3.	Halak ♓	Víz	Jupiter	ón	

A csillagászati tél a **Bak** időszakával indul. Ez a téli napforduló, ekkor a legrövidebbek a nappalok. Csontvárynál kecskefejként, kopár hegyként jelenik meg. A kopár hegy szimbóluma más festőknél és a népdalokban is ismert. Mivel a Bak a vegetáció nélküli, „halott” tél fő szimbóluma,

Csontváry tragikus, pesszimista vagy problematikus témájú festményein a teljes képet befutó „fő jegyként” is megjelenhet egy nagy Bak-jel formájában, amit a kép elemei rajzolnak ki. A fő jegy mellett néha aljegy is állhat, így például a „Selmecbánya látképét”, ami az ország három részre szakadásáról szól, egy nagy Bak-jel futja be, de a letragikusabb sorsú középső területnél – a Hódoltságánál – emellett még egy nagy Halak-jel is megjelenik, súlyosbítva a tragikus kódolás erejét. A győzelemről szóló „Egri csillagoknál” fő jegyként a Kost látjuk, a Taorminába írt görög drámáknál a Bak a fő jel, az adja a tragikus alaphangot, de például annak „Élektra-fejezetében” egy nagy Kos-alkód jelzi az igazság győzelmét, az Antigoné-részben meg a Halak a súlyosbító alkód. Könyvünk képei közül a Ludas Matyinál (Tavaszi Mosztárban) látjuk a Bak legérdekesebb fő jegy szerepű alkalmazását (4. ábra), bár helyénvalóbb lenne a keretjegy elnevezés, mert a részletes elemzésből kiderül, hogy a Bak-jel zömét egy nagy Kos-jel (V alakú „győzelem-jel”) illetve a nevezetes Oroszlán-Vízöntő tengely teszi ki.

4. ábra

A Bak-jel tetővonalára és „zászlónyele” Döbrögi kétszeri megverését, vagyis Ludas Matyi két alkalombeli „győzelmét” fogja közre, stílusosan egy nagy Kos-jelként, aminek a legvégét piros vastagodó sávként Csontváry konkrétan is megjeleníti, és a kép bal alsó sarkáig futtatja ki. Ez folytatható az úgynevezett Bak-hurokkal, ami a képen részint le van vágva (nálam részint kézzel színezve), és a jobb oldalán a Vízöntővel határos. Oda esik Matyi deresre húzása. Matyi szempontjából ott a Bak-jel borús értelme és a Vízöntő „vesztes” jelentése érvényesül. A Bak-jel baloldali vége egy olyan jellegzetes egyenesvonalú képi csíkból adódik, ami egy balról elhelyezett Oroszlánnal indul, és Döbrögi harmadik elverésének történetét tartalmazza. Ez a Csontváry által gyakran használt Oroszlán-Vízöntő tengely feleként íródik a Bak-jelhez, igen szellemesen. Erre a tengelyre az éppen vesztes szerepű Matyi deresre húzása (Vízöntő), másrészt Döbrögi utolsó elverése, vagyis Matyi legnagyobb győzelme esik (Oroszlán).

Megjegyzem, a képen átfutó nagy Bak-jel már a „Süvöltőt leterítő ölyvön” is feltűnik, ami a festő egyik legkorábbi képe 1893-ból. Amúgy már ez a kép is teljes zodiákus kört tartalmaz, azaz felismerhető benne mind a 12 állatövű jegy, amik a festő „családtörténetét” jelentik meg különféle zodiákus jegyekhez, tehát a Napút-stációkhoz rendelve. A festményben benne van Csontváry arcképe is (a Bak-jel hurkából néz ki). Az sem lényegtelen, hogy mindkét szülő madárként van megjelenítve, tehát Csontváry már kezdetben is „madár-eredetű”, egy évre rá – a „Háttanulmá-

nyon” – már szárnyait bontogató, nagy képein meg már „valós madár”. A mű részletesebb értelmezésébe itt nem mennék bele, csak arra hívnám fel a figyelmet, hogy a „nagy Bak-jel” és a zodiákus jegyek segítségével fogalmazza meg Csontváry mélyebb mondandóját. Mivel a Bak-hurokban lévő fejbrázolás egyben a Nyilas – a magyar jegy – területére esik, ez úgy értelmezhető, hogy a festő cseppet sem könnyű életét (Bak-hurok) a magyar üggy (Ló=Nyilas) szolgálatának szenteli.

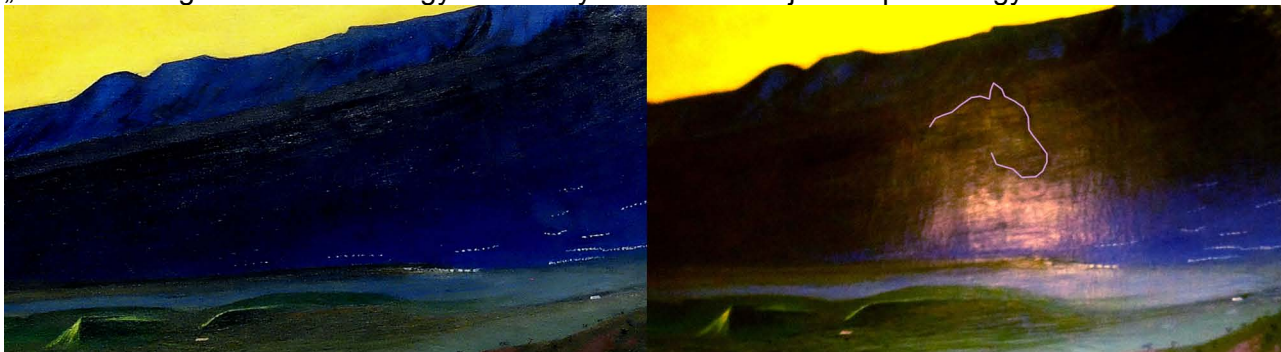
A Bak nem csak a telet jelenti „hőmérséklet-hiányként”, energia- vagy Nap-szűkeként, ahhoz mindenféle anyagi és szellemi (gondviselési) szűkösség, vagyis a javak és a jó hiánya is társulhat. A jó hiánya mint a rossz többlete az ördög uralmaként, gonoszságként, bajként, ördögösséggént is megjelenhet – ilyet látunk majd a Csongor és Tündében (Jajcei vízesés), ahol a Bakhoz (vagy uralkodó bolygójához a Szaturnuszhoz) a gonosz Mirigy és az ördögfiak vannak rendelve, ártó akadályozó erőként. A legalacsonyabb (téli) napálláshoz tartozó Bak „lakói”, és a legkisebb hatásuk a legmagasabb napállásnál lehet. Napszakként a legmagasabb napálláshoz tartozik a dél is, ezért lehet, hogy az ármányuk által akadályoztatott, ártó hatásuk alatt álló Csongor és Tünde a darabban mindig csak délben találkozhat.

A **Vízöntővel** és a **Halakkal** már az eddigiekben is foglalkoztunk. Itt csak annyit tennék hozzá, hogy a Halak képileg halként, halpárként vagy kakas formájában jelenhet meg (mivel a Kakas a Halak keleti párja), a Vízöntőt majomként, ifjúként, hollóként, 3 hullámként, három madárként, kehelyként vagy korsós lányként látjuk majd viszont.

Visszatérve a népi-szakraális kódolásra, nem csak az a kérdés, hogy azt Csontváry milyen forrásból vette, hanem az is, hogy mikor épült be a gondolkodásába. Az az érzésem, hogy már egy évtizeddel az 1893-as korai művek előtt is ismerte ezt a rendszert. Önéletrajza szerint 1881-es római útján Raffaelnél nem találta az élő természetet, és nézete szerint a vatikáni mesterek sem szolgálták hűséggel az isteni természetet. *„Megnéztem a nagy csata falfestményét és a többi mind együttvéve, de élő természetet nem találtam.”* – írja Raffelről. De miért éppen a természetet hiányolja a festő egy csataképről?! Írja ugyan, hogy *„...a természetet nagyon jól ismertem s az életet tisztán éreztem, tehát a munkákban elsősorban ezt kerestem”*, de e kissé „titkosított” fogalmazás mögött érdemes többet keresni, vagy legalábbis azt jobban kibontani. Elvontabb értelemben Csontváry hiányolhatta itt az életre jellemző szervességet, elvárva hogy egy kép az emberi társadalom szférájában is tükrözze a kozmikus és a természeti rendet, de érdemes megvizsgálni ennek a kifejezésnek a hétköznapi jelentését is. Az „élő természet” formálisan a növényeket és az állatokat jelenti, és Csontváry itt gondolhatott az állatkódokban megbúvó állatokra, de az általa említett vagy használt szimbolikus növényekre (magok, nagy fák, cédrusok) sőt, növényzetre is (szakraális tájak=„isteni természet”). Mivel a természet egyik legfontosabb kozmikus, Teremtőtől eredő törvénye – az éves ciklus – a zodiákusra íródik, nincs kizárva, hogy Csontváry Raffaelnél és a vatikániaknál valójában a második évezred közepén már hagyományosnak számító zodiákus ábrázolás meglétét és színvonalát (is) ellenőrizte, amit – egyébként joggal – könnyen meghaladhatónak érzékelt. Csontváry Önéletrajzából kiderül, hogy miközben Rómában megbizonyosodott szellemi fölényéről, azért meglepte Munkácsy „Krisztus Pilátusa” (*„De jött Munkácsy Krisztus Pilátusa.”*), amit 1881-es elkészülte után 1882-ben mutatnak be. 1883-ban a festő Párizsban keresi Munkácsyt, hogy „megbeszélje vele a dolgát”. Miután Munkácsy szintén zodiákusan festette a „Krisztus Pilátust” (amit Pap Gábor mutatott ki), nincs kizárva, hogy a tervezett találkozó és „konzultáció” egyik kiváltó oka és témája – Krisztus elítélésének problematikája mellett – pont a zodiákus szimbolika lehetett...

A REJTETT CSONTVÁRY MOTÍVUMOK „ELŐHÍVÁSÁRÓL”

Csontváry képein gyakoriak a „bűvös ábrák”. Megfejtésükhöz nincs egységes recept. Néha a jellegzetes körvonalakat kell követni, „útjelző kőként” vezetheti a ceruzát a képbe rejtett zodiákus jegyek sorrendje, sokszor valamilyen feltűnő helyzetű (például gyanúsán ferde) tárgy vagy alak mutat a folytatás irányába. Időnként „útjelző kavicsokat” látunk, a Jancsi és Juliska mese mintájára apró fehér fénypöttyök, pontozások jelzik, hogy merre kéne haladnunk. Bizonyos apró rajzokra a táj rá van festve, és nem egyszer több réteg, több ábrázolás is fedi egymást, jócskán megnehezítve a felfejtést, hisz ekkor el kell döntenünk, hogy egy adott vonal az egyik képréteghez, vagy egy másikhoz tartozik-e. Esetleg mindkettő része is lehet... Az ilyen eldugott ábrázolások előhívására jól használhatók a modern digitális képszerkesztő programok. Sok helyen így, „kiugrasztva” – kontrasztosítva vagy átszínezve – mutatom be a megbúvó részleteket, általában körbe is rajzolom valamilyen elütő színnel. Lényeges helyeken az eredetit és a digitálisan „preparált” változatot egymás mellé téve is hozom. Ezek a módszerek és szempontok a további Csontváry-képek elemzésénél is jó szolgálatot tehetnek. Bizonyos részletek csak kellő megvilágításban, alkalmas irányból és megfelelő érzékenységgel fotózva tűnnek elő. Az 5. ábrán két különböző felvételt látunk a Taormina-kép ugyanazon helyéről. A jobboldalin egy férfifej parázslik fel, ami a baloldalin egyáltalán nem látható, és nem is „hívható” elő. Valószínűleg magát a festőt látjuk a kép felső zodiákus sorának Mérleg-jegye alatt az igazság (→ Mérleg) kiszolgáltatójaként. Erre utal a hajába balról belógó (körvonalazott) lófej – ami magyarsággód, és a görög vonatkozású kép egyetlen magyar „szereplőjére” utal – illetve a haj és az arc hangsúlyozott Mérleg-íve (Ω) is. Mivel kerek és „sötétben világít” ez vélhetően egy Csontváry által kedvelt rejtett Nap-Hold egybeírás is.

5. ábra

A technika önmagában persze kevés. Csontváry meglepő kreativitással és játékosággal használja a „képrejtvényt” (helyenként meg egészen kortárs módon, szinte képregényesen fest), de kilépve a képi világból bármikor átcsaphat nyelvi kódolásba, akár betűrejtvénybe is. Példaként említeném Ludas Matyi deresre húzását, ahol ezt a hiányzó láncszemet keresve csak egy „deres” fát látunk egy alig sejthető, homályos, pálcás alakkal, és a fa úgy „deres”, hogy virágba borultan fehérlik. A „Tavaszi Mosztárban” cím meg a virágzásra („derességre”) utal, így hívva fel a figyelmet a csattanós nyelvi kódolásra. Nem egy képnek van ilyen titkos, ráutaló, „beszédese” címe (Háttanulmány, A Panaszfal bejáratánál Jeruzsálemben, A Nagy Tarpatak völgye a Tátrában).

A rejtett motívum tehát lehet képi vagy nyelvi, felderítése olykor matematikai, logikai feladvány. Kiugrasztása igazi detektív munka, jó képzelőerőt és persze türelmet igényel.

BAALBEK ÁLTALÁNOSSÁGBAN A MŰRŐL

Az 1901-ben könyv alakban is kiadott Eger csillagok témája 1906-ban kerül Csontváry legnagyobb méretű vásznára (385 x 714,5 cm), amit a festő a legjelentősebb műveinek egyikeként tart számon. Születésének körülményeiről önéletrajzában így tudósít:

„Amint Damaszkusz utcáit járom, s a vidéken is szorgalmasan kutatom a nagy motívumot, előáll görögnek látszó ember s olasz nyelven mondja: Ön uram nemde egy nagy festményhez keresi a motívumot, de ezt Damaszkuszban nem találja, most jövök Baalbekből, ahol a templomot a legszebb világításban láttam, siessen oda, most van az ideje, a keresett motívumot ott találja.

Másnap hajnalban a naptemplommal szemben levő Hotel Viktóriában álmomból felriasztott egy fény, mely tűzvörösben húzódott le a magas Libanonról, belángolta a Hellios oszlopait aranylehelettel s átkarolta a Bachus, Antonius és Vesta templomait világító színekkel. Önmagától előállott az 1880-iki kinyilatkoztatás tartalma, vagyis a világ legnagyobb napút plein air motívuma.

A motívum, helyesebben a látlat 350 méter hosszú volt; ehhez járult a kőbányában fekvő 21 méteres áldozó kő mely a festményt költőileg kiegészítette, így került Párisba a nagy kristálypalotába, a közönség elébe, s a kritika röviden - ez a munka a világot túlszárnyalta.

Ez az értelme annak a parányi kis magnak, mely kezembe adatott: hogy a világot egy szellemi akaraterő fejleszti és semmiből életre kelti.”

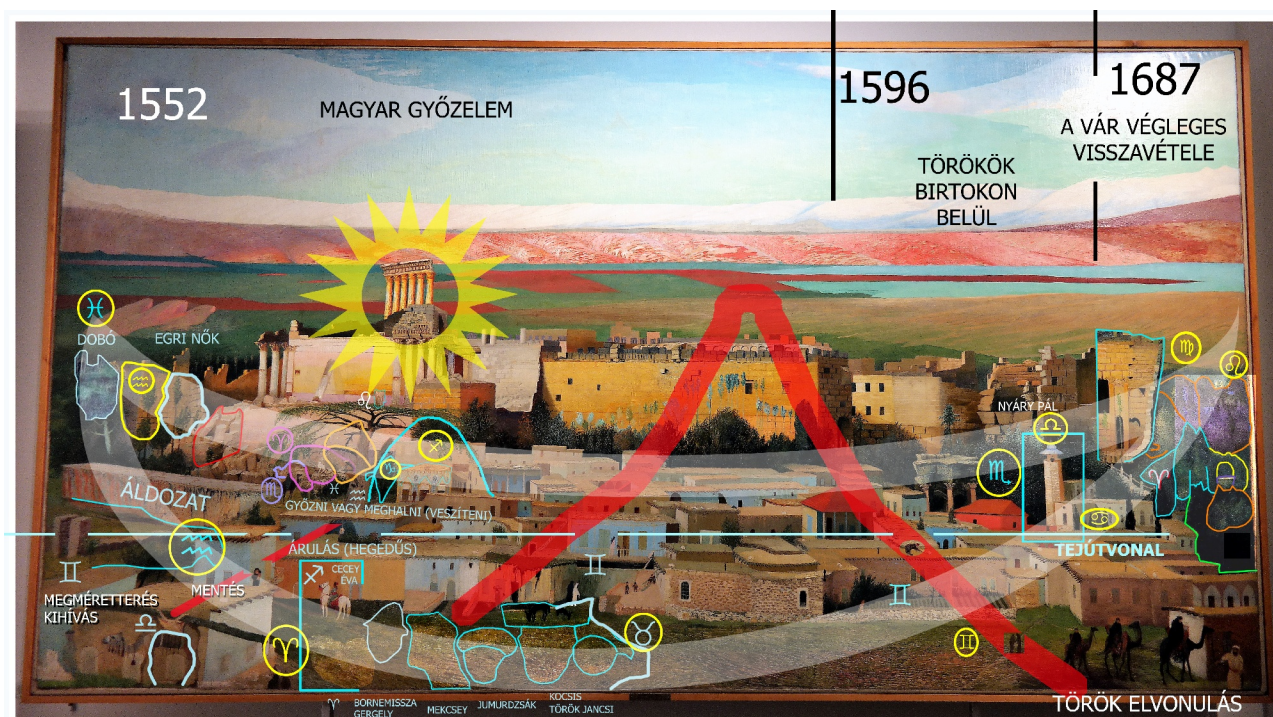

B/1. ábra

A festményen legrészletesebben a vár 1552-es ostromának Gárdonyi által megörökített története fedezhető fel, de megtaláljuk rajta Eger 1596-os elestét és az 1687-es végleges felsza-

badulást is. Az értelmezéshez átdolgozott képet a B/2. áttekintő ábrán adom közre, a szükséges kiugrásokkal, zodiákus jelzésekkel és magyarázatokkal.

A KÉP SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

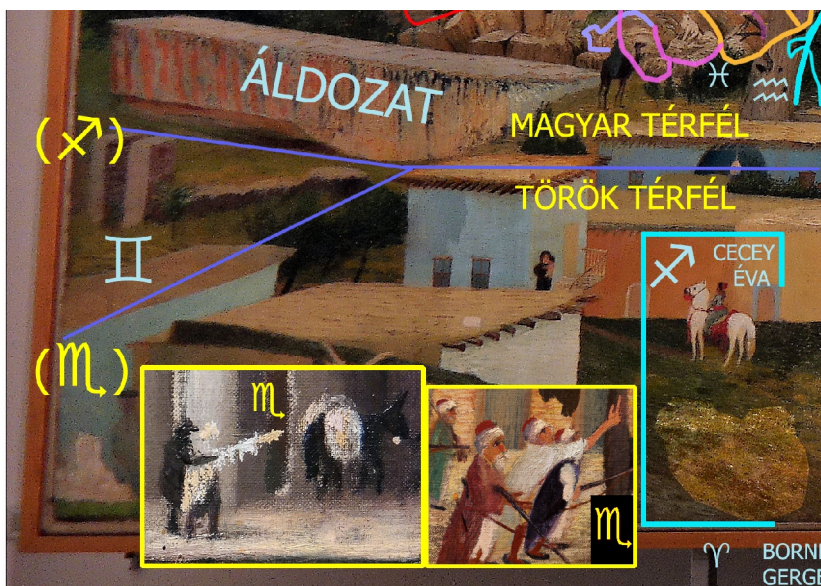
B/2. ábra

A kép fő kódja a Kos, ennek fejjel lefelé fordított jelét ferde feljárók, látszólagosan ferde (perspektivikus) élek, falfestési hibák adják ki, de van ahol a lomb íve, a tető ferdesége, vagy a Kos-jel és a Tejútvonál metszésénél lévő, meghajolva utat mutató emberalak jelzi, hogy merre fut az ív. A fejjel lefelé álló Kos-jel Csontváry máshol is használja, például a Parkrészlet című festmény apró szűz-alakjánál, vagy a Magányos cédrus Kos-kódjaként, de látunk ilyet a XV. századi olasz festészetben is. A Koshoz esetünkben nyilvánvalóan a harc, a küzdelem, a katonaelet jelentése tapad, de a „V”-szerű Kos jel (♈) felfogható „Victoria”-jelként, győzelmi szimbólumként is, hisz a török-magyar párviadal ugyan változó sikerrel folyt, de végeredményben az ország felszabadulásával végződött. Ezt két szélső jegy kódolja a képen. Elöl egy vérzivartart és halált jósló háromszatú piros taréjt látunk a felcserélt színű magyar trikolor alatt. Ezt akár Vízöntőnek gondoljuk a háromszatúság és hullámosság okán (lásd a kód-táblázatot), akár a Kakasra következtetünk róla, ami a Halak halált hozó jegyével egyenértékű, ugyanoda jutunk. Az alatta álló Dobóra és az egri nőkre halálos megpróbáltatás vár. A kép jobb szélén kiugrasztott nagyfülű kutya könyvünk kód-táblázata szerint a Kost idézi, ami a cikluskezdés, az újjászületés jegye. Ez maga a felszabadulás, itt indul a város új története. A képen látható cselekmény három jól elkülöníthető történeti korszakra oszlik, ezeket a részletes elemzésben érintjük. A festmény felső részén bejelöltem az időpontokat, és fekete függőlegesekkel a hozzájuk tartozó képszakaszokat. Az ég alját adó magyar trikolorban

felülre került a fehér, ami a katonadalokban a halált jelölheti, igazi helyéhez képest egygel lejjebb – az események közelségébe – került a piros, az élet és a vér színe, és alulra a remény színe – a zöld –, amibe olykor a piros is belejátszhat.

A MAGYAR ÉS A TÖRÖK TÉRFÉL KÓDOLÁSA

A kép általános szerkezetében látszik egy balról jobbra tartó idővonal (időbeli sorrendiség), és egy olyan függőleges kettéosztás, ahol alul a törökök, felül a magyarok térféle érzékelhető. Az ellenfelek birtokát egy olyan képzeletbeli vízszintes vonal választja el, amin számos Ikrek- és egy Nyilas-motívum is van, és e vonal felett van ferdén elhelyezve a baalbeki áldozókő, de alatta is látszik egy ferde vonal, amit a kép bal alsó sarkába eső épület ferde tetővonala ad ki. Az Ikrek a Nyilassal együtt a Tejutat jelöli meg (közelítően azokon halad át a Tejút), és tudjuk, hogy a Tejút alján elágazás van. Ez az elágazás, az úgynevezett Tejút-láb egyik szárán a Nyilas csillagképre, a másikon a Skorpióra fut ki. Ezt azért fontos tudnunk, mert az úgynevezett mundán-asztrológia, ami az egyes népeket az állatövi jegyekkel rendeli össze, a magyarokhoz pont a Nyilast (♐) társítja, míg a törököket Csontváry vallásilag rendszeresen kódolja a Skorpióra (♏). Emellett török etnikai kódként a Kutya szokta használni, ami a Farkas holdháza révén, eredetmondáik szerint az ótörkök meghatározó totemállata. A B/3 ábrán látjuk, hogyan jelenik meg a Tejút-láb a Baalbek-képen.

B/3. ábra

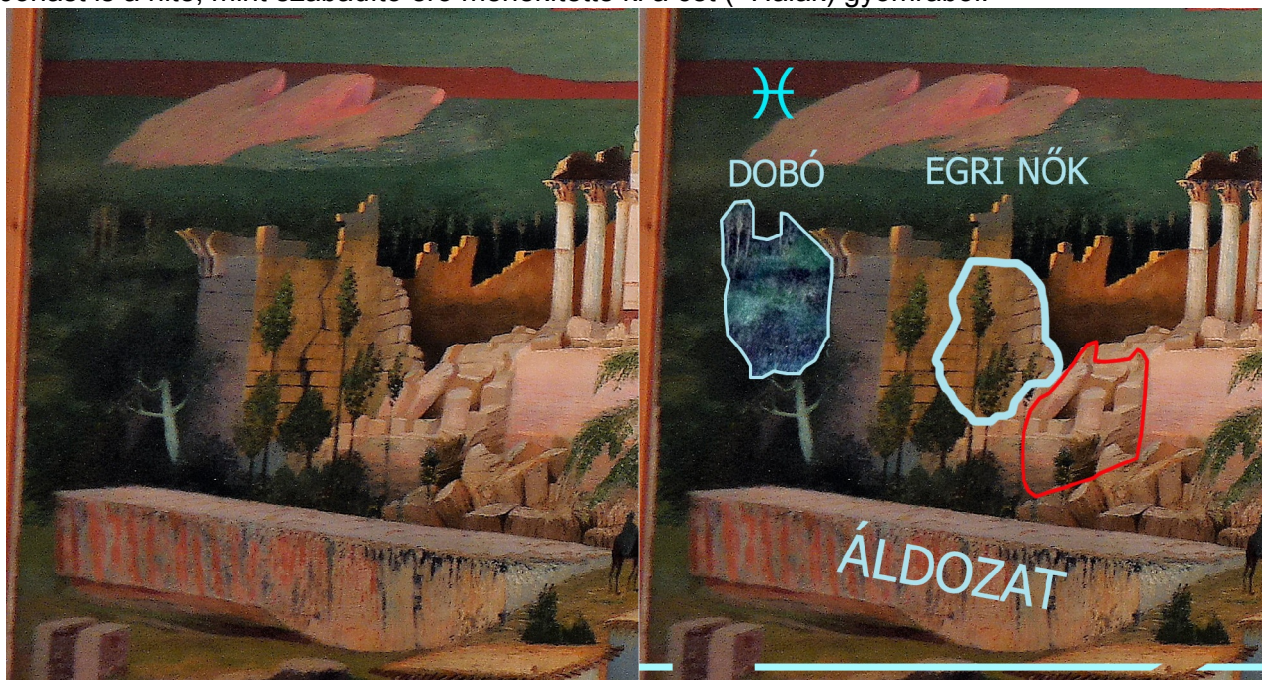
A képrészlet bal felső sarkában található az áldozókő, ennek alsó vonala jelentheti a Tejút-elágazás Nyilas (♐) felé futó szárát. Balra lefelé egy tetővonalon fut a Skorpiónak (♏) tartó szár. A kép bal oldalán középtájt van egy kettős-kő, ami az Ikrek (♊) megjelenítője, Cecey Éva lovasalakja adja a Nyilast (a Ló kód-táblázatunk szerint a Nyilassal egyenértékű szimbólum). A kép további részén, jobbra még több Ikrek-jelző motívum van. Erre húzható be az a vízszintes vonal, ami elkülöníti a magyar és a török birtokot. Látni fogjuk, hogy a törökök ezt átlépve hasítanak ki területet a magyar térféltől 1596 és 1687 között.

A B/3. ábrán sárgával bekeretezve emeltem be két részletet. A jobboldali a Zrinyi kirohanási című Csontváry képről való. Ennek zodiákus rendszerét elemezve kimutatható, hogy az idézett három törökre a teljes 12-es rendszerben a Skorpió jegye jut. A baloldalt sárgával bekeretezett részlet Csontváry Fohászokodó Üdvözítő című képéről való. A két férfi ott egy dzsámi-szerű épület tövében áll, és baloldaltól egy nagykalapos figura öleli át a jobboldali turbánost, aki puskaszerű karjával egy Mária-képre „céloz”. Az egész kép különböző vallási irányzatok viszonyával foglalkozik zodiákus

kódban. Számunkra itt az a lényeges, hogy az egyik szereplő nagy valószínűséggel az iszlámot hozza, és a háromlábú és elmutató „nyilas” ábrázolás jól azonosítható a Skorpió zodiákus képjelével. Az elmondottak megerősítik, hogy Csontváry a törököket Skorpióként is kódolja, és így azokat alaphelyzetben a tejútvonal alatt kell keresnünk, azt csak ostromban vagy a vár elfoglalásával lépik át.

DOBÓ MINT A KERESZTÉNYSÉG VÉDŐBÁSTYÁJA ÉS AZ EGRI NŐK

Nézzük is meg, hogy mi látható a magyar térfélen a harci cselekmények kezdetén, a kép bal felső részén (B/4. ábra). Egy megtépázott várfal nyúlik előre egyfajta nagy állatként, melynek a fejében a várkapitány feje is ismerhetünk. Ezt digitálisan kiugratva jelenítettem meg, és körbe is rajzoltam. A fej alatt értelmezhető Dobó kereszt alakú pallosa, a kapitány képileg a kereszténység védőbástyájaként jelenik meg szó (pontosabban kép) szerint. Ugyanakkor a kereszténység oltalma alatt is áll. Említettük, hogy a felette látszó háromkarjú „taréj” Halakként vagy Kakasként a Vég jele. A tradicionális történetekben ez a pont mindig kétesélyes. Itt lehet elpusztulni, vagy megmenekülni, túlélni, szimbolikusan átlépni egy új Kezdet jegyébe, abban az esetben, ha a menekülést bizonyos feltételek, erők támogatják. Érdekes a természet egyéves ciklusára gondolni, A Halak a tél végén van. A természet ekkor „halott”, és az újjászületésére vár, de a téli időszak átvészeléséhez és a tavaszi szárbaszökkenéshez valamiféle belső tartalék, és/vagy külső segítség kell. Mint ilyenben a törökök – többek között – Allahban, a magyarok Krisztusban reménykednek, ahogy Jónást is a hite, mint szabadító erő menekítette ki a cet (=Halak) gyomrából.

B/4. ábra

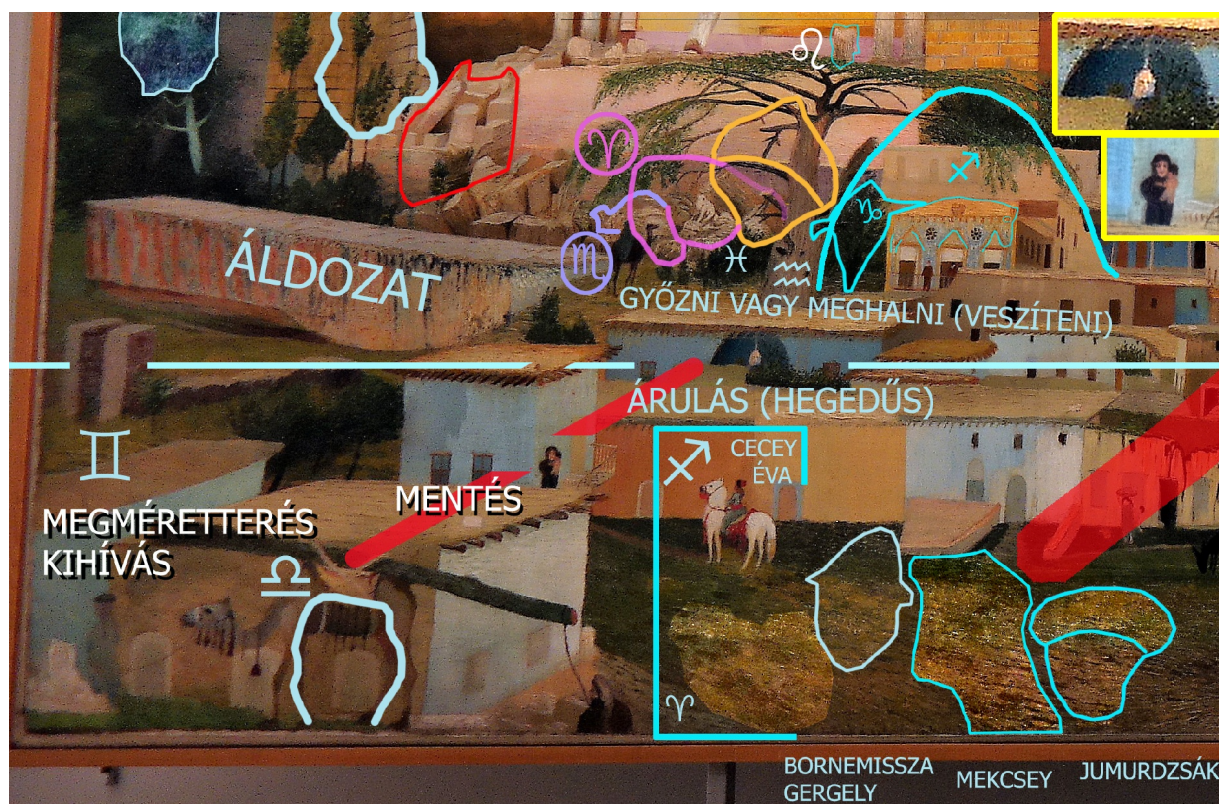
A golyó szaggatta várfok Dobóval indul, de annak első tagja, mely a fölötte lévő hármastaréj tagolását követi, az egri nőkre utaló kontyos asszonyfejben végződik. A konty egy oroslánfejjel

érintkezik ami alighanem a nők hősiességére utal. „Nekem férfiak kellene. Inkább kevés oroszlán, mint sok nyúl.” – mondja Dobó, és úgy látszik, Csontvárynál az oroszlánság a nőkre is rávetül. Megjegyzik azt már a történelmi ének is:

„Az temlök-bátyánál Dobó vala,
Ott ő apródját ellőtték vala,
ő keze lába sebösült vala,
Ott asszonépek vitézködnek vala.”

VISELKEDÉSMINTÁK KÓDOLÁSA

A Dobóék alatt feltűnő áldozókövhöz, – amelyen az áldozatokat mutatták be – természetesen társítható a várvédők áldozathozatalának gondolata, de a harcok során tanúsított magatartásformákból, viselkedési mintákból a kép többet is felsorol.

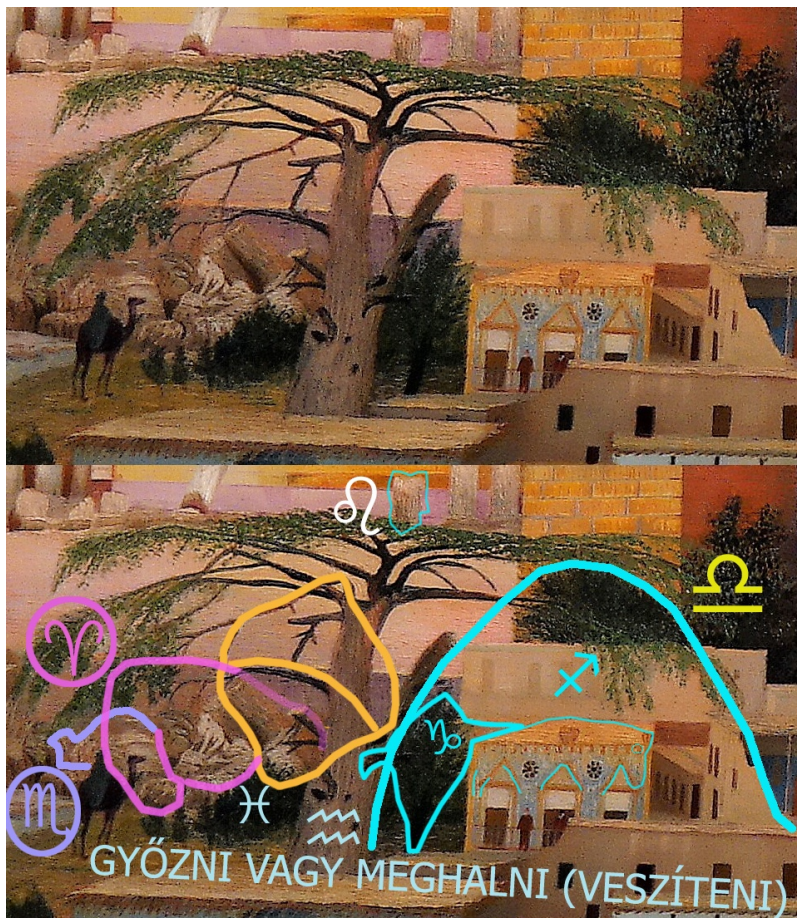

B/5. ábra

Ha megvizsgáljuk a Baalbek-kép bal alsó és jobb alsó sarkát, látjuk, hogy előbbinél a törökök felvonulnak, az utóbbinál elvonulnak. A bal sarokban egy tevét is látunk, ami bizonyos sztyeppi ábrázolásokon a Mérleget kódolja. Ezt a jelentését külön nem vettem be a kód-táblázatba, de a teve hasa alatti íves terület, és a hátára kötött mérleghimba-szerű oszlop eleve duplán utal a Mérlegre. Ez a motívum tisztán a török térfélen van, így láthatóan török viselkedésformát kódol. A piros vonal mentén, – ha az áldozókövet is ide számítjuk, legalább öt ilyen értelmű jelenet van

(talán még Cecei Éva is ide számítható konstantinápolyi szabadító útjuk révén). A piros vonal elején lévő tevés Mérleg-motívum a kihívást és megmérettetést jelentheti a török térfélen. A következő stációnál egy sötét hajú kisgyereket tartó nőt látunk egy kék fal előtt (a kék az anyasághoz és a gondoskodáshoz kötődő vizes Rák-jegyre utalhat). Valószínűleg azt a török gyereket látjuk, aki a ládából került elő, és akit Vasné mentett meg a haláltól. Kegyelem az ellenség gyermekének – mint megbocsájtás az ellenségnek, – keresztény viselkedési forma. A piros vonal végén vár alatti alagutat látunk, benne akasztott férfival. Alighanem Hegedűsről van szó és az árulásról, ami megint csak a két szemben álló fél között értelmezhető viselkedésforma. Az egyéni és a közösségi érdek közül az áruló az egyénit választja. Az alagút, akárcsak Hegedűs feje hoz valamit a hegedű felső ívéből, a kötél mintha a hegedű nyaka lenne. A piros vonaltól balra eső áldozókőről már beszéltünk. Az áldozat itt a közösségi érdek előtérbe helyezése az egyéni érdekekkel szemben. A piros „viselkedésvonal” iránya az alagút bejáratán túl egy nagy fa kinövésének a helyére mutat. Nem nehéz felismerni benne a „Magányos cédrust” (ábra).

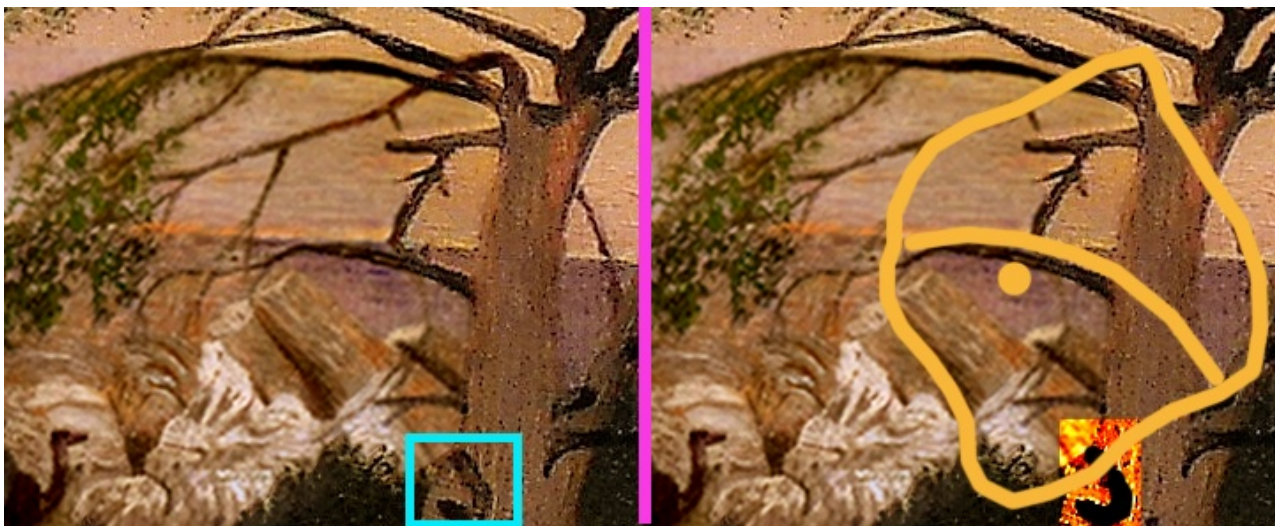
A BAALBEK CÉDRUSMOTÍVUMA

B/6. ábra

Csontváry „Magányos cédrusa” a következő évben, 1907-ben születik, de a „Baalbeken” megjelenő „előképről” látszik, hogy az Oroszlán-Vízöntő tengelyre állított magányos fa alapötlete már ekkor is létezett Csontváry fejében (B/6. ábra). A fa teste egy holló (= Vízöntő), aminek a fejét jobbra kihajolva látjuk a felső elágazási csomópont alján. A fa tetején, középen meg egy konkrét oroszlánfej ül (vékony zölddel bekeretezve). A fa gyöke tehát a Vízöntőnek felel meg, teteje az Oroszlánnak, és ez a „Magányos cédrusnál is így van. A Vízöntőtől jobbra pontos sorrendben látjuk a Bakot a törzs mögül kihajoló kecske formájában, illetve a Nyilast, rögtön mellette, jobbról, az épület homlokzatába írt lóval jelezve (Ló=Nyilas). Az Oroszlán-Vízöntő kód a magyaroknál szinte közvetlenül „fordítható” a „győzni vagy meghalni” di-

lemmaként, a törököknél ugyanezt „győzni vagy veszíteni” formában pontosíthatjuk. A cédrus bal oldala a törökre, jobb oldala a magyarokra van kódolva. A fa jobb oldalán a letörött vastag törzselágazás, a „Nyilas”-jel fölött hajként sűrűsödő lombozat, annak jobbra lehajló pászmája és a ferde falrészlet a kép szélén egy olyan arcnak a körvonalát írja le, amiben a két szem is látható. A szemek köré egy ló van rajzolva, ami kód-táblázatunk szerint a magyarokat jelöli. A fej Mérleg-íve a kereszténységet is kódolja. A kapuközben álló férfi öltözete sem hagy kétséget afelől, hogy az nem török.

B/7. ábra

A fa baloldalán a török fél meglehetősen gazdagon kódolt (B/7. ábra). A görbén futó ágak egy nagy turbánt hívnak elő, a török arcon két letörött ágcsont és egy tehénszarv adja az orr alatti részt és a száját, a homlokvonalnál futó ág mintha szemlekötés is lenne, így a fatörzsrre írt „J”-betű alapján Jumurdzsákra is gondolhatunk (narancsszínű vonallal jelölve).

A török arctól balra de azzal kissé összeírva megjelenik a legjellegzetesebb ótürk totemállattal, a Farkassal egyenértékű kutya is, (a B/8. ábrán világoslilával jelölve). Ennek bal fülébe a törökök

vallási kódja, a Skorpió „tekeredik” bele kígyóként. A kutya orrát egy térdelő ló adja. A két szeme nem szimmetrikus, de ennek az a valószínű oka, hogy a kutya bal szemének környéke egy újabb – kisebb – oldalnézetű török fejformáz, ráerő-

B/8. ábra

sítve, hogy a fának a török oldalán vagyunk. Erre azért van szükség, mert a nagy turbános fej, a Kutya mint török totemállat és a Kígyó mint vallásjelölő ugyan hozza a török kódot, de mint látjuk, bekerült ide egy kisebb ló is, ami viszont magyar szimbólum, és aminek a jelentését hamarosan tisztázzuk. Ezt a „ló-problémát” kell helyre tenni a sok török kóddal, ami korántsem merül ki a leírtakkal. A fa bal, török oldalán ágcsontok és egy elmutató nyíl szintén a Skorpiót jelzi. A kép bal sarkáról lemaradt egy másik, fekete kutya is, az is török-jelölő, akárcsak a teve.

B/9. ábra

A nagy kutya és a nagy török állában a Halak képjelének egy-egy fele ismerhető fel, ami a törökök alulmaradására utal (B/9. ábra). Ez a Halak-jel egy nagyobb zodiákus sorozathoz tartozik, amit a B/6. ábrán láttunk. A jegyek szabályosan követik egymást a Nyilastól a Halakig (jobbról balra), vagy akár a Kosig. Igazából csak a Skorpió „lóg ki” a sorból, de az itt csak másodlagos szerepben erősíti a Kost (=Kutya) vallási kódként, tehát „zárójelbe tehető”.

A B/7-8. ábrán lila vonallal határolt kutyafej és a narancssal jelölt török fej, az alájuk eső térrel együtt egy igen érdekes motívumot ad ki (B/10. ábra). A fához baloldaltól egy tehén áll, egy ágcsontkhoz meg annak a szarva ér. A tehén két szarva félhold-alakban hajlik, és a Tehénnel egyenértékű Ökör (vagy Rák) uralkodó asztrológiai bolygója szintén a Hold. Ez a félhold eleve egy szellemes török-kód, de a félhold-motívum a tehén szarva után mintha tovább is futna balra, egy földön fekvő testben folytatódva, és egy olyan varkocsos fejgel záródik, ami egyben a balról bekúszó kígyó feje is.

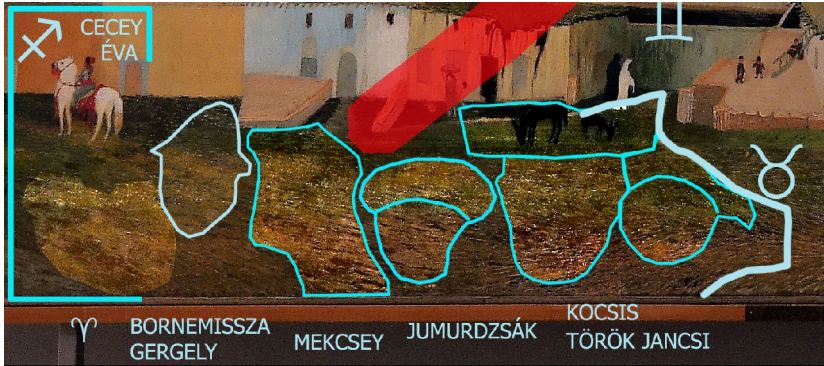
B/10. ábra

Ez nyilvánvalóan török fej, de a test közepén egy nagy – török basához illő – has is értelmezhető, amit győzelmesen tapod a magyarokat jelző ló (ha nem vesszük észre a sörényét, első ránézésre békának is gondolhatnánk). Kevésbé radikális értelmezésben – ha a hasat mint kibúvó Napot különválasztjuk a Holdbasától, az a magyarokat jelző lóval összeíródva a Holdba rejtett basa fölé kerül, tehát így is a győzelmet jelzi, amit még a Nap Holddal szembeni fölénye is megerősít. Egyébként a ló felett, a nagy török arc homlokvonalát adó ágra íródik annak a kakasnak a feje és a csőre, ami a fa bal oldalán másodszor is megjeleníti a Halak jegyét, A kakas begye a nagy török arcot balról határolja.

A képrészlet Nap-Hold alapú értelmezésére ráerősít, hogy hasonló Nap-Hold összeírás figyelhető meg Csontváry más képein is, például a Selmecebánya látképe című monumentális történelmi tablóján, melynek közepén a Nappal terhes Hold-alakú Emese látható.

A KOSTANTINÁPOLYI ÚT KÓDOLÁSA

A cédrus-motívum alatt látható egy lovas fiatal nő, akiben Cecei Éva azonosítható, környezetében pedig több szereplő is „kiugrasztható” (B/11. ábra).

B/11. ábra

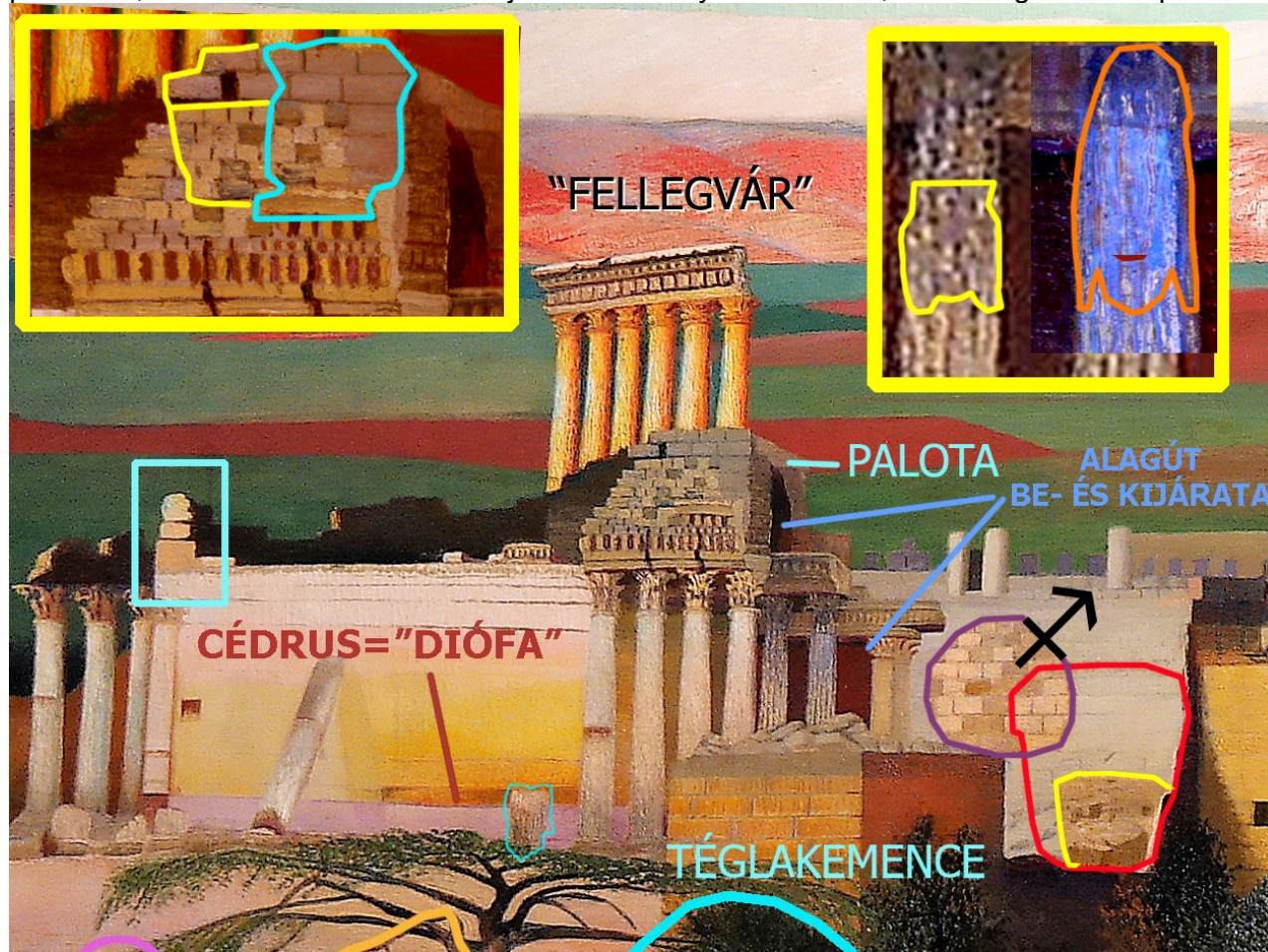
adja. Az alatta felseljő kutyafej a mentési akció török helyszínére utalhat. A kis kalapos ifjú, aki a legközelebb áll Évához, alighanem Bornemissza Gergely, középen a félszemű török, Jumurdzsák látható. A köztük lévő nyakas férfialakra az Egri csillagokból leginkább Mekcsey leírása illik. Jumurdzsáktól jobbra a kocsist és Török Jancsit feltételezem. Utóbbit megerősíti, hogy arcában egy kutyafej is megbúvik, ami egyrészt a helyszínt nyitó kutya zárópárja, másrészt Jancsira a „Török” vezetékneven keresztül utal. A misszió öt alsó szereplője egy árnyék-disznóba van írva. Ez valószínűleg a konstantinápolyi helyszínt, a Héttoronyt (Jedikulát) idézi, ahová a rabolt török kincset összehordták, a Bika (=Disznó) ugyanis az anyagi javak és a birtoklásvágy megjelenítője is.

A MAGYAR GYŐZELEM

A Baalbek-képnek két olyan helye van, ahol a szimbolikus magyar vár a felhők magasságába emelkedik, és egy-egy kiugrással nyúlik bele a cserélt magyar trikolor sávjába. Ez a két magyar győzelem helye. Az első 1552 Október 17-re – a török elvonulásának észlelésére – tehető, a másik a törökök 1687-es végleges kiszorítására. Az első részletet a B/12. ábra mutatja, a másodikat később tárgyaljuk. A szimbolikus várrészlet mindkét győzelemnél lóként illetve lófejként jelenik meg, minthogy a Ló a magyarok „totemállata”.

A B/12. ábrán látjuk az első győzelem ábrázolását. A vár legmagasabb szimbolikus pontja itt egy hatoszlopos Nap-színű motívum, ez az egész épületrendszer legkiemelkedőbb pontja, és diadalmas, emelkedő tetővonallal éri el az átrendezett trikolor középső sávját. Akropolisz, fellegvár hatását kelti, jelezve, hogy Eger ekkor az észak győzelmes fellegvára. Hat oszlopának világító sárga tónusa a tizenkét jegyből álló év ragyogóbb, világosabb felét jellemezheti (a tavasztól az őszig tartó időt), a narancsos árnyalatot még a napfelkeltére is érthetjük „feljött a magyarok napja” értelemben. Az ábra baloldalán világostürkisszel bekeretezve egy barátságosan felnyírt, pileólusos (kis kerek fejfedős) egyházfit látunk. Itt alapította ugyanis Szent István az Egri főegyházmegyét, és a várhegyen az első komolyabb kőfalakat a későbbiekben az egri püspök parancsára emelik.

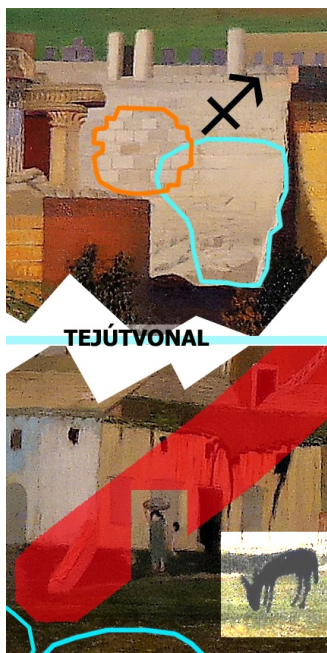
Szent Istvánt magát Csontváry valószínűleg a jobboldali kétoszlopos kolonnádán örökítette meg (a B/12. ábra jobb felső részén sárga keretben kinagyítva). Gárdonyinál olvasható, hogy a még István által épített templomot az 1552-es ostrom előtt tíz évvel félig lerombolják a külső vár építése miatt, és közben föld alatti járatokat találnak. Hármat belövettek, de a negyedikről nem tudtak. Ez vitt a palota alá, és a történet szerint ezen jutott be Cecey Éva a várba, ahol inkognitóban a palotában

B/12. ábra

tartózkodott Bornemissza Gergely közelében, és kiléte Gergely számára csak az ostrom utolsó napjaiban vált világossá. Gárdonyi leírása szerint ez az alagút egy téglakemence közelében, egy diófától tíz lépésre indult, negyedóránnyira a vártól, és egy lapos kerek kővel volt lefedve. Ábrákon pont az elmondottakat látjuk képi sűrítésben. Az alul, középtől kissé jobbra álló kocka-alakú téglakemence alighanem a téglakemence, Fölötte a Szent István ábrázolással „felsejlően” díszített oszlop mögötti sötét nyílás lehet az alagút bejárata. A kijáratot közvetlenül elől látjuk egy csonkagúla-szerű építmény oldalában. Nem nehéz rájönni, hogy ez maga a palota a váron belül, ugyanis a csonka gúla oldalán a téglamozaikból egy egymáshoz simuló férfi illetve női arc van kirakva, nyilván Vica és Gergő arca. Vica a téglakemence mellől, az alagúton át kalandosan jutott be a várba – erről szól a képi történet. Tudjuk, hogy a győzelem után sokáig Bornemissza a vár

parancsnoka, talán ezért látható Évával a legmagasabb pozícióban, míg Dobó arca – ha jól látom – az oldalnézetű lófej bal felső sarkába szembenézetben van írva. Ez az a pont, ahol Bornemissza a vár vezetésében felülre, Dobó meg „alulra” kerül, minthogy innen kezdődik az a Bornemissza-féle békeidőszak, ahonnan felível a nagy Kosjel. A B/13. ábrán összeváltam azt, ami az idővonalnak ezen a szakaszán felül és alul látható. A magyar győzelmet jelentő lófejben – a kép felső részén – a narancssal bekeretezett rész Dobóval azonosítható.

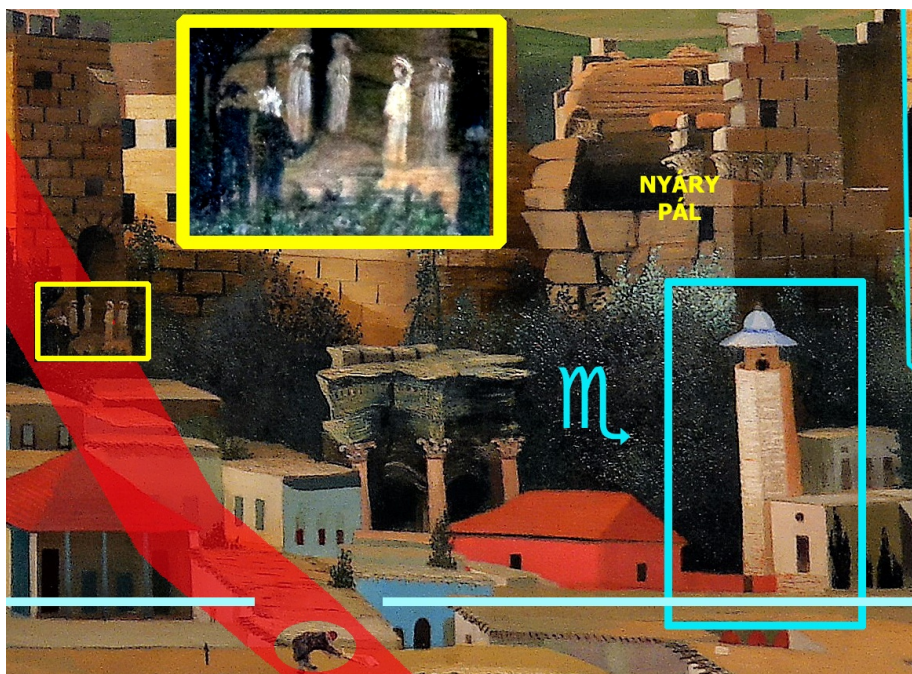
B/13. ábra

Alatta kissé jobbra, vele átfedésben, tehát egyfajta párjaként egy turbános kutya sejlik fel. Mivel a Kutya, illetve a neki megfeleltethető Farkas a törökök totemállata, ez a kompozíció azt jelzi, hogy Dobó a törökök fölé került a megmérettetésben.

A képek ugyanezen a szakaszán, a már korábban tárgyalt tejútvonal alatt – tehát a török térfélen – egy fekete kecske jelzi a „tél beálltát” a törökökre nézve. Megjelenik itt egy fejen vizeskorsót hordó nő is, ami a Vízöntőt idézi. Ez ugyanennek a gondolatnak a megerősítése, hiszen a Vízöntő is téli jegy. Egyébként a hideg idő a valóságban is ekkor, Október végén következett be. Ugyanitt egy ferde kővel indul a magyar győzelmet megfogalmazó nagy Kos-jel is, melynek másik vége csak az 1596-os török várfoglalásnál fut le, jelezve a magyar uralom végét. A Kos-jel alatti szakaszon egyébként a B/12. ábra lófeje után a szimbolikus „egri épület” egy hosszú sárga házban folytatódik, melynek tetején a püspöki palota épületét idéző boltívsor fut végig. Ez a sárga ház egészen a törökök térnyeréséig tart, és a B/14. ábrán látható, hogy annak végénél már egy vegyes (zsoldosokkal felhígított) társaság adja át a szimbolikus épületet a törököknek (sárgával bekeretezve és kinagyítva). Ez a tejútvonal fölött, tehát a magyar térfélen történik.

A TÖRÖK URALOM

A nagy Kos-jel lefutásánál, tehát a magyar hadiszerencse végeztével feltűnő várátadó csoport jelzi a hatalomváltást a leghétköznapibb módon. Azt, hogy a törökök 1596-ban már a magyar térfelet uralják, az ábra jobb oldalán megjelenő minaret is tudatja. A Kos-jel lefutó szakaszára illeszkedik az „ép magyar épület” végénél lévő „alkucsoport”, egy mauzóleumszerű épület ferde tetővonala, a folytatásban még két laposabb tetővonal és egy „jelző alak” a tejútvonal környékén. A tejútvonal fölött, tehát a magyar oldalon van egy olyan motívum, ami a Skorpió képjelét írja le, és ezért a törökök megjelenését jelenti a magyar térfélen. Mint említettük, a Skorpió Csontvárynál az iszlámot is kódolja. A Skorpiót egyébként már a „mauzóleum” is előjelzi, ugyanis a bal falán látható egy kék négyzet, a teteje meg vörös. A víz színének és a vörös színnek, vagyis a Vörös bolygó színének a kombinálása a Skorpióra utal, ami vizes jegy és a Mars uralma alatt áll. A fő Skorpió-jel képünkön egy háromoszlopos alakzat, amire nagy, jól látható oszlopfelek hívják fel a figyelmet. Az oszlopok idézik a Skorpió képjelének a három lábát, a baloldali oszlophoz érő kék fal, és a középső alatti másik kék falsík utal a jegy vizességére, míg a Skorpió elmutató „nyila” egy feltűnően telivörös épületből adódik. Ez színével a Vörös bolygót, a Marsot is megidézi.

A minaret fölötti beomlott bástya a magyar romlás szimbóluma, lelazult fokáról szinte lefordulóban van a Nyáry Pál várkapitánnyal azonosítható fejszobor. A nagyszámú zsoldos egy része fellázadt ellene, követelve a vár átadását, és végül is az elégedetlenkedők adják át az ostromlott várat a töröknek, kiszolgáltatva Nyáryt is.

B/14. ábra

A VÁR VISSZAVÉTELE

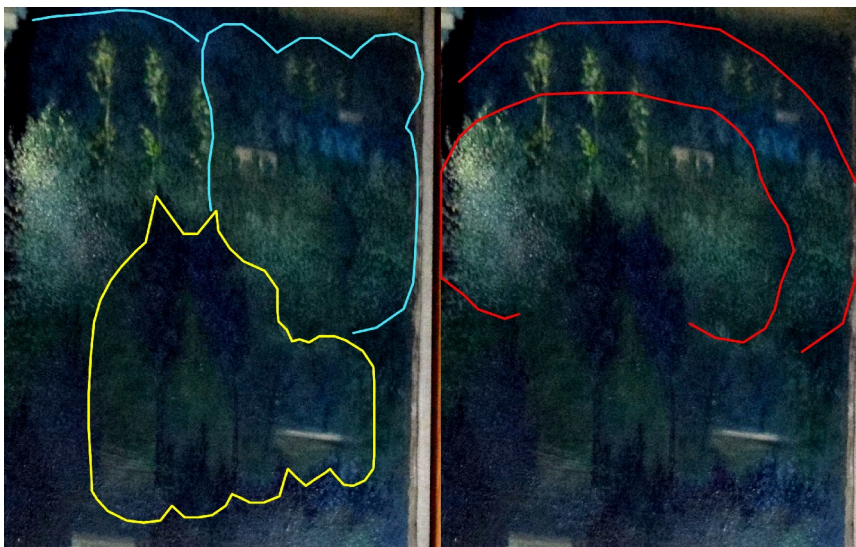

B/15. ábra

A Baalbek-kép legutolsó szakasza a törökök 1687-es kiszorítását és elvonulását szemlélteti. A B/15. ábrán balról még látjuk a minaretet és a megroppant magyar erőt jelző, alászálló Kos-jel végét, de utána egy éles váltás következik. A bedőlt vár után egy sokkal világosabb tónusú és az előzményét szervesen nem is folytató arcszerű falrészlet tűnik fel, ami oldalnézetből lófejnek tűnik, és megismétli az 1552-es győzelemnél látott lófej-motívumot. Ezzel a magyar térfélen a legmagasabb pozícióba – magyar „felségjelként” – a minket jelző Ló (=Nyilas) kódja kerül, és alatta kap helyet, lényegében alávetett helyzetben van a törököket jelző totemállat, a Kutya. A két küzdő fél egy a kutya irányában lefelé menő, „alászálló” lépcsővel van összekötve. A lépcső a kutya szintjén van, és nyilván nem a Ló (magyarok) hanem a Kutya (törökök) lejtmenetét, hadiszerecsényének alászállását jelzi. Ennek a kutyának két jelentése is van. Maradjunk egyelőre a török totemállatként megjelenő Kutya-szimbólumnál. A lépcsőtől jobbra tartó nagy kutyafej össze van csúsztatva egy kisebb kutyafejjel (B/15. És B/16. ábra). Mivel képpünkön az idő balról jobbra halad, az említett összecúsztatás úgy is értelmezhető, hogy egy és ugyanazon kutyáról, annak időben két egymást követő állapotáról, a kutya egyfajta „zsugorodásáról” van

szó. Ez megfelel annak a történeti ténynek, hogy a törököket nem csatában úzték el, hanem kiéheztették, így „fogyott le” vagy „fogyott el” a török kutya még a magyar térfélen. Ezt követte a lényegében szabad elvonulás. Figyeljük meg, hogy a nagy kutya felett, attól kissé jobbra egy oroszlán feje és nyaka látható. Ezt a B/15. ábrán narancssal rajzoltam körül, és a jobb felismerhetőség érdekében részint „átszíneztem”. Ez a „magyar Ló” szintjén van és hozzá ér, megerősíti annak dicsőségét. Másrészt a kisebbik kutya orra egy kelyhet formáz, ami a Vízöntő gyakori jelzése. A kehely pont az oroszlán fejének középvonalára esik, vagyis itt is megjelenik a Csontvárynál gyakori Oroszlán-Vízöntő tengely, ami itt hatalomváltást jelez, a hatalmat jelző oroszlán a lófejhez ér, tehát a hatalom a magyar oldalra kerül, a Vízöntőt adó kehely meg a kutyaába van írva, ami a törökök sikertelenségét jelenti.

Az oroszlán és a nagy kutya együtt egy középre tájolt Krisztus-fejet is kiad (B/16. ábra). Az oroszlán – számunkra – baloldali szeme lényegében Jézus – számunkra – jobboldalon látszó szemével azonos.

B/16. ábra

Ezt erősíti meg a Krisztus-arc bal felső részén látszó három faalak, melyekben legfelül három arc értelmezhető, a három megfeszítettnek megfelelően. Az oroszlánnal összeírt Jézus-arc a képnek ezen a szakaszán nyilván azt jelenti, hogy Egerben (a felső térfélen) ismét a kereszténység vette át az uralmat. A nagyobbik kutya nem csak a törökökről szól. A Kutya a Kezdet és az újrakezdés, az újjászületés és a feltámadás jegye is. A B/16. ábrán a feltámadott Krisztus és az ország feltámadását (újjászületését) jelölő kutya összeírása is kive-

hető, így a Krisztus-motívum, az Oroszlán, a Kutya és a Ló együtt a magyarok és a kereszténység győzelméről szól, a B/15. ábra alsó felén pedig közvetlenül is ábrázolva van a török elvonulás.

Az összecsúsztatott kutyafejek alatt egy balra néző kopasz kék férfifej értelmezhető, melyben egy hátsó hajkaréj egy macskaarcból adódik. A macskának megfelelő Szűz jegy osztrák–német kód. A hatalomváltásnál ugyanis ők működnek közre (történetileg a Miksa Emánuel bajor választófejedelem által küldött d’Oria altábornagy örgrófra. illetve a Bécszet képviselő Antonio Caraffára, az eperjesi vértörvényszék hírhedt felállítójára gondolhatunk). Figyeljük meg, hogy az őket szimbolizáló sötét tónusú fej a tejútvonalon van. Csontváry kódolása igen pontos. Velünk is vannak, de ellenünk is. Ha ehhez hozzávesszük a kép jobb felső sarkában felsütő Napot, egy olyan epizód kódolását látjuk a három részre szakadt ország történetéből, amikor épp a „nagyobb rossztól”, a töröktől szabadulunk meg, de a kisebbik rossz a nyakunkon marad.

A Baalbek a korszak egy olyan pillanatát ragadja meg, amikor a maroknyi magyar áldozathozatala döntő módon szól bele az oszmán-keresztény erőviszony alakulásába. A baalbeki áldozókő

és Baalbek naptemploma Eger históriájának méltó kerete, melyben a „nagy motívum” történeti jelentése cseppet sem marad el a festészeti mögött.

A KÉP KÖRBEFUTÓ ZODIÁKUSA

A legtöbb Csontváry kép alapváza egy körbefutó zodiákus. A B/2. ábrán sárga körrel kereteztem be az ide tartozó stációkat. A Cecei Éva alatti kutyától (Kos) indítva a rendszert, azt a Jedikuladiszno Bikaként folytatja, amit a jobboldalon egy kettős emberpár (Ikrek) és a napfordulós fényváltásra utaló sötét-világos falpár (Rák) követ. Az utóbbi kódot Csontváry más képein is előszeretettel használja. Jobb szélen a kép középmagasságában látjuk az „Oroszlánt”, amit visszafelé haladva a Szüzet adó lányfej, a minaret tetejeként megjelenő Mérleg, a török vallási kódként látott „Skorpió”, a mini-cédrusban a Nyilast adó „Ló”, a törzsnél látott „Bak”, a kontyos női fej és/vagy az azzal összeérő fiatal férfifej (Ifjú) adta Vízöntő és a képi történetet indító Halak (kakastaréj!) követ. Ha sorrendben összekötjük ezeket a zodiákus stációkat, egy – a teljes képet befutó – fekvő török félhold áll elő, alávetett szerepben, hisz a magyarok Napjaként magasodik fölé az 1552-es győzelmet jelképező Nap-templom. A két motívum egy Csontvárynál gyakorta előforduló rejtett Nap-Hold párost képez.

CSONTVÁRY NAGY MÉRETŰ KÉPEIRŐL

Felvetődik a kérdés, hogy miért éppen erre a kiemelkedően nagy méretű, 27,5 m²-es vászonra került az egi történet Ez a szám a 27,32 napos ún. sziderikus Hold-ciklus közelítése, amihez 27 indiai vagy 28 kínai holdház tartozik. Szimbolikailag ezek vannak a 12-es zodiákushoz rendelve, tehát egyfajta teljes ciklust, egészet, teljességet jelenítenek meg, így a kép valamilyen „alapegységnek”, „1”-nek tekinthető. Gyanítható, hogy a kisebb képek – bár azok is igen fontos értékeket vagy problémafelvetéseket jelenítenek meg – az alkotó szemében kisebb jelentőséggel bírnak.

Csontváry négy legnagyobb festményének mérete (ezen kívül két 18 m² körüli szénrajza van):

Baalbek	(1906)	27,5 m ² (kb. 3x9 m ²)	
Mária kútja Názáretben	(1908)	18,6 m ² (kb. 2x9 m ²)	(a kerekítések hibája)
„Taormina”	(1904-1905)	17,2 m ² (kb. 2x9 m ²)	5%-on belül van)
„Tarpatak”-kép	(1904-1905)	9,4 m ² (kb. 1x9 m ²)	

A Baalbeken a nagy téma az Istenért és hazáért hozott feltétel nélküli áldozat lehet. A „3x9” teljességérték itt a csodával határos megmenekülésből, a kereszténység önfeláldozó oltalmazásából, a „népek Krisztusa” szerepből jöhet.

A „Mária kútja” a szentáldozásról szóló újszövetségi témát rejt, ami a magyarság számára kivételesen fontos Mária-kultusszal van „egybeírva”. Emögött láthatóan az Újszövetség iránti, de Mária okán még egyfajta keleti keresztény- és/vagy sztyeppi ősvallási szimpátia is meghúzódhat (de még a protestantizmusra is van utalás, mint más képeken is). Ez láthatóan a festő magyar vallási tükre, amiben a nagy témát főként a Fiú, másrészt az Istent (v. a Fiút) szülő asszony áldozata jelentheti.

A „Taormina” az egyetemes emberi igazságkeresés témájaként illeszkedik a festő életművébe (maga is feltűnik benne az igazság pártfogójaként). A nagy téma itt az igazságért hozott áldozat, de az igazságért folytatott küzdelem a párhuzamosan festett „Tarpatak”-képnél is megjelenik.

A „Tarpatak”-kép a magyar mitológiai gondolat és a történeti-morális-vallási igazságkeresés ötvözete. Szól az asszonyi áldozatról, de a magyarság igazságtételi, Isten ostora-szerepéről, az Attila- és Magóg problémáikáról is.

Nekem a „Selmecbánya látképe” is ide illőnek tűnik (az igazságtevő Csontváryval). Területében ez a Baalbek huszada (-0,5%), de itt egy 1902-es, viszonylag korai, tematikusan igen zsúfolt műről van szó. A két 1904-1905-ös képnél Csontváry ezt érzékelve félreteszi a kisebb vásznat, és nagyobbra vált. Látni fogjuk, hogy ez a „huszadnyi” kép a nagy „mesélő” képek illusztris elődje, egyfajta mag, amiből impozáns festmény-cédrusok törnek a magasba.

Úgy tűnik, hogy az 1907-es párizsi kiállításra szánt három nagy képét Csontváry tudatosan festette az 1x9, 2x9, 3x9 m²-es méretsorozatban. Ezek a párizsi plakáton is növekvő betűmérettel vannak írva, és a „Tarpatak”- képet írásaiban „első nagyarányú képnek”, a „Taorminát” pedig „második nagyarányú képnek” nevezi. A 2x9 m²-es „Mária kútja” utólag csatlakozhatott a sorhoz 1908-ban, amikor – Önéletrajza szerint – a „közállapotok” váratlanul Budapestre szólják. Nincs kizárva, sőt valószínű, hogy ekkor a patikus festő – szimbolikus tetteként – a mű lényegét adó Újszövetségből, Mária-kultuszból és protestantizmusból kevert morális-vallási gyógyírt Pest bajaira...

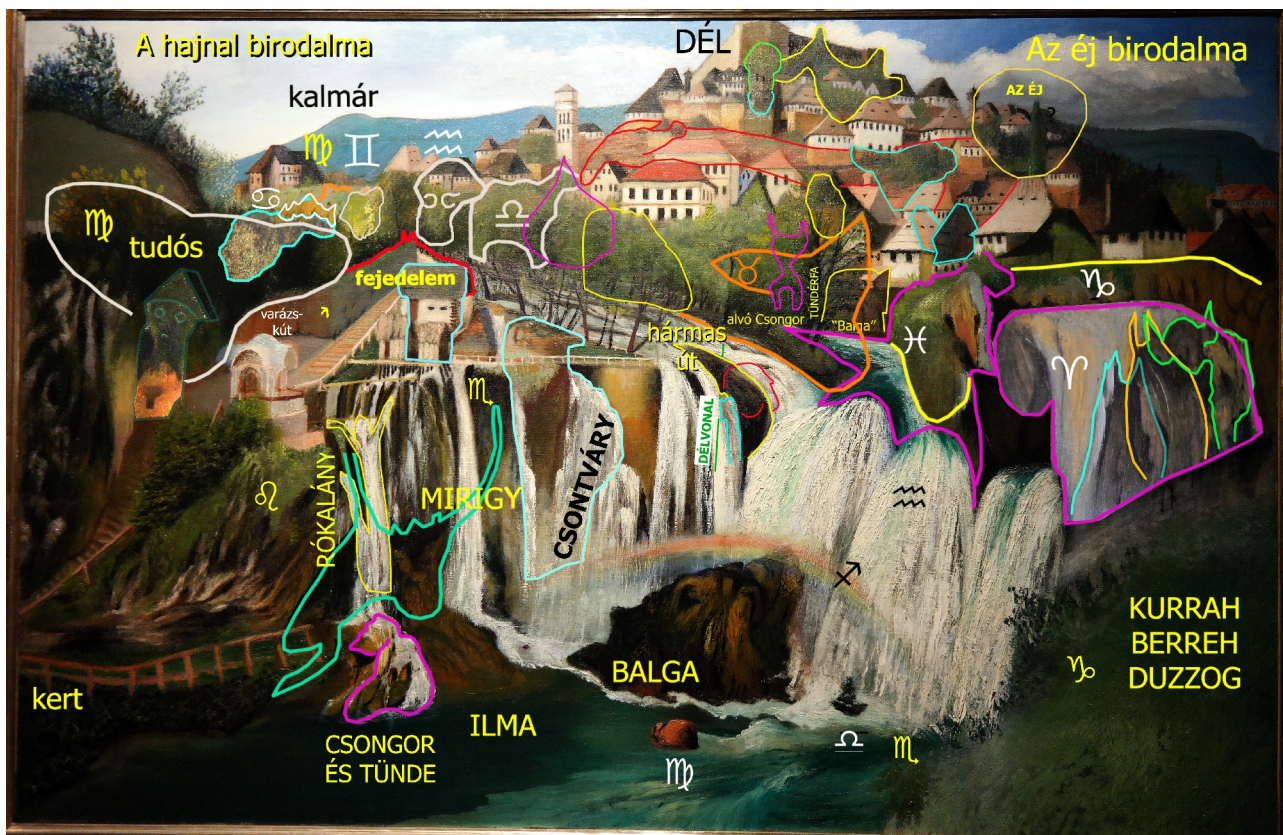
JAJCEI VÍZESÉS

J/1. ábra

Az 1903-as képbe Vörösmarty hét évtizeddel korábban született filozofikus drámája, a Csongor és Tünde van írva. Az élet nagy kérdéseit, a lét értelmét firtató és a boldogsághoz vezető utat kereső mesejáték méltán kívánczik Csontváry ecsetjére, aki maga is Csongor és Tünde útján jár (a földi Csongor és az égi Tünde útján). Érdekes, hogy még a nevük is hasonlít. Tünde a darabban mint tündér van említve, és ennek a szónak illetve a Tivadar keresztnévnek három mássalhangzója egybeesik. Csontváry keresztnévét egy latin nyelvű ajánlólevélben Teodornak írják, ami a Tivadar latin alakja „Isten ajándéka” jelentéssel. A „T, d és r” hang itt is egyezik. A Csontváry és a Csongor is hasonlóképpen indul, így Csontváry nevében, de mint említettük lényében is rokonságot mutat a darab címszereplőivel.

Az értelmezéshez szükséges kiemelésekkel és magyarázatokkal ellátott képet a J/1 ábrán láthatjuk. A képnek van egy – az óramutató járásával ellentétesen körbefutó – zodiákus alapköre. Csontváry is megjelenik, lényegében középen, mintha jelezné, hogy akár a dráma szimbolikus főszereplője is lehetne. A szereplők lenről felfelé fontosságuk sorrendjében vannak elhelyezve. Legalul az égi szerepű Tündét, vele összeírva, de kicsit feljebb Csongort látjuk. Balga és Ilma, akik árnyékszereplőként követik őket, kissé feljebb jelennek meg. Még feljebb van Mirigy és lánya, illetve az ördögfiak, őket a hármastut taposó három útkereső vándor, illetve Ledér követi.

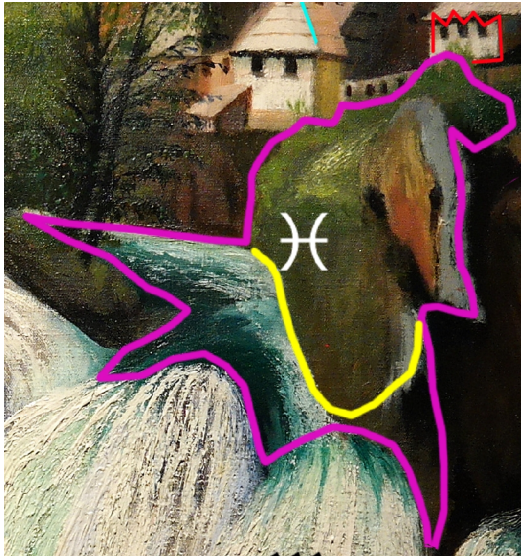

J/2. ábra

Nézzük először a képen körbefutó „általános” zodiákust. Alul középen egy nyúl látható, ami a Szűznek felel meg. Tőle jobbra egy csónakos ember található. A csónak, bárka, hajó íves alakjával gyakran kódolja a Mérleget.

„Bánatos hajóra ültem, a hajóval elmerültem” – panaszkodik rossz házasságáról a lány anyjának a népdalban, ugyanis a Mérleg a házasságot, a tartós kapcsolatot is jelenti, így az elmerült hajó az elrontott házasság szinonimája. A következő jegy a Skorpió. Ezt két „vízkigyó” is hozza, az egyik Balga alatt fut el jobbra és háromszögletes fejében jelenik meg a csónak, a másik, ami „pikkelyesebb” és áttetszőbb, Balga mögül tekeredik elő, és fejével a csónakot érinti. A Balga fölött átívelő szivárvány íjszerű alakjával a soron következő jegyet, a Nyilast kódolja. A jobb alsó sarok kopár hegye a Bakot idézi, de az mellékkódként kissé feljebb is megjelenik az ördögfiak jellemzéseként (erre még visszatérünk). A soron következő Vízöntő hármass hulláma jól látható. A Halakat a vele egyenértékű Kakas kódolja. Mivel az a bárány fejével is össze van írva, nem könnyű ráismerni, ezért a J/3. ábrán külön is közlöm. Taréja jobb oldalon fenn egy ház ablakai révén fogazódik. A Kos egy hosszúszóru pásztorcutya képében (Kos=Kutya) jelenik meg, a Bika mindenekelőtt egy árnyékdisznóként, melynek tömpe orrát és füleit a bárány fejétől balra narancssal rajzoltam körbe (J/2. ábra, de lesz egy másik megjelenítése is). Az Ikreket a kalmár alakja adja, ugyanis az Ikrek uralkodó bolygója a Merkúr, amit hagyományosan a kereskedőkhöz kötnek. Az Ikreket az is „kiugrasztja”, hogy előtte Csontváry rávezetésként betette a másik két levegős jegyet is, a Vízöntőt és a Mérleget. Ezek tehát segédkódok, a Vízöntőt egy rejtett majom (Vízöntő= Majom), a Mérleget

egy ilyen szerepben ritkábban előforduló állat, a teve árnyékszerű beíródása kódolja.

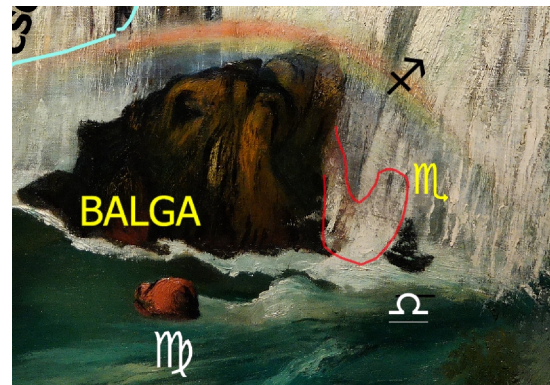
J/3. ábra

A Rák a kalmár fejétől balra látható fizikai valóságában. Később, a kalmár tárgyalásánál azt is bemutatom kinagyítva. Utolsó zodiákus jegyünk az Oroszlán, amivel elérjük a képen alul, középen látott nyulat (Nyúl=Szüz). Ezt a Csongor és Tünde fölött megjelenő rókalány adja, minthogy a Róka az Oroszlánnal egyenértékű szimbólum. Ezzel be is futottuk képünk „nagy zodiákus körét”. Persze lesznek még helyi jelentőségű zodiákus kódok, azokra rendre kitérünk.

Vegyük sorra a képen elrejtett szereplőket. A J/4. ábra alján egy háromkaréjú fejben nagy meseszemekkel figyel Tünde (világoslilával kiemelve). Feje bal felső részén íródik hozzá Csongor jóval kisebb, bajszos, balra tekintő feje. Felettük egy jobbra felfelé néző leányalakot látunk hosszú farokkal. Ő a rókalány, és átfedésben van anyjával Miríggel. Mirigy ördögtestű lény jókora fejjel és szarvakkal. Mellső patáit csak azért nem rajzoltam hozzá, mert azok Ilma testébe íródnak az asszony melle táján, és zavarnák annak felismerését.

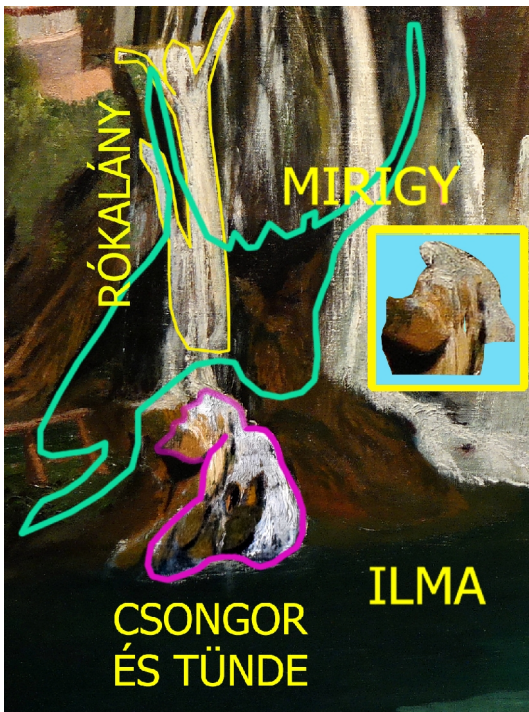
Csontváry a tenyeres-talpas nőalak fejét azonosnak vette Mirigyével, onnan bomlik ki lefelé egy jobbra elfekvő háromszög formájában Ilma alakja. Csongor fejét kinagyítottam (sárgával keretezve). A J/2. ábra közepén, alul látható.

Ilma férje, Balga, aki földműves és Csongor szolgája. Egy nagyobb kőként van jelen (J/5. ábra). Ebben a férfi fekvő, kissé megemelt, balra tekintő

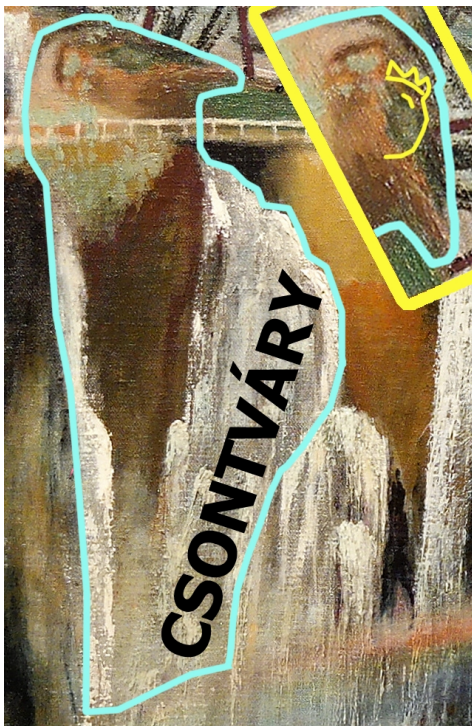
J/5. ábra

fejé ismerhető fel. A kő ugyanakkor egy jobbra néző harcsafejnek is felfogható (a darabban Balgát harcsaszájúnak mondják). Csontváry a J/2. kép közepén látható teljesen felfelé fordított, égre tekintő fejjel, ami a hármast érinti a vándorok magasságában. Fejében

J/4. ábra

egy kissé elforgatott töviskoszorús Jézus-arc is gyanítható.

J/6. ábra

lelke madárként járja a túlvilági utat (oda-vissza). Érdeemes megvizsgálni ábránkat ebből a nézőpontból is. A festő alakja a jellegzetes körvonalak mentén madárként határozható le.

J/7. ábra

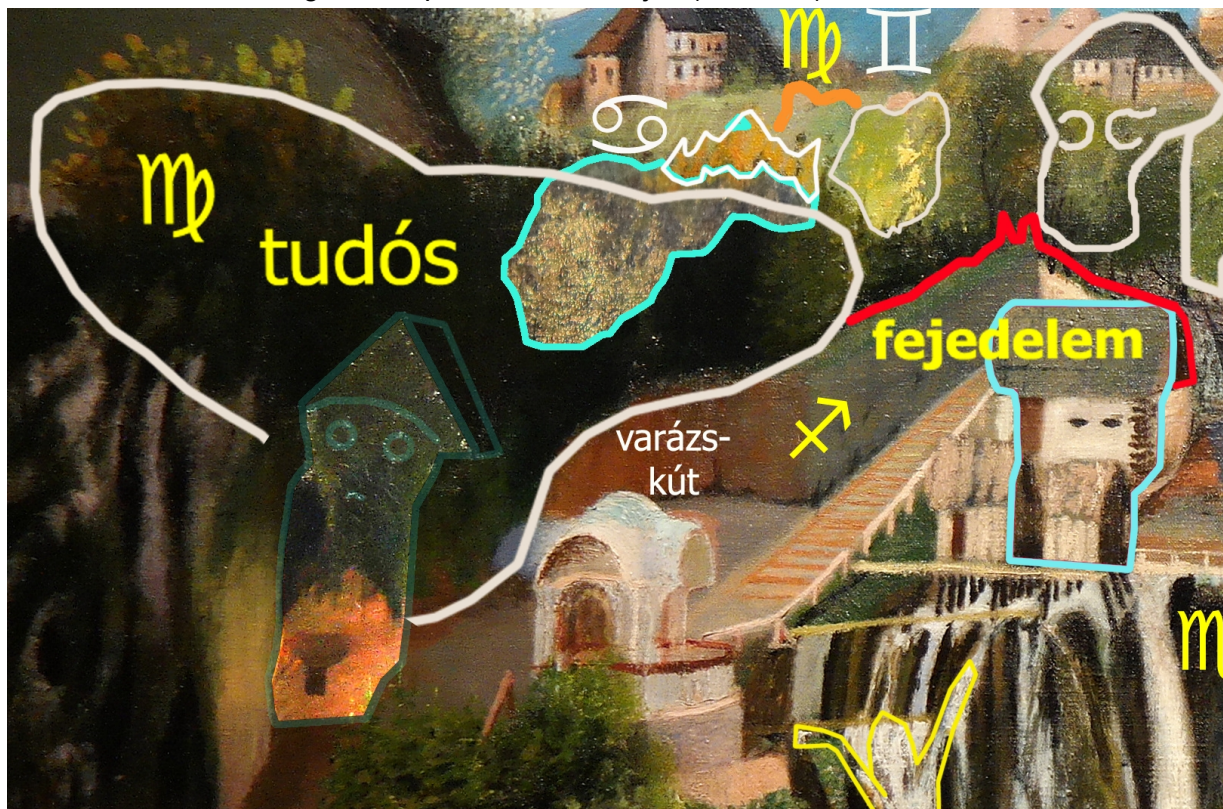
A 90 fokban elfordított fej Csontváry jellegzetesen lefelé hajló szemöldökívéről ismerhető fel (J/6. ábra). A nyakánál látható korlát közvetlenül a hármaskörút alatt fut, és emellé esik a szintén fejével megjelenített kalmár és fejedelem alakja is, illetve a tudóst jellemző, és ahhoz vezető szimbólumok, ami azt jelenti, hogy Csontváry mintegy a drámába íródva szintén az életét kiteljesíteni vágyók társaságában van. Igaz, őt nem a pénz, a hatalom vagy a tudomány vezeti, hanem a felső sugallat (arrafelé is néz). Eszerint nagyobb lesz, mint Raffael. A festő öltözetén lezubogó víz a levegő közegébe áttéve felfelé repülést, emelkedést sejtet, és ezt a képzetet erősíti a mellette látható függőleges oszloprészlet, arról nem beszélve, hogy a korlát 90 fokkal elforgatva létrának tekinthető. Tudjuk, hogy a sámánlétrán emelkedik, repül a sámán lelke révülés közben. A sámánlétra más formában is megjelenhet, az lehet a Tejút, vagy a Nagy fa. Ha ezt tudjuk, nem nehéz felismerni, hogy ugyanez a gondolat – a beavatott égi útjának képzete – Csontváry más képein is visszatér. Ilyen a Magányos cédrus, ahol a fa felső részén elrejtve madárként fogalmazza meg magát, vagy a Parkrészlet, ahol hasonlóan emelkedik, tulajdonképpen „mászik” az égbe vezető fán, vízszintes helyzetű emberként íródva a madár képébe. Ez megfelel annak a szibériai képzetnek, miszerint a sámán

lelke madárként járja a túlvilági utat (oda-vissza). Érdeemes megvizsgálni ábránkat ebből a nézőpontból is. A festő alakja a jellegzetes körvonalak mentén madárként határozható le. Feje egyébként is csőrben végződik, így „madársága” nyilvánvaló. Vízszintes pozícióját illetően egyébként a Kos és az Ikrek között van, tehát szinte visszhangozza, megismétli a hármaskörúthoz a másik oldalról simuló árnyékdisznó Bika-jelentését (Galamb= Bika).

Csontváry magasságában, a kép jobb szélén a kutyába, de egyben a bárányba is írva látjuk az ördögfiakat (J/7. ábra). A Kutyának megfelelő Kos uralkodó bolygója a Mars, ami harciasságot, agresszív cselekvési hajlamot kölcsönöz nekik. A Bárány a Bak megfelelője, annak uralkodója a Szaturnusz, ami esetünkben a megkötő, gonosz erő szerepét hozza. A kopár hegy alul-

ról is Bakként „támogatja” a csoportot szaturnikusságában. Az ördögfik elrajzoltan, groteszk arányokkal jelennek meg, szarvakkal illetve ördögfüllel. Az elsőnek nagy lapos orra van, a harmadik girhes testtartású, ormótlan fejfel (ő a vitorlafülű Kurrah).

Szereplőink utolsó nagy csoportját a három párhuzamos (enyhén lejtő) folyóágként futó hármas útnál, annak bal végén, a kép baloldalán találjuk (J/8. ábra).

J/8. ábra

Ez a három vándor – a kalmár, a fejedelem és a tudós. Mint említettük, az Ikrekre kódolt kalmárt jobbról a másik két levegős jegy, a Mérleg és a Vízöntő vezeti fel, egy tevével és egy majommal megjelenítve, ami a hármas út feletti fás területből ugrasztható ki. A kalmár a korabeli konvencionális sztereotípiák szerint van ábrázolva, pajesszel és kipával. Az alatta jobbra lévő zord tekintetű fejedelem fejszoborként vigyázza a tájat, dicsőségét aláhúzandó oszlopfőre emelve. Az ő „védő-szentje” a fölé nyúló Ló, ami zodiákus jegyként a tüzes tartalmat hozza. Közvetlenül alatta a vízesés vékony függőleges száakra bomlik, ami Mirigy nagy jobboldali szarvával a hadvezérhez illő Skorpió képjelét rajzolja ki (a Skorpiót a Mars uralja, és Mars a legfőbb hadúr). A kalmár környéke lényeges zodiákus kódokat tartalmaz, ezeket nem árt tisztázni. A kép nagy, általános zodiákus körébe tartozik a kalmár által megjelenített Ikrek, és a tőle balra látható narancsszínű rákkal kódolt Rák-jegy. A két ábrázolás közé szorult még egy medvefej, ami lényegében egy nagy medvefej jobb fülén ül (a jobb a mi nézőpontunkból értendő). A kis medvefejet és a kalmárt az köti össze, hogy az általuk megjelenített Szűz illetve Ikrek jegynek közös az uralkodó bolygója, ami a Merkúr. A kis és a nagy medvefej mint Szűz-képviselő hagyományosan a tudósra utal. A precíz és

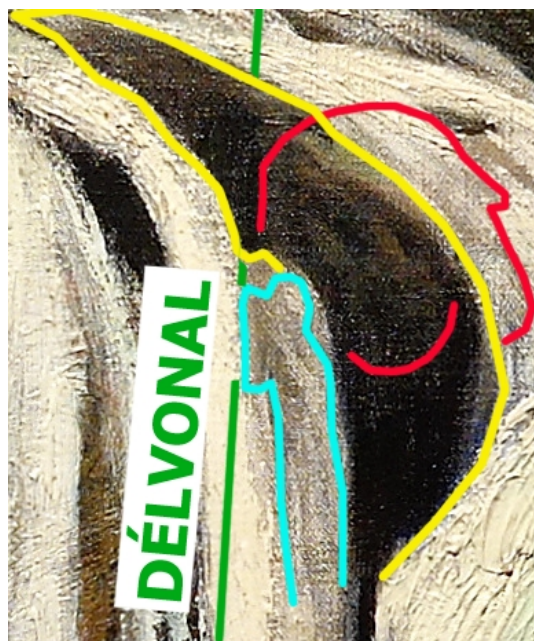
akkurátus tudományos munka ugyanis a Szűzre jellemző aprólékos tevékenység, mechanikus, alázatos kötelességteljesítés, amit a hagyomány éppúgy a Szűz feladatkörébe utal, mint mondjuk a szövést vagy a fonást. A nagy medvefejből ugrasztható ki egy könyvsapkájú, könyvet tartó tudós, (halványzölddel kontúrozva) de egy utófotózásakor még egy lángoló fejű alakot („lángészt”) is észleltünk, ezt is beillesztettem (a lángcsóva a rákból adódik). Ábránkon szintén itt látszik a varázskút, ami Mirigy fölé esik. A történet szerint az ugyanis Mirigy hatalmában áll, aki a kutat háromszor körüljárva és ráolvasásokkal megbűvöli azt.

A drámának még egy szereplőjét ábrázolta Csontváry, Ledért. Fontossági sorrendben ő van hátul, és ezért a képen legfelül. Ledér egy fontos helyszínbe íródik, és ott vesszük szemügyre, de előrébb venném a képen megjelenített helyszínek közül a hármast út tájékát. Ezt járja Tünde és Ilma, Csongor és Balga is.

J/9. ábra

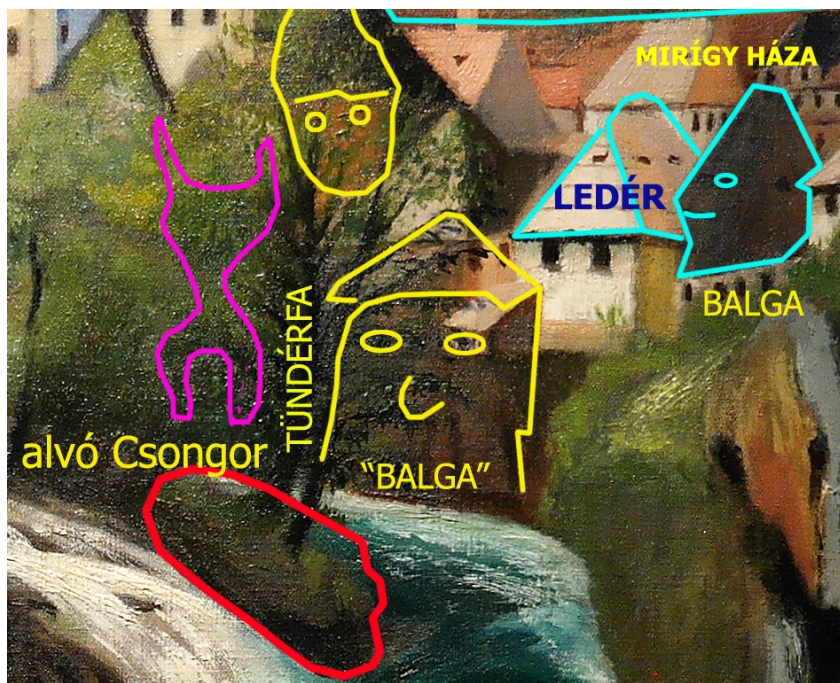
A J/9. ábrán a hármast utat megjelenítő folyóágak felett két női fej sejlik fel, jobbra tartva. A jobboldali fiatalabb, ez nyilván Tünde, őt követi az idősebb, Ilma. A két nő a képen függőlegesen végigfutó „délvonalhoz” közelít, ugyanis a mesejáték szerint az ifjú pár csak ott találkozhat.

J/10. ábra

A J/10. ábrán, a hármast út lefelé kanyarodásánál találjuk Csongor és Balga „bekanyarodó” ábrázolását. Ketten együtt egy balra néző Holdat adnak ki, egy abból kilógó Nappal, a Hold „orra” mintha ismételné Csongort. Első ránézésre talán furcsa, hogy kettejük közül Csongor a kisebb. De helyreteszi ezt egy másik körülmény. Balga a sárgával keretezett sötét holdrész lakója. A Hold alakú és Hold-szerepű Balga mellett, pontosabban annak Hold-képébe íródva és abból részint kilógva egy fiatal, kerekességével a Napra utaló férfiarca értelmezhető (pirossal körvonalazva). Ez nyilván Csongor, kettejük viszonyában ő a Nap, a fontosabb szereplő. Ilyen Hold-Nap összeírás Csontváry több képén is található (pl. Baalbek, Selmecebánya látképe). Balga fején csúcsos sapkát figyelhetünk meg, ami máshol is jól jön majd a szolgáló azonosításához. A két férfi szorosan a képet kettéosztó „délvonalhoz” simul, jobbról, hisz ők is tudják, hogy Csongor és Tünde csak ekkor találkozhat. Egyedül Balga sapkája lóg át a „női térfélre” egyfajta nyílként mutatva az irányt. A déli időpont megjelenítésére még visszatérünk.

A kép két legizgalmasabb helyszíne, a tündérfa és Mirígy háza egymás közelében található (J/11. ábra).

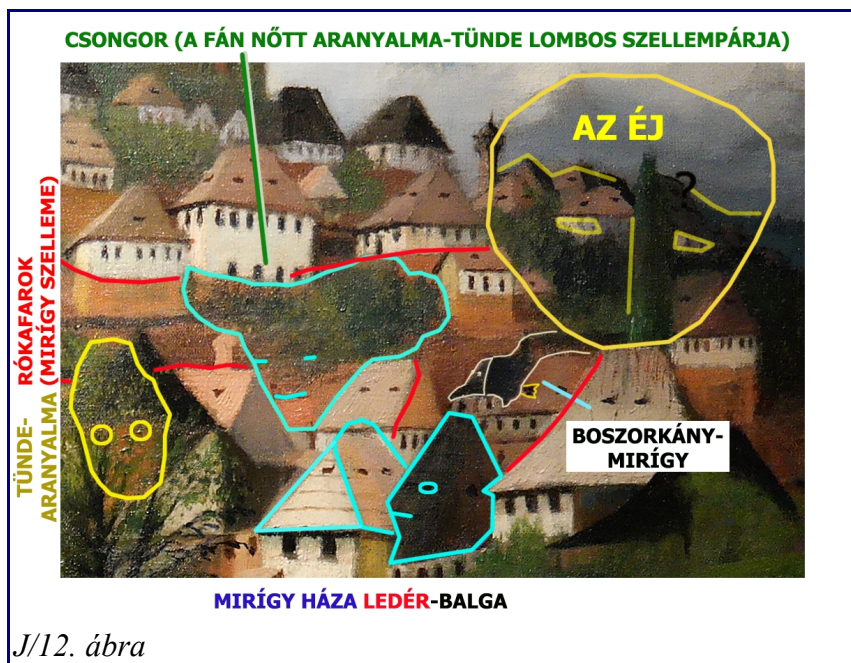

J/11. ábra

A tündérfa egy olyan patakkőből nő ki, ami egy fiatal férfi, értelem-szerűen Csongor arcát rejt (pirossal keretezve). Látszik, hogy ez az alvó Csongor. Mirígy a darab elején a fához volt kötözve, onnan oldozta el Csongor (Mirígy alakja a fa bal oldalán sejlik fel). A tündérfát Tünde ültette földi vágyai és szerelme jeléül Csongor szüleinek kertjébe, és Tünde ott ül először az alvó Csongor mellé, majd épp hogy csak szót váltanak. Csongor a negyedik felvonásban végre találkozhatna szerelmével, de Mirígy megbizsa Kurrahot, hogy hintsen álomport az ifjú szemére. A két „randevú” közül az első a tündérfánál, a második Mirígy erdei házának kertjében van, láthatóan ez köti össze a két

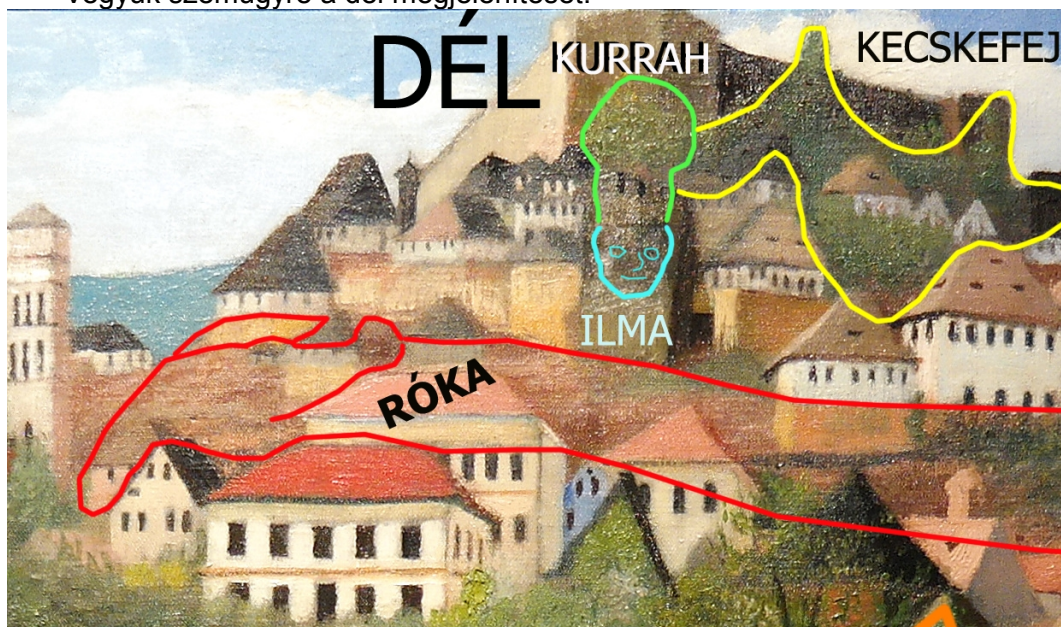
helyszínt, amit Csontváry zseniálisan egymás közelségében ábrázol. Az alvó Csongor így logikusan mind a két helyszínhez kötődik. A tündérfa tetején a mesejátékban aranyalmák vannak, és képünkön is látszik egy arany folt, amely női fejként – értelemszerűen Tünde fejeként – látszik összeíródni az aranyalmával. A fától jobbra, igazából a ház udvarán a lapátfülű Balga ruhájába öltözött vitorlafülű Kurrah sejlik fel, ő sűrög-forog Csongor körül a második randevú idején. Ha jobban megnézzük, kiderül, hogy a fejen még egy „háromszögfűl” található, ami megerősíti, hogy itt két személy kódolódik, látványként Balga, „beltartalomként” Kurrah. A történet szerint Ledér Mirígy házában találkozik a Csongor helyett odaérkező Balgával. Ledér a ház egyik tetősíkjába van írva, a másik tetősík lehet a kendője. Tőle jobbra értelmezhető a randevúzó Balga. Azonosításában segít a csúcsos sapka, ami a Balga ruhájába és szerepébe bújt Kurrahon is látható.

A Mirígy-ház és a tündérfa feletti térben is érdekes motívumok tűnnek fel. A ház és a tündérfa között, a Tündével összeírt aranyalmától jobbra, egy kicsit feljebb Csongor alakja értelmezhető, aki mindkét helyszínen megjelenik, hogy találkozzon a tündérrel. A rókaelkű Mirígy mindent elkövet, hogy ezt megakadályozza. Csontváry Mirígyet a kép felső részében egy olyan rókaként jeleníti meg, akinek a feje a randevú déli időpontjának megfelelő képi helyen van, a farka meg egészen a Mirígy házig nyúlik, és arra úgy kanyarodik be, hogy Tündét és Csongort is az alsó térbe rekeszti. Lényegében testével állja el a szerelmesek útját, elválasztva őket a déli találka lehetőségétől. A J/12. ábrán pirossal kereteztem be a rókafarkot. Annak bekanyarodó végében egyébként Mirígy is feltűnik egy söprűn balra repülő boszorkány formájában.

A fark íve fölött jobbra az Éj arca látható. Orra egy ló nyaka, szemöldöke a ló feje. A ló a Nyilast idézi és zászlóként mutat jobbra, arra a területre, ahol vízszintes irányban a Nyilast követő téli jegyek (Bak, Vízöntő, Halak) vannak felrakva (ez az ördögfiak „tartománya”). A zodiákus vége a téli jegyekkel ugyanis megfelel az éjjél előtti napszaknak. Az egész kép tetején baloldalt látjuk a hajnalt, aminek a mesejátékban a Hajnal birodalma felel meg, középen van a dél, és a kép jobb szélére esik az este és az éj. A drámában is megtaláljuk az „Éj birodalmát”.

Vegyük szemügyre a dél megjelenítését!

J/13. ábra

A delet egy olyan várfal adja (J/13. ábra), aminek a bal fele világos, a jobb fele sötét. Ez áttételesen onnan jön, hogy délig a fény erősödik, utána a sötétség. A délnek megfelelő függőleges választóvonal lefelé is jól követhető. Figyeljük meg, hogy a J/13. ábrán is látni egy kis kék, ívesen

záródó felületet, felső részén két fekete „karommal”. Ezek a Rák képjelére utalnak, mint ahogy a kék szín is (a Rák vizes tulajdonságú jegy). A Rák éves értelmezésben a nyári napfordulónak felel meg, ekkor halad a Nap a legmagasabb pályán. Egy napon belül a Nap viszont délben áll a

legmagasabban, tehát a „délvonalhoz” simuló kis kék motívum nem véletlen, megerősíti, hogy pont a nap közepén vagyunk. Ábránk közepén pirossal rajzoltam körül a róka formájában megjelenő Mirigy alakját. Áttetsző vörös sávként mintha szellemként nyúlna ide, hogy megakadályozza az ifjak déli találkozását. Minthogy a megkötő erőket képviseli, igazából ő a Bakhoz tartozik, ami a szabványos zodiákus körön legalul van, a téli napfordulónál (karácsonynál), ahol a sötétség a leghosszabb, és a legkisebb esélye gonosztettei elkövetésére pont itt, a legmagasabb napállásnál van. Itt a leggyengébb, ezért is adatik a fiataloknak ez a röpké időszak a találkára. A legtöbb esetben – kivéve a mesejáték végét – Mirigy mégis ravaszabbnak bizonyul. Ábránkon is pont egy olyan esetet látunk, amikor Kurrah Mirigy utasítására délben elaltatja Csongort, és a Balga ruhájába öltözött Kurrah a Tünde kíséretében lévő Ilmának csapja a szelet, mintha csak a férje volna. A délvonaltól közvetlenül jobbra eső falon egymás fölött látjuk egy idősebb nő – nyilván Ilma – és az ördögfi fejét. Hogy itt Kurrahról van szó, megerősíti a jobbról hozzáérő kecskefejet formázó zöld lombozat. Ez ugyanis a Bakot jelenti. Emlékezzünk rá, hogy az ördögfiak egy „Bakba” írt „Kosban” jelentek meg, és alattuk is egy Bakot idéző kopár hegy volt, tehát jellemrajzuk alapvetően a Bakra alapult. Mindenfajta ördögösség, többek között Mirigy szellemisége is ide köthető.

Visszatérve a Jajcei vízesés „idővonalára” látszik, hogy az balról a hajnallal indul. Ide átlóg még az éjszaka vége. Ennek megfelelően bár az ég világosodik, a „földön” még lassan oszlik a homály, lejjebb egyfajta élettelen, rendezetlen tér figyelhető meg, csontszerű motívumokkal, és ide esik a darab „elvadult kertje” is.

J/14. ábra

rajzolják a képre, de az csattanóképp Csongor és Tünde idilli együttlétéhez vezet.

A kép közepe világosabb, majd jobbra az ördögfiak tájékán ismét besötétedik. Csontváry ebben a képében is elhelyez egy általános kódot, egy nagy Bak-jelet (J/14. ábra). Ez a pesszimista alaphang a szereplők életkilátásaiból adódik. A kalmár, a fejedelem és a tudós a szabadító halált várja, Tündének rövid földi életet jósolnak. A dráma mégis csattanós, a borús vonalvezetés végén a szerelem tűnik fel egyetlen pozitív életcélként. Az utolsó sorokat idézném, amit Csontváry igen pontosan hoz a vásznan, melyen a jellegzetes körvonalak (hármás út, szírvány és tükörképe) a pesszimista kicsengésű Bak-jelet rajzolják a képre, de az csattanóképp Csongor és Tünde idilli együttlétéhez vezet.

*„Éjfél van, az éj rideg és szomorú,
Gyászosra hanyatlik az égi ború: .
Jöj, kedves, örülni az éjbe velem.
Ébren maga van csak az égy szerelem.”*

A TAORMINAI GÖRÖG SZÍNHÁZ ROMJAI

T/1. ábra

A KÉP FESTÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI ÉS KÖRÜLMÉNYEI

Csontváry „Tekintély” című írásából kiderül, hogy miért is választ görög témát. Meggyőződése, hogy igaz festészet nem létezhet Istentől, saját szóhasználatával a „pozitívumtól” elszakítva. A görög kultúrát – szemben a régi rómaival – isteni ihletésűnek tartja.

„Ma már nem titok, hogy a görögök érzéke az Isteni ihlettel összeköttetésben volt,.. az ógörögök összeköttetése oly tiszta volt, hogy a hideg követ is képesek voltak megszólaltatni.” – írja a „Tekintélyben”.

Ugyanitt Rómáról a következőképp nyilatkozik:

„A görögök után uralomra jutottak a rómaiak, de ezek már két ezer évvel előbb Bacchus-imádók voltak, így hát a pozitívummal semmiféle összeköttetésben nem állottak, ezt igazolja az a Bacchus templom, amit a rómaiak Baalbekben felállítottak.

Jóllehet e hitetlen állapot megszüntetésére a sors a Bacchus-templomot földrengéssel sújtotta s az erkölcstelen államot tűzzel is pusztította, később még Attilával is megostoroztatta, de anyagi érdek, a hitetlen, beszámíthatatlan állapot állami züllést is hozott létre, s e züllésből menekült Róma a kereszténységbe.”

Csontváry a „Taorminát” kihívásnak tekinti a divatos párizsi izmusok világával szemben, valószínűleg ezért is állítja ki 1907-ben Párizsban a két magyar témájú képpel – a Baalbekkel („Egri csillagok”...) és a Tarajkával („Emese álma”) – együtt. Erről a következőképp ír:

„...mozgásba jött az egész világ intellektuma, jöttek az impresszionisták, jöttek a naturalisták, a

futuristák, a kubisták, hogy azonkívül hány felé szakadtak szét az egyes csoportok, amelyek titokban keresték a valóságot, ezt igazolják a rengeteg számú vásznak nagy arányú és zug kiállításai.

Ekkor tűnt fel Baalbek, Taormina és Tarajka című festmény 1908-ban Párisban, és ezzel vége volt a komédiának. E festmények minden munkát, ami a világon létezik, túlszárnyalták. E festmények igazolták azt, hogy a festészetben előbbre jutni Isten adta képesség nélkül nem lehet; maradandó történelmileg jelentős dolgot alkotni az égi mester hozzájárulása nélkül lehetetlenség számba megy. – Pusztán akarattal, iskolai képességgel monumentális motívum előtt hiába töltjük az időt, hiába kenünk föl színeket a vászonra, abból ki nem kerül Isten segítsége nélkül a napút-távlat soha."

A nevezetes szicíliai helyszínt, az Etna előtt elterülő Taorminát Csontváry már 1901-től festi, a „nagy Taormina képig” valószínűleg hét mű is született a városban, amit többször keresett fel. Önéletrajzából kiderül, hogy a görög színházról készített első képét megsemmisítette, mert az túl kicsinek bizonyult. Erről a következőt írja:

„Visszavágytam Taorminába, s amikor ott is arról győződtem meg, hogy egy két méter hosszúságú napkeltében készült festménnyel célt nem érek s ezzel a világ elébe nem léphetek; a vászon megsemmisítésével szembekerültem a pozitívummal, és kértem a további felvilágosítást.”

Ugyanakkor fennmaradt egy „Kis Taormina” kép amit a későbbi híres festmény előtanulmányának tekintenek (mára kiderült, hogy egészen más témát rejt).

A végleges változat megfestésére 1904–1905 folyamán kerül sor:

"Athénból Taorminába siettem, ahol reám várt egy olyan naplemente, amellyel tisztában voltam, hogy az lesz a világnak a legszínesebb napút-festménye. Itt sem kellett gondolkodnom sokáig a kivitelre nézve, mindennel tisztában voltam – nem maradt egyéb, mint a vászon sürgős megrendelése. Meg kell jegyezmem, hogy a húsz négyzetméteres festmény, mikor a műterem ajtaját megnyitottam, a közönségre oly hatással volt, hogy tombolt meglepetésében: az utca tele volt: il maestro, ungherese trovasto, nostro antico, teatro greco. Már itt nagyobb összeggel a festményt ott akarták tartani.

Ezzel az eredménnyel búcsúztam el a hosszú vajúdas után Taorminától, fel a Tátrába az elraktározott munka folytatására, s ahogy ezzel is készen lettem, észre vettem, hogy e két nagy munkával a világot már meglephetem.

A KÉP ÁLTALÁNOS FELÉPÍTÉSE

Forma és tartalom tökéletes egységét látjuk a festményen olyan értelemben, hogy a képen megjelenő színház mint látható forma a tartalmat adó görög drámákkal van „kitöltve”. Igaz, titkos tartalomról van szó, a négy tragédia első ránézésre nem látható. A részletes elemzés persze „kiugratja” őket, az Antigonéről és az Élektráról van szó, illetve az Antigoné előzményeként felfogható Oidipusz királyról, valamint az Élektra kiindulópontját adó Iphigeneia-történetről, amit az Iphigenia Auliszban című dráma ír le. Képileg a drámák a festmény jól elhatárolható részein helyezkednek el, amit a T/2. számú ábra szemléltet. Az Oidipusz király egy része a jobb felső sarokban kapott helyet a téli jegyekkel összevonva, ami megfelel a vérfertőzés, gyilkosság és öngyilkosság sötét karakterű témájának, de az apagyilkosság epizódja át van téve a kép alsó középső területére, a Skorpió-elágazásba, két Skorpió mellé. Ez is igen találó, ugyanis a Skorpió uralkodó bolygója a legfőbb hadurat megtettesítő, vérengző Mars, ami a Kost és a Skorpiót is

uralja, de a Mars a fullánkos Skorpióban adja a gátlástalanabb, öntörvényűbb és hevesebb arcát.

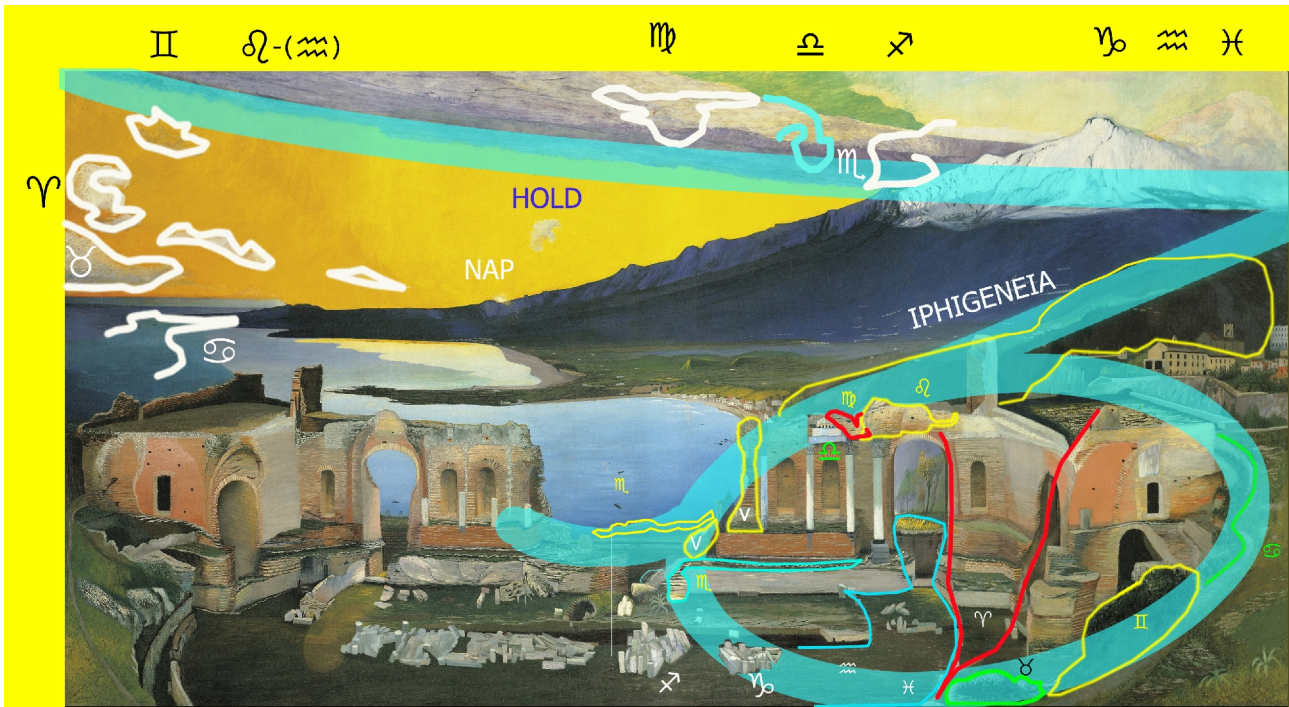
T/2. ábra

Mielőtt rátérnénk az egyes drámák részletes kimutatására, érdemes tisztázni a kép bizonyos általános kódjait.

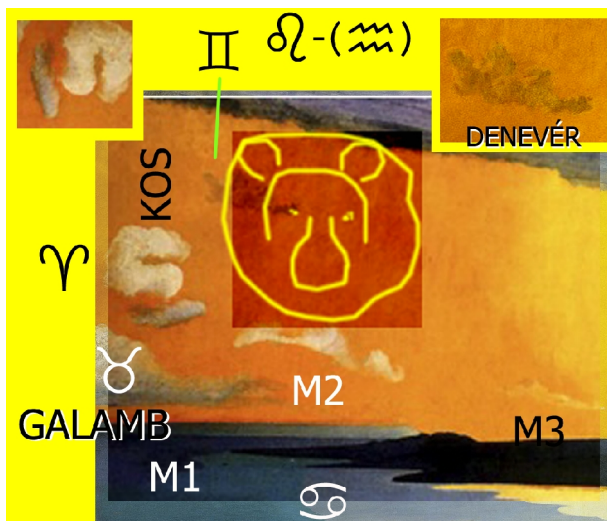
A FESTMÉNY FŐ JEGYE: A BAK. AZ ÉV ÉS A NAP KITERÍTETT KÉPE ÉS AZ OROSLÁN-VÍZÖNTŐ KÓD A NAGY BAK-JEL TETŐVONALÁN

Ha az ember figyelmesen tanulmányozza a képbe rejtett zodiákus jegyeket (T/3. számú ábra), feltűnik, hogy a kép felső részén végigfut a tizenkét jegy a Kostól, vagyis a tavaszponttól kezdve a tél utolsó jegyéig bezárólag, tehát itt a teljes természeti évet látjuk a tavaszi szárbaszökkenéstől a tél kimúlásáig. Ez egyrészt az év kiterített képe, de a színkódolás vegyes, láthatóan kombinálja a napszakok és az évszakok jellegzetes színeit. A kép felső sávja balról jobbra haladva pirossárgával kezdődik ami a hajnalra, tehát egy napszakra jellemző szín. Ez a tavasznak felel meg, amit az ide eső tavaszi zodiákus jegyek is alátámasztanak (Kos. Bika, Ikrek). A kép közepén a havas Etna irányában fogyó sárga sávot látunk, ami megfelel a nyárnak és az ősznek, de „alászáll” itt egy szürkés-kék sáv is, ami inkább az alkonyatot idézi. A képen megfigyelhető zodiákus jegyeknek van egy másik nagy csoportja is, ami sorrendben összekötve egy nagy Bak-jelet ad ki. A Bak a festmény fő jegye, a tragikus mondanivalóhoz legjobban illő halál-jegy, amit Csontváry éppúgy a mű alapkarakterének ábrázolásaként ír a képre, mint mondjuk a harc és a győzelem óriás Kos-jegyét az Egri csillagokat rejtő „Baalbek” esetében. Még egy általánosnak tekinthető zodiákus kódtípus jelenik meg a képen, és ez a Csontváry által gyakran használt nevezetes Oroszlán-Vízöntő tengely. Ez itt valószínűleg a „lenni vagy nem lenni” végső kérdés felvetése, ugyanis a halál vagy valamilyen – esetleg dicstelen áron való – életben maradás közti választás a tragédiák

legjellemzőbb dilemmája. Az Oroszlán-Vízöntő páros a sárga mezőben induló zodiákus sorra van telepítve oly módon, hogy a sárga sávból halványan kinéző oroszlánfej egyrészt a zodiákus sorhoz tartozik, másrészt alatta egy három hullámot adó felhő látható, ami a Vízöntő kódja. A három most tárgyalt alrendszer, vagyis a központi Bak-jegyet, az év zodiákus jegysorát és az Oroszlán-Vízöntő kódot a T/3. számú ábra szemlélteti.

T/3. ábra

T/4. ábra

Tekintsük át az elmondottakat részleteiben is! Hogy jobban lássuk a részleteket, a T/4. számú ábrán kinagyítottam a kép bal sarkát, és rávágтам egy kontrasztosabb ábrázolást, bár az Oroszlán azon is a felismerhetőség határán van, ezért körbe is rajzoltam. A legelső jegy a Kos, amit a baloldalt középmezőben lévő csigaszerű felhőben lehet felfedezni, ha jobbra forgatjuk 90 fokkal. Ezt a bal felső sarokban külön kiemelttem. Baloldalt látszik a kos feje, jobb felső részén a „fülénél” piros folt van ami valószínűleg a Kos tüzes jellegére utal. Attól jobbra a lefelé fordított U alakú szarvat látjuk, kissé stilizáltan, erősen visszahajlítva és megvastagítva. Ez a jegy a legelső, és ez végződik a legkorábban. Távolabbi nyúlik be a fejjel lefelé ábrázolt Galamb, ami kód-táblázatunk szerint a Bika holdháza, vagyis

azt helyettesíti. Látszik a szeme, a csőrének mintha árnyéka lenne, bár ez a kettősség esetleg arra is utalhat, hogy a szabványos zodiákusban ez a tavaszponttól, vagyis a „Kezdetől” számított második jegy. A következő zodiákus jegy, ami a csillagászati tavasz harmadik hónapjának felel meg, az Ikrek. Ezt annak egyik holdháza, a Denevér képviseli (lásd könyvünk kód-táblázatát). A Taormina-kép bal felső részének vizsgálatából még a nevezetes Csontváry-kód, az Oroszlán-Vízöntő pár kimutatása van hátra, abból is a Vízöntő jegye, amire két utalás is van. Közvetlenül az oroszlán alatt egy háromkaréjú felhőt látunk, ami három hullámot rajzol ki. Kód-táblázatunkból látható, hogy ez a Vízöntőnek felel meg. De ugyanez a felhő madárnak is tűnik, baloldalt van a feje, középen a szárnya. Az ábra jobb alsó részén, sárga sávunkban egy ugyanilyen, balra repülő madár tűnik fel (M3-mal jelöltem), és ez sem felesleges. Az M2-vel jelölt madárral és az M1-gyel jelölt galambbal együtt ugyanis három madarat látunk. Kód-táblázatunkból látható, hogy a három madár is a Vízöntő jele, tehát itt egy további megerősítést is kapunk arra nézve, hogy a képnek ennek a részén, csakugyan a Vízöntővel van dolgunk. Csontváry valószínűleg azért használja ezt a megerősítést, hogy felhívja a figyelmet az Oroszlán-Vízöntő kódra, ami tulajdonképpen nem illik bele a bal sarok tavaszi jegysorozatába (Kos-Bika-Ikrek). Hogy az Oroszlán Vízöntő itt szerepel, annak minden valószínűség szerint az az oka, hogy fő motívumként mintegy a „lenni vagy nem lenni” kérdéssel indítja a képen keresztbefutó másik fő motívumot, a tragikus kicsengést megjelenítő Bak-jelet. Jellemző az is, hogy a kép jobb felső sarkában van a kép felső részén balról jobbra átfutó 12 zodiákus jegynek a téli jegyhármasa (Bak-Vízöntő-Halak), ami a legsötétebb történeti részlettel, a vérfertőzéssel és az apagyilkossággal van egybeírva. Ez a gondolati csomópont a Vízöntő-Oroszlán főmotívum tükörképeként, azzal azonos erővel van kiemelve a jobb sarokban (elemzésére még visszatérünk).

A nyári jegycsoport a Rák-Oroszlán-Szűz. A Rák nem a sárga sávba, hanem kicsit lejjebb, a tenger kékjébe van írva gólyaként. Kód-táblázatunkból látszik, hogy ez a hosszúcsőrű madár a Rák (♋) megfelelője. A T/5. ábrán vékony sárgával körvonalaztam a fejét. Szeme még az Oroszlánnal egy helyen lévő háromkaréjú felhő előtt van (a Rák megelőzi az Oroszlánt), de a

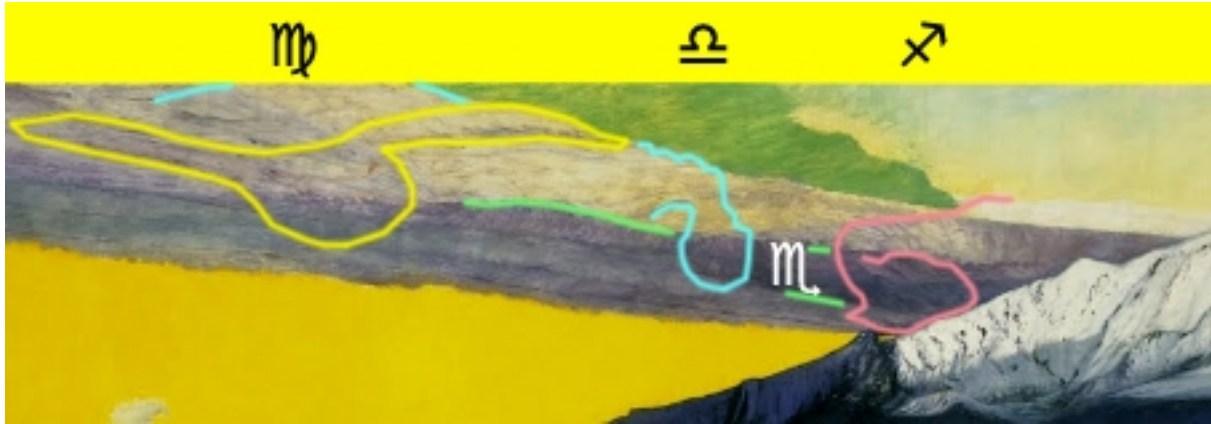

T/5. ábra

csőre már túlnyúlik a legutolsó tavaszi jegyen az Ikrekre, amit a Denevér testesít meg – lényegében jó helyen áll. A következő jegyről az Oroszlánról már beszéltünk. Az utolsó nyári jegy a Szűz. Ezt viszont már nem a sárga sávban, hanem fölötte, a szürkés-kék sávban találjuk meg a három őszi jeggyel (Mérleg, Skorpió, Nyilas) együtt. A T/6. ábrán látható, hogy az áttetsző szürkés-kék zónában felsejlik a nagyfülű nyúl alakja. Kód-táblázatunkból látszik, hogy a Nyúl a Szűznek felel meg. A nyúl alakja mögött egy sárkány található, melynek feje a nyúltól jobbra néz ki, szembefordulva

velünk. Táblázatunkból látható, hogy a Sárkány mint holdház a Mérleggel egyenértékű szimbólum, és a csillagászati ős első hónapját (jegyét) adja. Utána a Skorpió következik, ami a Kígyó formá-

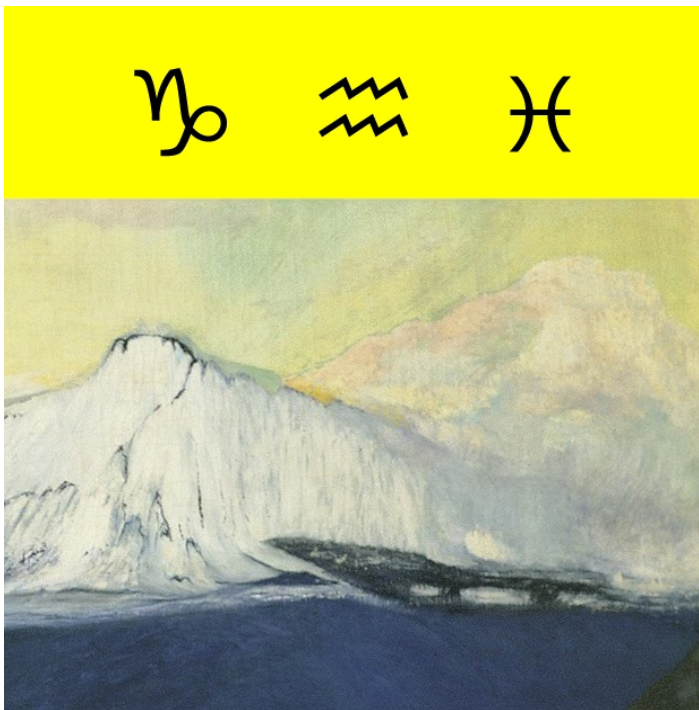
jában van jelen (táblázatunk szerint a Kígyó a Skorpióval egyenértékű).

T/6. ábra

A Kígyó megoldása igen szellemes, ugyanis annak fejét egyben a rózsaszín vonallal kiemelt ló visszahajló feje adja, testét meg a szürkés-kék csík vagy annak egy sávja. Így a Skorpió (Kígyó) is meg van, a Lóval együtt, ami kód-táblázatunk szerint a Nyilas megfelelőjeként az utolsó őszi jegyet hozza.

Már csak a téli jegyek vannak hátra (T/7.ábra). A Taormina-kép jobb felső sarkában a kopár, havas Etnát látjuk. Egészen a sarokban egy vak férfi feje sejlik fel, és alatta két érdekes fekete

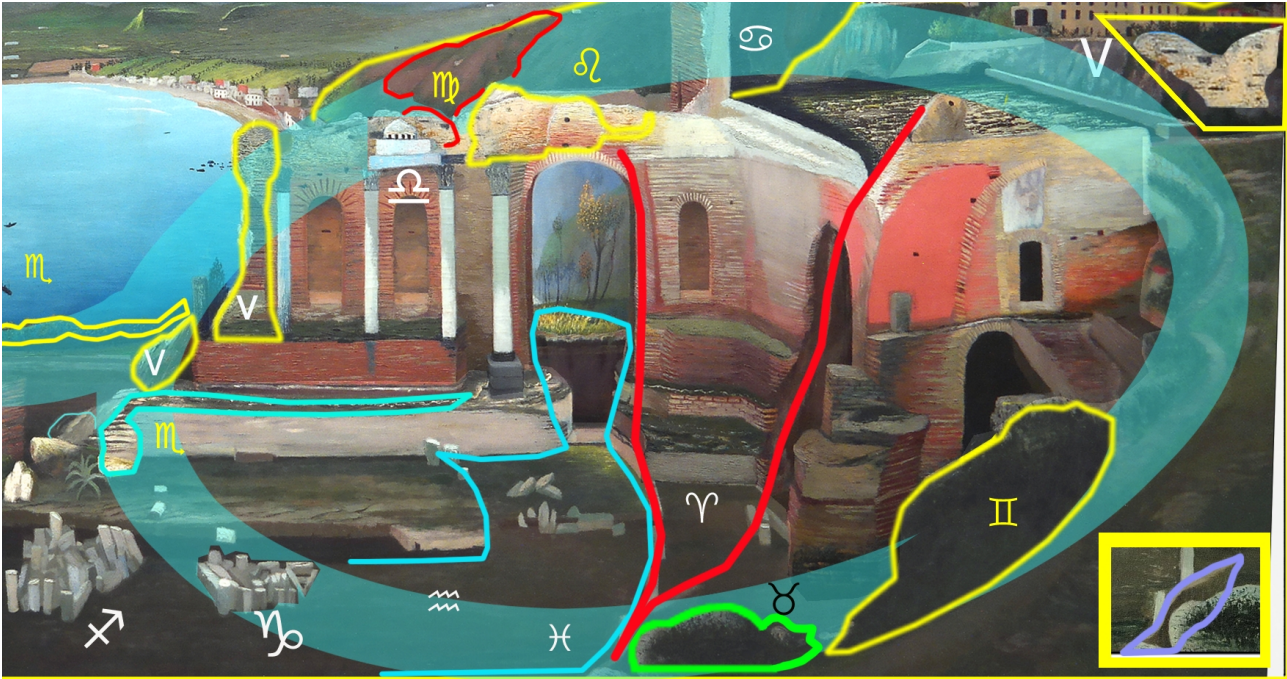

T/7. ábra

motívum látható. Maga a kopár hegy táblázatunk szerint a Bak megfelelője, ami a tél első jegye. Az utolsó jegy a Halak, amit a mitikus ábrázolásokon sokszor két hal alakú foltként ábrázolnak. Itt is ezt látjuk, igaz az egyik fekete motívum kisebb, de ennek nincs jelentősége, a két szembe fordított hegyes fejű, elnyúló alak nyilvánvalóan a Halakat jelenti. Hogy az egyik közülük nagyobb és érdekesen „elrajzolt”, annak meg van a maga oka. Hiányzik ugyanis a középső téli jegyünk, a Vízöntő. Táblázatunkból látszik, hogy ezt a Holló helyettesítheti. A jobboldali fekete motívumban nem nehéz felismerni a hollót, amit Csontváry igen szellemesen az egyik hallal „keresztzett”.

Térjünk át a Taormina-képen átfutó nagy Bak-jelre!

A NAGY BAK-JEL HUOK- ÉS FAROKRÉSZE

T/8. ábra

A központi Bak-jel lefutását a T/3. ábrán láttuk. Zászlójának a felső vonala a kékesszürke sáv aljára tehető. A ferdén visszafutó „zászlónyél” Iphigeneia alakjára íródik. Vele hamarosan foglalkozunk. Egy sötét sávban van elrejtve, ami a feláldozott lányt rejtji a szokásos „felsejlő” formában, talán „felravatalozva”. Ehhez a „zászlórúd-vonalhoz” csatlakozik a Bak-jel kerek hasa (ezt Bak-huroknak is szokták nevezni), és erről fut le baloldalt a „Bak farka” Ennek legvégét nem vettem bele a T/8. ábrába, így azt jobban fel tudtam nagyítani a részletek jobb kivehetősége érdekében. A Bak-hurok tartalmazza mind a tizenkét zodiákus jegyet, és a Bakfark arról a Mérleg után kanyarodik le egy „második Skorpió” irányában. Vizsgáljuk meg a Bakhas kódolását a tavaszponttól, azaz a Kos jegyétől kiindulva! Ez a kép legalján található, innen fut fel a kép közepén két görbe vonal, melynek irányát különféle kövek, a falak ferde vagy görbe vonalai, illetve az őszi képet mutató boltíves falkivágás éle jelzi. Ezt a vonalat pirossal jelöltem és felismerhető benne a Kos képjele (♈). Ennek aljától jobbra félhátulról látunk egy galambot eléggé perspektívában ábrázolt fejjel. Kód-táblázatunk szerint ez a második zodiákus jegyet, a Bikát jelenti. Ettől jobbra felfelé kanyarodik egy egér, ami táblázatunk szerint az Ikreknek felel meg, azaz jegyeink szabályosan, a zodiákus rendben követik egymást. Logikusan a Rák következik, amit a mitikus ábrázolásokon sokszor egy konvex és egy konkáv karomként, esetleg azokat egyberajzolva „szinuszhullámként”, S-vonalként szoktak ábrázolni, de a képünkön látható kettőshullám sem esik messze az ilyen alakzatoktól, tehát abban nyugodtan azonosítható a Rák jele. Utána egy „V”-vel jelölt vezető idom – egy kőpárkány – mutatja, hogy merre kell mennünk. A második nyári jegy az Oroszlán. Ez elég konkrétan jelenik meg a Bak-has tetejétől kissé balra, valamelyest összeírva egy nyúllal, ami kód-táblázatunk szerint a Szűz megfelelője, és így a nyár záró jegyét adja. A Mérleg képjele egy

vízszintes talpazaton álló kupolával van megjelenítve a nyúltól balra, amivel átléptünk az őszi jegyek birodalmába. „V”-vel jelölve két vezető idom következik, az egyiknél az álló alak fejét kell figyelembe venni, a másik egy olyan útjelző kő, ami a Bak-farok lekanyarodását is jelzi. A Bak-hason maradvá a Mérleget a Skorpiónak kell követnie. Táblázatunk szerint ez kígyóként is megjelenhet, és valóban, az oszlopsor téglaszínű talpázatának aljában látunk egy kígyót, aminek a feje pont a Bak-has körére esik. A soron következő őszi jegyet – a Nyilast – egy köromból összeálló lóalak jeleníti meg, táblázatunkból ellenőrizhető, hogy a Ló a Nyilasnak felel meg. A Bak-hurok a ló fejénél megy el, pontos irányát az apróbb kövek jelzik. A Bak, vagyis az első téli jegy egy háromszögfejű kőállatként íródik közvetlenül a Bak-hurok vonalába. A második téli jegy a Vízöntő. Ennek felismerése nem könnyű, de aki sok mitikus ábrázolást látott, ilyenkor mindig megnézi, hogy nincs-e az adott helyen egy „árnyékholló”, amit sokszor a kép más elemeinek körvonalai adnak ki, egy hollóalakot közrefogva. Itt is ezt látjuk, még azzal megtételezve, hogy a világító zölddel megrajzolt visszatekintő madárfejhez még egy „bóbita” is hozzáérhető. Bóbita, pontosabban taréj nélkül ez a madár a hollóval azonosítható, az egyik kőomlás a fej határvonalát, a másik a madár szemét adja. A Holló a Vízöntőt jelöli, ahogy az táblázatunkból kiolvasható. Ha hozzávesszük azt a taréjt is, ami a boltíves oszlopközben megjelenő tájból adódik a narancsos-sárgás taréjszerű növényzettel (más fotókon jól látszik, hogy a növényzet színe több helyen narancsba hajlik), akkor viszont egy kakas áll előttünk, ami táblázatunk szerint pont az utolsó – még hiányzó – téli jegyet, a Halakat jelenti. Emellett a Halak közvetlenül is megjelenik a képen a nagy piros Kos-jel tövében. Mivel ezt a részletet elfedik a segédvonalak, azt külön is kinagyítottam, és a kép jobb alsó sarkában sárgával bekeretezve mutatom, a „halat” késsel keretezve.

A Bak-hurokról lefutó Bak-farok egy zöld kígyót megjelenítő növényi motívumon fut, ami a Bak-hason lévő Mérleget a leváló irányban is Skorpióként folytatja (a Kígyónak a Skorpió felel meg). Vége Oidipusz és lokaszté alakjára fut ki, gyermekeikkel ott indul az Antigoné története.

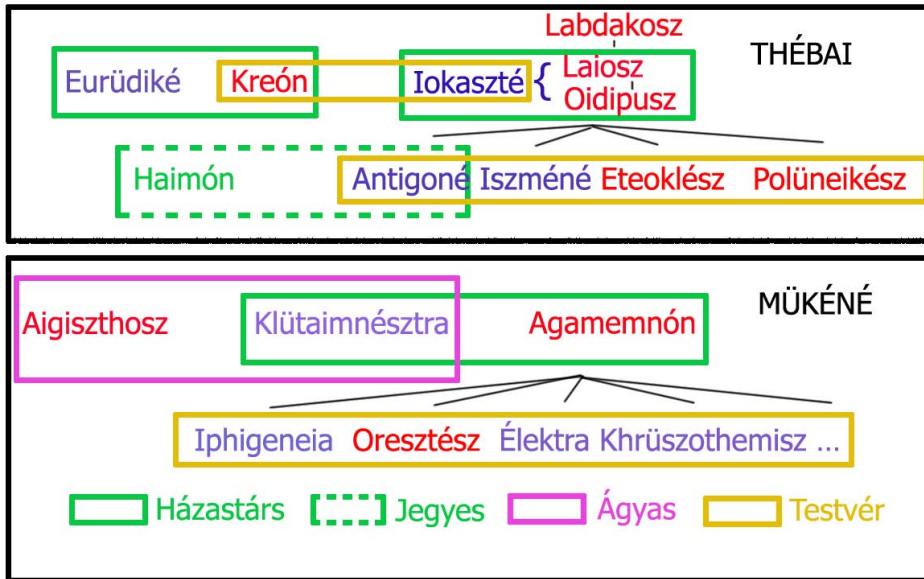
NÉGY GÖRÖG TRAGÉDIA LENYOMATA A TAORMINA-KÉPEN

OIDIPUSZ KIRÁLY

A kép láthatóan három Szofoklész- és egy Euripidész-tragédia szereplőit és családi viszonyait tükrözi. Főképp zodiákus jegyekkel jellemzi is a főbb alakokat, vagy a szereplők viszonyát. Négy dráma cselekményét egy még oly nagy váznon sem lenne könnyű kibontani, de helyenként bepillantást nyerünk a helyszínbe vagy az eseményekbe is. A darabok azonosításához ismernünk kell a drámák alaptörténetét, és a cselekménnyel érintett uralkodóházakat. Ez utóbbihoz segédanyagként készítettem egy vázlatot (T/9. ábra), amely a dinasztialis viszonyokat mutatja, feltüntetve a rokonságot, vagy hogy ki kinek a szeretője vagy jegyese.

A kép áttekintését érdemes a nagy Bak-vonal mentén kezdeni. Ezen haladva a jobb felső sarokban tűnnek fel az első szereplők. A T/10. ábrán látjuk a havas Etnát, amit a terhes lokaszténak tekinthetünk. Fekszik, a hasában van az Oidipusztól fogant négy gyereke (az Etnalokasztéba is bele van írva mind a tizenkét zodiákus jegy, a gyerekek az Ikrekben, a Nyilasban, a Kosban és a Vízöntőben található). Lokaszté fejébe bele van írva fia, Oidipusz, aki nem ismerve rokonságukat, elvette feleségül az anyját (Oidipusz fekvő feje látható, annak szája azonos lokaszté jobb szemével). Laiosz tükörszimmetrikusan fekszik lokasztéhoz viszonyítva, a fejük összeér (sok helyet foglal, ezért nem vettem be a képbe). A kép jobb felső sarkában Teiresziász, a vak jós lát-

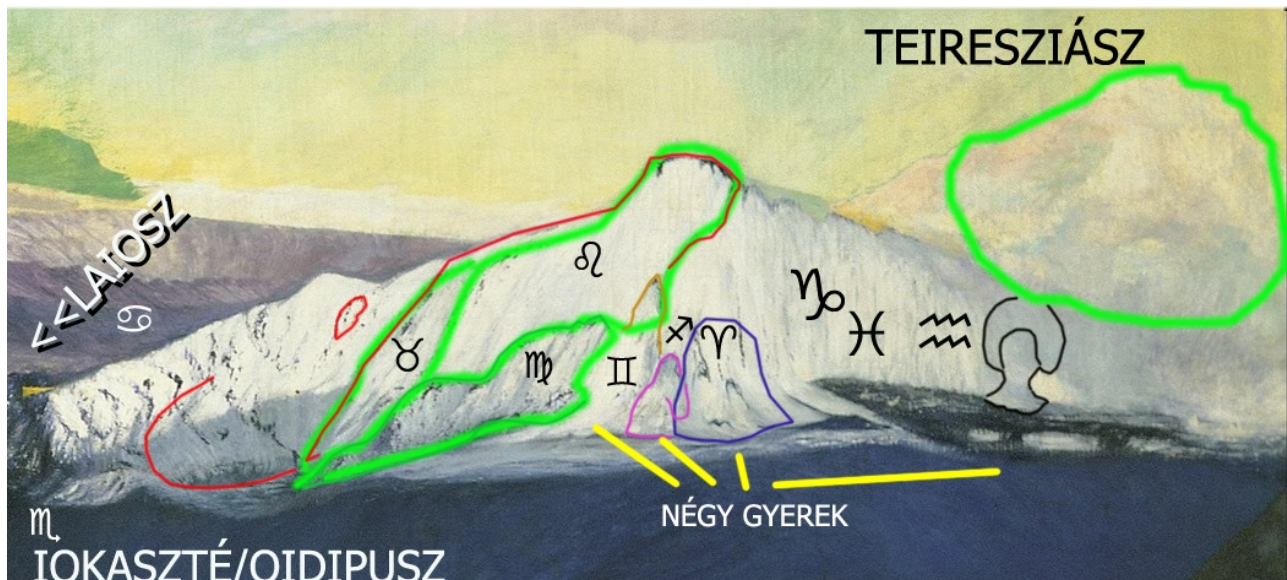
ható. Az lokasztéval kapcsolatos 12 zodiákus jegy a következőképp van ábrázolva:

Iokaszté a kép alján végigfutó hosszú kígyón fekszik, ami a Vízöntő-hollónál indul, feje pedig a bal oldalon van. Itt már azonos lehet azzal a kötéllel, amire Iokaszté akasztja magát az Oidipusz király végén. Ez a kígyó szokásosan a Skorpiót adja. Az Iokaszté fején lévő „S”-alakú ráncok jelenítik meg a Rákot. Állvonala alatt az oroslán farkába íródik egy galamb, ami a Bikát idézi. Az oroslán közvetlenül az Oroszlán jegyét jelenti. Annak teste alatt egy hátán fekvő

T/9. ábra

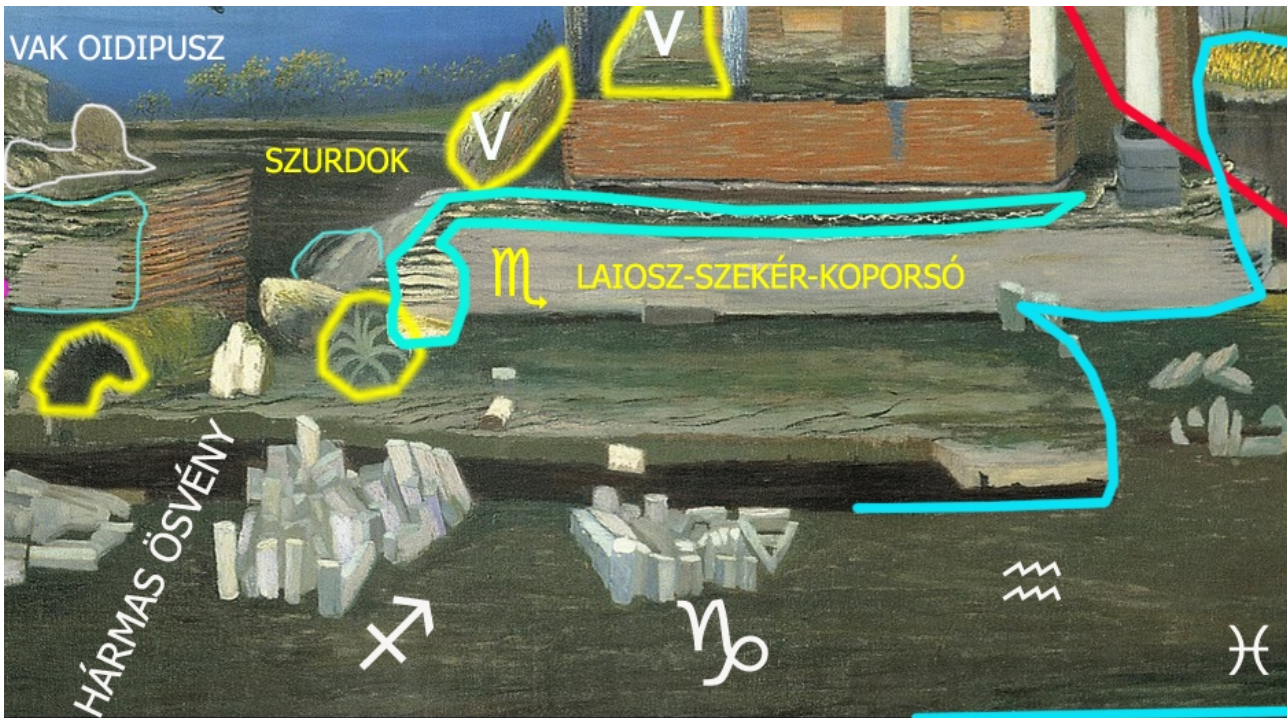
nyúl látható balra ellógó füllel, már tudjuk, hogy ez a Szűzzel egyenértékű. Egy felfelé néző Patkány adja az Ikreket, de ebbe egy Bagoly is beleírható, ami ugyanazt jelenti.

T/10. ábra

Mellette egy ló hozza a Nyilast. Ennek az orra kissé belenyúlik egy kutyába, ami persze a Kossal egyenértékű. A hátralévő téli jegyeket már tárgyaltuk. A kép közepébe írt gyerekeket főleg a szemekről lehet felismerni (kivételem a Vízöntős szereplő).

Már említettük, hogy az Oidipusz király apagyilkossági története a Taormina-kép egy más helyén, alul közepén bomlik ki (T/11. ábra).

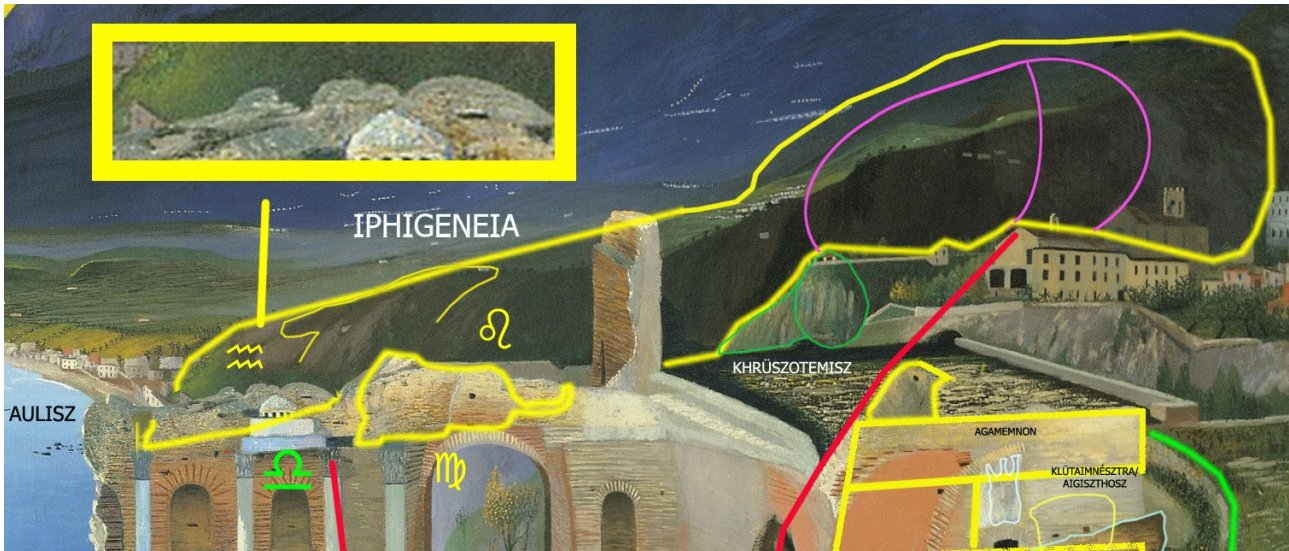
T/11. ábra

A történet szerint Oidipusz egy szurdoknál összefutó hármas ösvénynél találkozik az általa nem ismert apjával, aki fiatal csikókkal húzott szekéren utazik. A kocsis és Laiosz félre akarják lökni, mire a kibontakozó verekedésben Oidipusz az apját is megöli. Az ábrán látható a szurdok ami a kép két oszlopsora közötti mélyedésként jelenik meg. Ennek alján egy fehér hármas kő jelzi a hármas ösvényt. Ettől balra sárgával kereteztem be egy csikót, jobbra pedig egy pókszerű alakzatot, ami láthatóan a szekér kereke. A mellette balról látható vízszintes kő adhatja a szekérrudat, és maga a szekérrudat egy hosszú szürke sávként, mintegy Laiosz koporsójaként nyúlik el. Laiosz feje a szekérrúdon fekszik, mintha a szekér-koporsóból nyúlna ki. A szekérrudat kigyóval már találkoztunk, az a Skorpióval egyenértékű, melynek uralkodója az ölés istene, a Mars, és mint már említettük, a szurdok felett is elfut egy „növényi kigyó”, ami kettőzve rendeli a gyilkos Marsot a történethez. Ennek bal végén lokaszté haján fekszik a lekötött szemű Oidipusz, aki ráébredve tettére – az apagyilkosságra és a vérfertőzésre – maga vájta ki a szemét.

IPHIGENEIA AULISZBAN

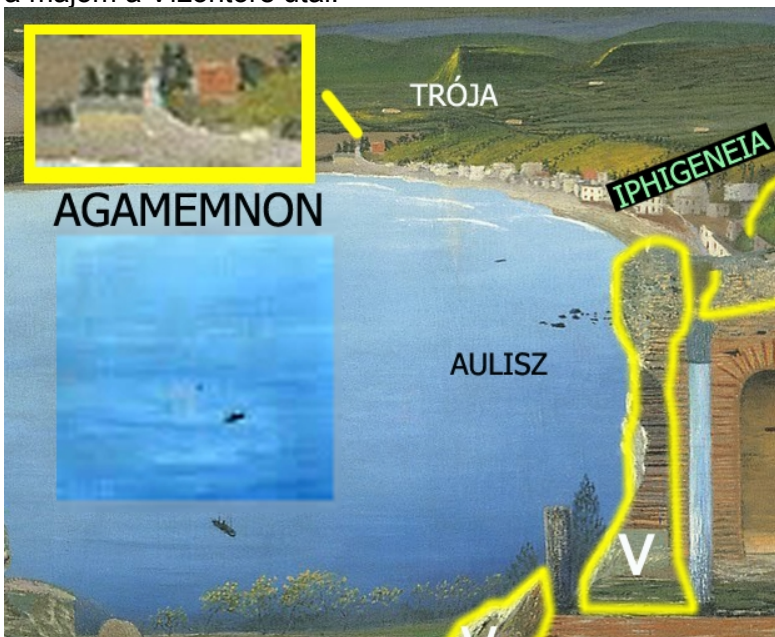
Iphigeneia a négy dráma közül alapvetően az Euripidész-tragédia szereplője, de Élektra nővéreként alakja Szofoklész Élektrájához is kapcsolódik. Ezért Csontváry láthatóan úgy helyezte el, hogy képileg mind a két témát érintse. A T/12. ábrán látjuk ugyanolyan ravatszerű elhelyezésben, mint Attilát a Schaffhauseni vízesés – festményen. Alatta van az Élektra területe, ahol egy függőleges mentén a testvérei vannak felsorolva, „lábával” pedig a tengerpartnak azt a részét

érinti, ahova Aulisz városa tehető. Iphigeneia „lábrészénél” érdekes helyi kódolás figyelhető meg.

T/12. ábra

A nagy Bak-jel Oroszlánja felett egy medve néz ki, a medve és a Mérleget adó épület között pedig egy háromtaréjos hullámforma látható, amelyet nagy sárga keretben ki is nagyítottam. Itt látszik, hogy az első hullám igazából egy majom. Nem nehéz rájönni, hogy a Szűzzel egyenértékű Medve holdház magát a pártából halálba vonuló Iphigeneiát jelenti. A hármás hullám éppúgy mint a majom a Vízöntőre utal.

T/13. ábra

két magányos hajó is megfigyelhető, Ha ezeket egy szabványos zodiákus körre képzeljük, a felső

Az Oroszlán és a Vízöntő közé szorult Szűz nyilvánvalóan Iphigeneia „lenni vagy nem lenni” dilemmáját fogalmazza meg, aki végül önként vállalja a halált Hellasz megmentése érdekében. A T/13. ábrán a dráma tengeri helyszíneit követhetjük nyomon. A szélcsendben Aulisznál veszteglő hajókat az Iphigeneia „lábanál” elterülő partszakasznál látjuk. A tengeren hajózó Agamemnon „szellemképe” a tengerből ugrasztható ki. A Trója felé fújó szelet a felső partrész előtti fehér hullámok jelzik. Hogy ez valóban a trójai irány, azt a sárga keretben kinagyított részlet támasztja alá. Ezen élőfák adják ki a nevezetes trójai faló alakját, melyre egy feljárom kanyarodik fel.

Agamemnon képénél a tengeren

a nyári napfordulónak, – a legmagasabb napállásnak – az alsó a téli napfordulónak, a legalacsonyabb napállásnak felel meg. A Taormina kép bal oszlopsorának boltíves nyílásában még egy ugyanilyen, de nem ferde, hanem vízszintes irányú hajó látható, ami nyilván a tavaszi napéj-egyenlőséget kódolja. A jobboldali boltíves nyílásban nincs hajó, de az ott látható őszi színekből látszik, hogy oda az ősz van kódolva.

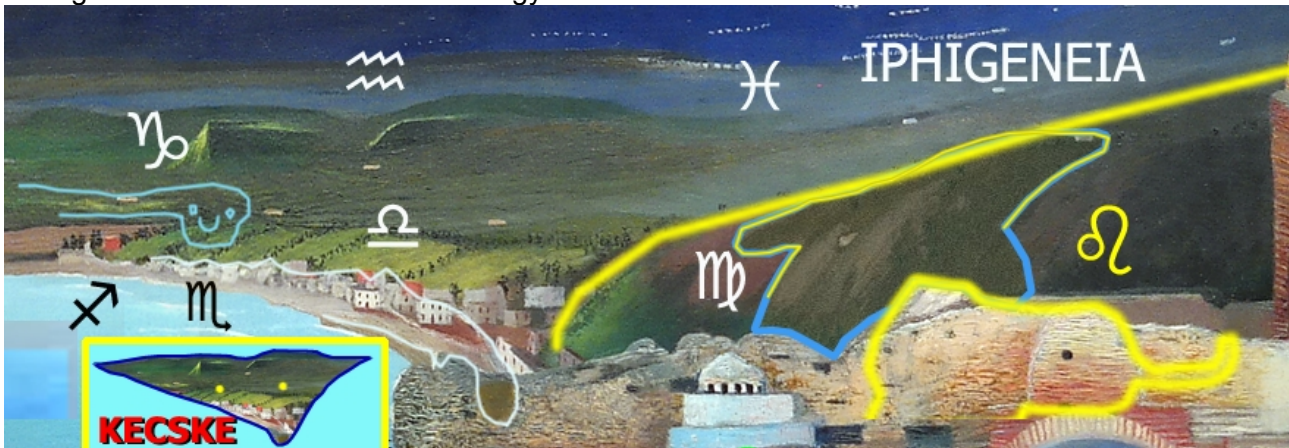
Az auliszi történetnek – mint a többi drámának is – teljes zodiákus köre van. Ez az Iphigeneia-történetnél az Aulisznál veszteglő hajóhadtól jobbra és felfelé rajzolódik ki, egészen az Etna aljáig elmenően. A jobb megfigyelhetőség érdekében ezt a zodiákust két ábrán mutatnám. A Kostól a Rákig terjedő jegyeket a T/14. ábra szemlélteti.

T/14. ábra

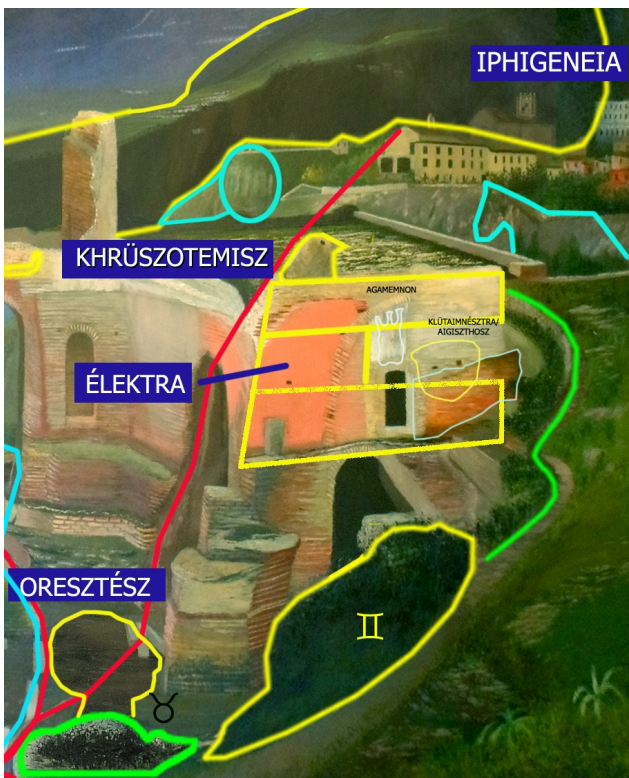
Iokaszté és Laiosz fejének találkozása alatt egy kutyafej sejlik fel (ez adja a Kost) ami egybe van írva egy disznó sörtés fejével (=Bika). Ez a zodiákus első két jegyét jelenti. Ábránk jobb sarkában egy nagy denevér árnyékszerű képe figyelhető meg, ami az Ikrekkel egyenértékű. A nagy Bak-jel vonalára eső Oroszlántól jobbra, annak farkával átfedésben egy érdekes részlet figyelhető meg (baloldalon alul sárga keretben). Itt egy olyan tehén bontakozik ki, melynek testébe egy tejszínű rák is belegondolható. Mind a kettő a Rák jegyét adja, és ezt a feltételezésünket még egy motívum erősíti meg. A tehén fölötti „kémény” valószínűleg a Rákhoz tartozó legmagasabb napállás jele, ami meg van felezve. A zodiákus irányában haladva, vagyis jobbról balra a növekvő fény féléves időszakát a sötétedő félév periódusa követi, aminek a kémény jobb oldalán lévő világosabb, és a baloldalán lévő sötétebb tónus felel meg. Ez a kódolás visszaigazolja, hogy a Ráknál vagyunk. Az Oroszlántól a Halakig fennmaradó jegyeket a T/15. ábrán látjuk. Az Oroszlán és a Szűz (Medve) a nagy Bak-jelről kölcsönzött, a Mérleget egy partmenti sárkány, a Skorpiót egy balról a trójai faló fölé nyúló kígyó, a Nyilast a faló adja. Feljebb két hegy jelzi a Bakot egy óriás kecskefej szemöldökeként, melyet az öböl és Iphigeneia határol alulról, bal szarva a két öböl közti

félsziget. A Vízöntő és a Halak a két hegy fölötti háromhullámú és hal-alakú tóból adódik.

T/15. ábra.

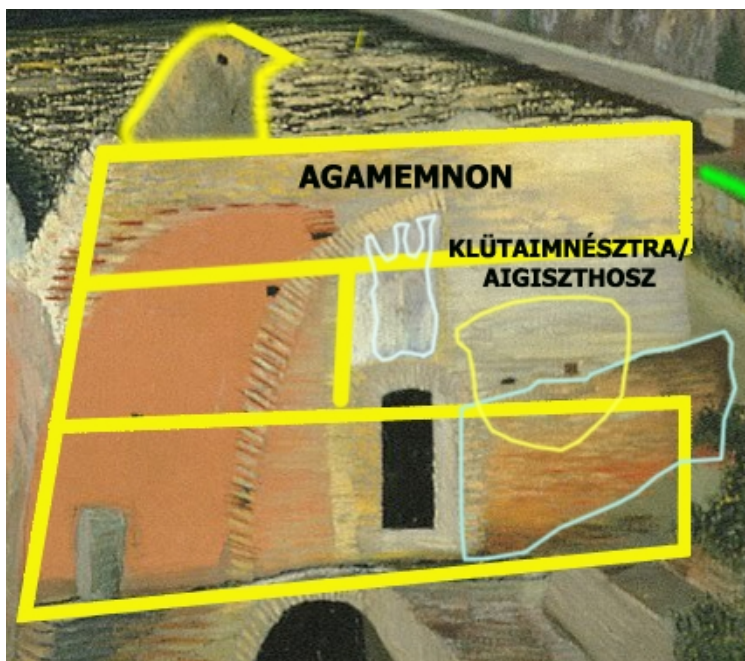
ÉLEKTRA

T/16. ábra

Az Élektra a Taormina-kép jobb alsó sarkában kapott helyet. Dinasztia-táblázatunkból látszik, hogy Agamemnonnak és Klütaimnésztrának négy gyereke van: Iphigeneia, Khrüszotemis, Élektra és Oresztész. A három nővér és a fivér fentről lefelé van elhelyezve a képen. Iphigeneia feje alatt egy másik női fej látható, hordószerűen telt arccal, diadémmal és balra ellengő fátyollal. A három nővér közül ő csak Khrüszotemis lehet, mert Élektra egy piros alaptónusú „É”-alakzattal van jelölve a drámának megfelelő képterület közepén. Ezt a részletet külön is kielemezzük. Az egyetlen fiútestvér Oresztész, aki ábránk bal alsó részén, legalul tűnik fel. Oresztész, aki bosszút áll apja Agamemnon haláláért, a Kos és a Bika környezetében van elhelyezve. A Mars a Kosban is uralkodik, akárcsak a Skorpióban, ez adja a fiú katonakarakterét, de a Bika is jellemezheti, ami földies, praktikus határozottságot kölcsönözhet cselekedeteinek. Ugyanez áll Élektrára is, ugyanis az őt megjelenítő „É” alakzaton az ékezetet egy galambfej adja, ami a Bikára utal. Az „É” jobb felső sarkában felsejlik egy ló is, ami a Nyilassal egyenértékű szimbólum. Történetünkben ez Élektra igazságérzetére és igazságkeresésére utalhat, ami a Nyilast uraló Jupiter sajátja. Ez párosul nála a Bika földiességével, ugyanis ő a

csalárd anya – Klütaimnésztra – és ágyasa, Aigiszthosz meggyilkolásának gyakorlatias motorja-szervezője, Oresztész pedig a megvalósítója. Khrüszotemis, az erélytelen, szabálykövető és békítő nővér, aki lefátyolozott arccal, lényegében arctalannak van lefestve. A szülők története az „É” alakzatban jelenik meg (T/17. ábra).

T/17. ábra

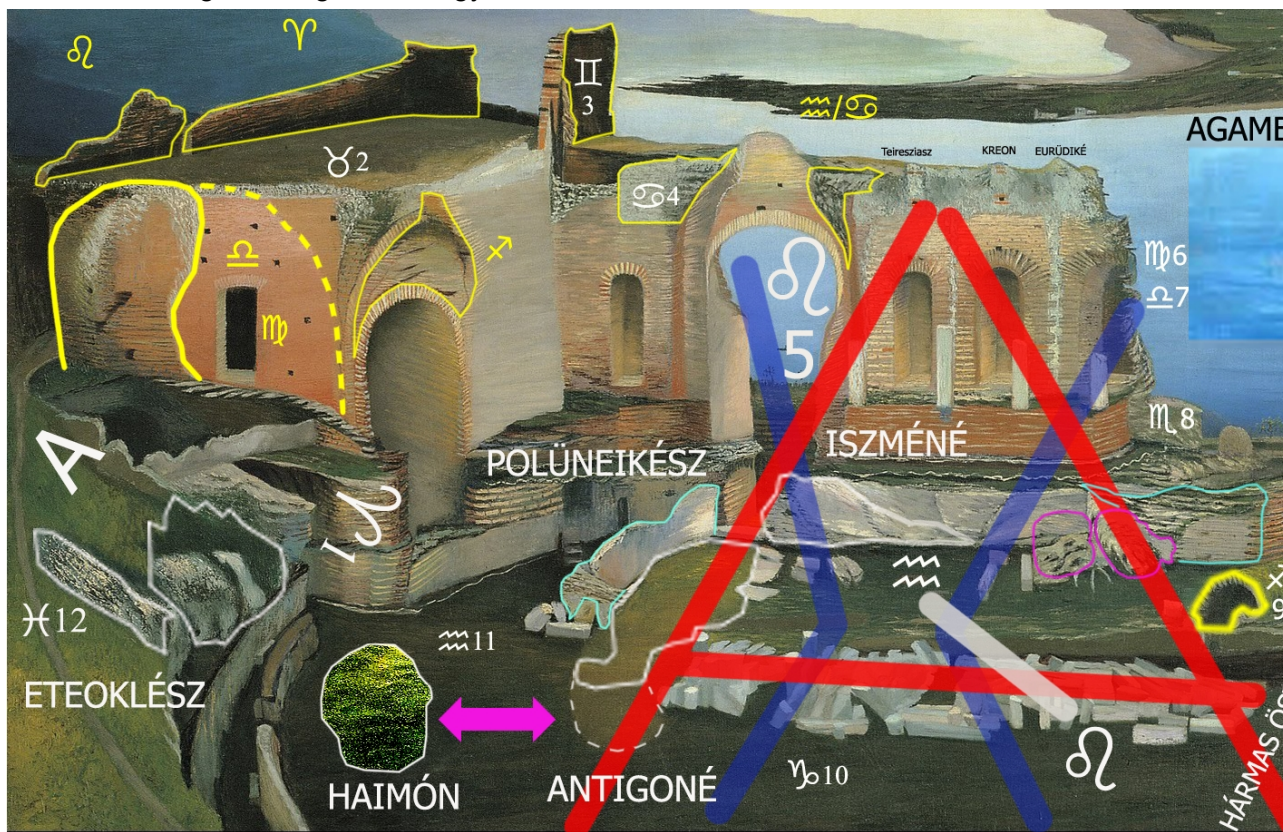
felét is kiadja.

Az „É” motívum tulajdonképpen úgy adódik, hogy a pirosas kitéglázott falrészlet felfelé szélesedik, majd a végén erősen jobbra húzva leírja az „É” felső „gerendáját”. Az alsó vízszintes gerenda a függőleges szárból, az azt folytató ugyanolyan színű sávból és Aigiszthosz fekvő fejéből áll össze. Az alsó gerenda tartalmaz egy koporsószerű fekete téglalapot. Közvetlenül előlött sejjik fel a király, Agamemnon koronás feje, mintegy utalva annak meggyilkolására, de mellette van Klütaimnésztra és ágyasa egymásba lógó alakja is, akikre ugyanez a sors vár. Élektra Oresztészhez hasonló jellemzését még az is alátámasztja, hogy az „É” alakzat jellemző színe a halványpiros, tehát van benne a Kos tüzségéből (a másik tüzes jegyre, a Nyilasra utaló lovat már említettük), arról nem beszélve, hogy a jobbra elhúzó téglalív egy Kos-jel (Ϛ)

ANTIGONÉ

Ez a dráma a legösszetettebb kódolású, és hogy kiolvashassuk a Taormina kép bal alsó sarkából, a Csontváry által alkalmazott számos rejtjelezési fogást kell felhasználnunk, még az előző tragédiánál – az Élektránál – szerzett friss tapasztalatokat is mozgósítani kell. Itt van rögtön a főhős iniciáléjának esete. Ahogy az Élektránál a főszereplőt egy „É” alakzat jelentette meg, itt is belefutunk az Antigonét jelölő „A”-ba, méghozzá két helyen is. A T/18. ábrán megvizsgálva a „nyomjelző kövek” és kőhézagok, illetve az azok folytatásába eső körvonalak helyzetét látható, hogy ide egy nagy „A” betű, és emellett valószínűleg egy X-szerű jel van írva. Utóbbi a tél utolsó jegyére, a Halakra utal, és a Bak-jelhez hasonlóan a történet tragikumát húzza alá. A nagy „A”-jel egyik lehetséges átkötését egy állatfejű, feltűnően hosszú kőomladék adja. A hosszú orrból és a magasság/hossz arányból nem nehéz rájönni, hogy a hosszúfarkú rókaról van szó, ami az Oroszlánnak felel meg. De a róka felett is van egy hasonlóan kőszínű sáv, amit az „A” jel egy kisebb átkötésének is értelmezhetünk. Ez egy lányfejjel indul, ami simul is az „A” szárához, és egy – ferdén az „A” szárára illeszkedő – arcnál záródik. A lány haja egy jobbra elnyúló madár, és mögötte egy hármastagozódású szikla látszik, amiből már rá lehet jönni, hogy ez Vízöntő kód,

egyrészt a jellegzetes hármasszűz, másrészt a madár miatt, ami a Vízöntővel szimbolikusan egyenértékű Hollóval azonosítható. Az „A” jelnek az egyértelmű ábrázolás kedvéért én csak a rókán futó átkötését ábrázoltam, de ugyanígy a lány és a hármasszűz által kiadott sáv is lehetne átkötés. Az egyik az Oroszlánt, a másik a Vízöntőt kódolja, és nem nehéz rájönni, hogy itt Csontváry nevezetes Oroszlán-Vízöntő tengelyével állunk szemben, ami a „lenni vagy nem lenni, és ha igen, milyen áron” szokásos tragédia-dilemmát jeleníti meg. Az, hogy mindez az „A” jelbe van írva, a dilemmát magára Antigonéra, vagy a róla elnevezett drámára vetíti.

T/18. ábra

A T/18. ábrán, vagyis a kép Antigonével foglalkozó részén a legfeltűnőbbben a négy testvér – Antigoné, Iszméné, Eteoklész és Polüneikész – van ábrázolva. A drámában szerepel még Kreón és Eurüdiké, de az egy idősebb generáció (házaspár, amelyből Kreón a négy testvér anyjának lokaszténak a testvére), és ők Teireszsiasszal, a vak jóssal együtt kisebb alakokként a boltívsor tetején kaptak helyet. A két fiú – Eteoklész és Polüneikész – akiknek felváltva kellett volna uralkodniuk, megöli egymást, de halálukban nem részesülnek azonos elbánásban. A helyükre lépő új király – Kreón – Eteoklészt hősként temeteti el, míg Polüneikésztől, mint a város ellenségétől megvonja a végtisztességet. Eteoklész a kép baloldalán ismerhető fel, alatta egy hal utal a halálára. Fejének tengelye egy Kosjel alakú kivágásra mutat, ez egy újabb „A” része, ami a „személyes Antigoné” (mármint hogy nem a színdarab) jelzőjeként fogható fel. Az „A” csúcsánál látható is az a sziklaodú, amibe a bátyjának Kreón akarata ellenére végtisztességet szolgáltató és éhhalálra ítélt Antigonét zárják. Efölött az „A” fölött látható is Antigoné sziluettje egy piros falon.

Tőle jobbra az arcához hasonló színnel egy olyan terület azonosítható, ami Antigoné fejével együtt a Mérlegre utaló ívet ad ki. A Mérleg sokszor az igazság mérlegeléséről is szól (lásd a kód-táblázatot), és itt is erről lehet szó. A kiegészítő területben egy fekete koporsószerű téglalap jelzi Antigoné halálát. A körülötte megszámlálható hat csillag alighanem a hatodik jegy, a Szűz kódja. Antigoné ugyanis vállalja a halált, de sajnálja, hogy szűzként kell meghalnia, anyai örömök nélkül. Viselkedése mindazonáltal férfias, mondhatni katonás, és ezért nem lehet csodálkozni azon, hogy ezt a fej-Mérleg területet a baloldali kis „A”-jel kivételével mindenünnen tüzes jegyek határolják. Felette egy fekvő oroszlán (=Oroszlán) és kutya (=Kos) látható, tőle jobbra egy sörényes ló (=Nyilas) ismerhető fel. A tüzes jegyek sokszor kódolják a katonás, férfias viselkedést. Így például a katonadalok szerkezetében is meghatározók. Az 1848-ik évben című katonadalban kizárólag tüzes jegyű utalások vannak, nyolc sorából hétben van ilyen, három sorban duplán, ami tíz előfordulás...

Visszatérve a két fivérhez, azok azonos magasságban helyezkednek el, de míg Eteoklész – akit eltemettek – a lelátó talajába íródik, Polüneikész az arénából kiemelkedve – „temetetlenül” fejjel lefelé lógva látható. A koronát fivérével váltva viselték, de itt az ő lelógó fején van a korona, aminek érdekes szimbolikai jelentése van. Ezt a T/19. ábrán követhetjük le. Itt látható, hogy Polüneikész alakjához alulról hozzácsatlakozik

T/19. ábra

Polüneikész alakjához alulról hozzácsatlakozik egy íves arany-árnyalatú alakzat, amelyben kinagyítva egy feléje forduló fiatal nő vonásai ismerhetők fel. Ennek alighanem Antigonének kell lennie, mert Polüneikésznek még a fivér halálában is ő a leghívebb támasza. Ez ugyan Antigonének már a második személyes megjelenítése képünkön, de ez ne zavarjon bennünket. Itt valószínűleg a halotti szertartás előtti Antigonéről, míg a sziklabörtönnél már az elítélt nővéréről van szó. Ha ez így van, a T/19. ábra jobb felső sarkában lévő fiatal nőnek Iszménének kell lennie. Feltételezésünk valamelyest le is ellenőrizhető, ugyanis Csontváry a Taormina-kép jobb felső sarkában egyszer már megadta a négy testvér

zodiákus kódját, Ikrek, Nyilas, Kos, és Vízöntő formában. A T/18. ábra bal sarkában látható Eteoklész mellett a Halak és a Kos jele tűnik fel, tehát az iménti négy kód közül nála csak a Kos jöhet számításba. Ezzel azonosítottuk az első testvért. Iszménénél a Vízöntő volt igen hangsúlyos a hajába írt Holló és a háromszögletű szikla miatt, ez is szerepel az „Etnában”, tehát Iszméné a Vízöntőre van kódolva. A jobb felső sarok négy szóhajóhoz maradt az Ikrek és a Nyilas. A T/19. ábrán megjelenő „arany Antigoné” íve a megfeszített íjra hasonlít, és a közepére eső kétfogú korona láthatóan a nyílvevő szerepét játssza. Így az „arany Antigoné” a Nyilas jegyével azonosítható, ami szintén szerepel az Etna gyerekekjelölői között.

Van az Antigoné-saroknak egy átmenő zodiákus rendszere. Ez meglehetősen szabályosan

öleli körbe és jelöli ki az Antigoné-történetet. Az ehhez a körhöz tartozó jegyeket a T/18. ábrán fehérrel jelöltem, és be is számoztam, a képjelek után írva a tavasponttól számított sorszámukat. Ebben a rendszerben az Ikreket (♊3) egy bagoly jelöli a boltívsor tetején, és függőlegesen alatta pont Polüneikész alakja található. Így vele kapcsolatban az Ikrekre gyanakodhatunk. A Taormina-kép jobb felső sarkában pont ez az utolsó szóbajöhető jegy, ráadásul ha a Nyilasnak vett „arany Antigonéval” az Ikrekre kódolt Polüneikészre gondolva a kétfogú koronát (a fogak kettőssége is egy halvány Ikrek-utalás) mint jegyeket párosítjuk össze, megkapjuk a Nyilas-Ikrek tengelyt, ami a Tejút leggyakoribb kódolása, és az Oroszlán-Vízöntő tengely mellett ez is egy olyan átló a zodiákus körben, amit Csontváry előszeretettel használ. Megjelenik az „Egri csillagokban”, vagy a Tarpatok-kép igazságcsoportjában. Az utóbbi esetben az Oroszlán-Vízöntő kód a Nyilas-Ikrek tengellyel és Ludas Matyi lúdtolla (kalaptolla) nyomán egy másik formában is összeíródik a Tejúttal, mint a Madarak útjával, amit a három szereplő „madaras” kódolása is megerősít. Miután az Antigoné vizsgált részletében is egymás mellett található a nagy „A”-ba írt Oroszlán-Vízöntő tengely és a Nyilas-Ikrek átló, valószínűleg hasonló gondolatot rejtenek: a nép túlélése (Oroszlán) fiaik és lányaik igazságérzetén, moralitásán múlik. Utóbbi a Nyilast uraló Jupiter vagy a hagyományban „beavatási útként” megjelenő Nyilas-Ikrek tengely hozza.

Az íves „arany Antigoné” a lány fejéből és egy alsó, áttetszőbb aranyfoltból tevődik össze, ami azt egy meglehetősen szabályos íjjá egészítette ki, közepén a nyílvevővel. A lenyúló áttetsző aranyfolttal pont szemben, az aréna talajában sejjik fel Haimónnak – Antigoné jegyesének – az alakja, aki kardjába dőlve követte Antigonét a halálba.

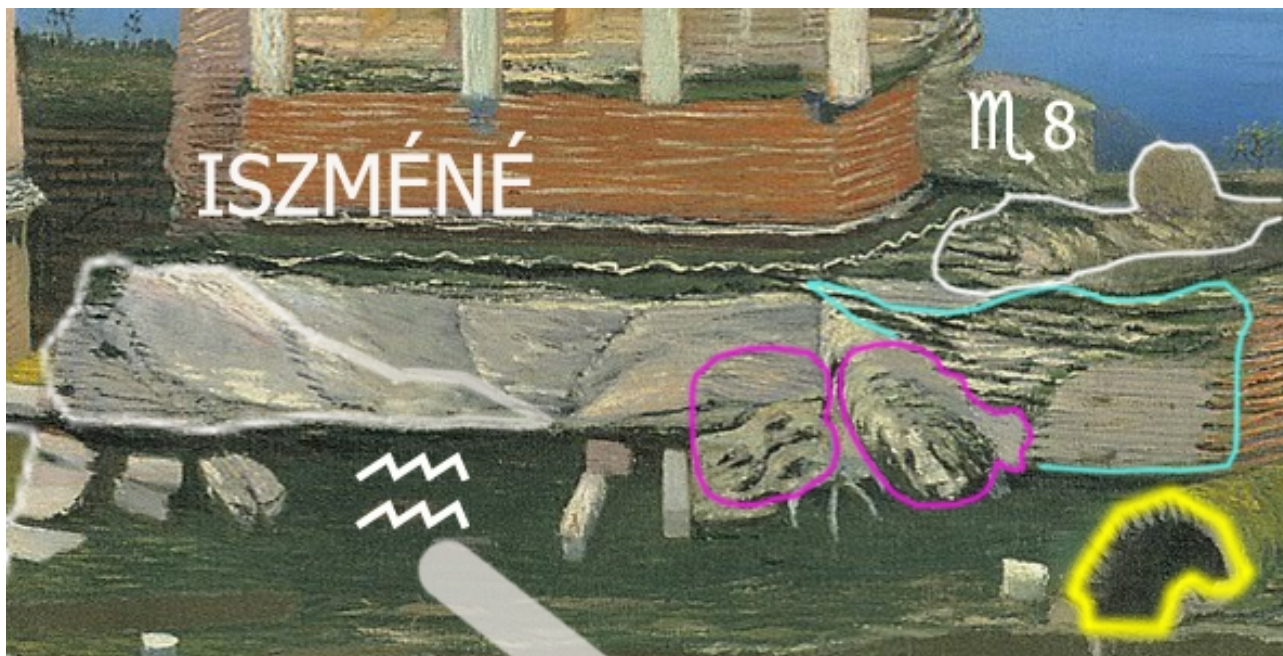
Mint említettem, az idősebb generáció, Kreón és Eurüdiké, valamint Teiresziasz, a vak jós a boltívsor tetején jelenik meg. Különösen érdekes Teiresziasz azonosítása, aki mellett egy függőleges helyzetű holló és egy vízszintesen mászó rák látható derékszögben elhelyezve. Ez mintha Teiresziasz „Descartes-koordinátáit” adná a Taormina-kép jobb sarkából. A jós „vízszintes koordinátája” ott a Vízöntő, mert pont afölött található. Erre utalhat a holló. Függőleges koordinátája meg az anya, lokaszté nyomán a Rák lehet, hisz az kódolja a termékenységét és az anyaságot, és magasságban is a terhes anya „magzatszintjén” helyezkedik el. Lokaszténak egyébként is a Rák a legközvetlenebbül azonosítható kódja a homlokára írt S-vonalak nyomán.

T/20. ábra

Szólnunk kell még az Antigoné-sarok átmenő zodiákus köréről (lásd a T/18. ábrán). Ez a Kossal kezdődik, melynek képjele (♈1) a „kis A” alsó nyílásából adódik. Feljebb, a piros Antigoné-Mérleg jobb felső sarkában egy galambfej jelzi a Bikát (♉2). Az Ikrek a fekvő kutyától jobbra lévő bagoly-sziluettből adódik. A Rákot a kivágott boltíves kapu bal felső sarkába rajzolt tehén jeleníti meg (♋4). A kivágás alakja úgy van szűkítve, hogy az kissé aszimmetrikusra sikerülten pont az Oroszlán képjére emlékeztet (♌5). A következő három jegyhez a kép egy részletét a T/20. ábrán nagyítottam ki. A Szűz itt 90 fokkal jobbra forgatva, „mellkép-ként” látható (♍6). Egyébként kissé feljebb egy medve is van, ami ugyanezt jelenti. A Szűz alól indul egy sárkány, ami a Mérleg megfelelője (♎7). A téglalábazat tövéhez simuló kígyó adja a Skorpiót (♏8). A T/18. ábra jobb szélén, alul látható csikó jelenti a Nyilast (♐9). A róka far-

kának hátsó fele „önállósítva” egy kőkecske, ami a Bakot adja (Υ 10). Az aréna bal végén a talaj egy holló képét írja le, ami a Vízöntőnek felel meg (⚡ 11). Az Eteoklész alatti hal jeleníti meg a Halak jegyét (♆ 12). Nem szoltunk még egy fiatal párról, amely egy páros gyűrű formájában jelenik meg Iszméné sávjában, a nagy A-val határolva (T/21. ábra). Meseszerűen megfestett alakjukból (lilával keretezve) Antigoné és Haimón, vagyis a jegyesek idillje érezhető ki, amit persze szerelmük kezdetére kell értenünk. Antigoné A-alakú hajával itt (a világoszölddel jelölt) anyja kontya alól bontakozik ki,

T/21. ábra

lokaszté – az anya hajának tetején egy lekötött szemű férfi fekszik, aki nyilvánvalóan lokaszté fia és ágyasa, Oidipusz. Arcából egy kör válik ki, ami utalhat nevének a kezdőbetűjére, de Mérleg jelet is képez, ami a házasságukat jelezheti. Ez egyébként a végpontja vagy az utolsó előtti vezetőpontja a nagy Bak-jelnek, ami Oidipusz és anyja történetét a Taormina-kép jobb felső sarkából a bal alsó sarokba vezeti át, megindítva ott a folytatásba eső Antigoné-drámát, ahol az események alapvetően ugyanilyen irányban, jobbról balra haladva követik egymást.

A TAORMINA-KÉP GONDOLATI SZERKEZETÉRŐL

Átgondolva a kép teljes felépítését, látható, hogy Csontváry a négy drámát a tragédia karakterének megfelelően a képen átfutó Bak-jelre fűzte fel. Alkódjaként az Antigonéban a Halak, az Élektrában a Kos súlyosbítja illetve enyhíti a tragikus alaptónust. A nagy Bak-jelnek az elején megjelenik Csontváry kedvenc Oroszlán-Vízöntő kódja, de az átfutó Bak az Antigonénál végződik, ahová – lényegében a képi gondolatfűzés végére – megint csak beteszi az ⚡-⚡ motívumot a nagy „A”-ba írva (T/18. ábra). A „lenni vagy nem lenni” dilemma így a teljes drámasor keretévé válik, a görög tragédiákhoz jól illő mottóként tűnve fel.

TAVASZ MOSZTÁRBAN

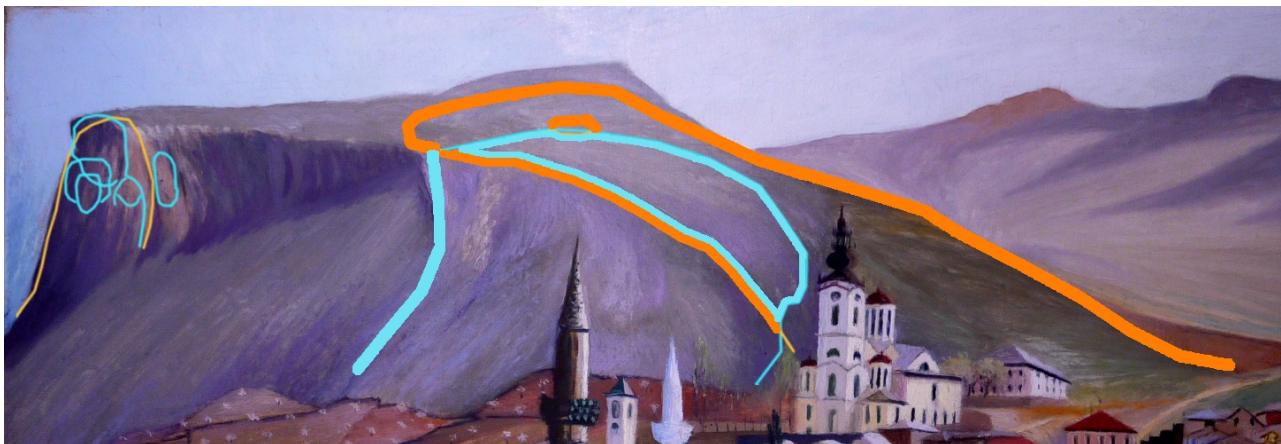
L/1. ábra

A KÉP SZERKEZETÉRŐL ÉS A TÖRTÉNET FELFEJTÉSÉRŐL

Fazekas Mihály népszerű műve a bő termésű 1903-as évben jelenik meg Csontváry vásznán. A kép tetejére pillantva szinte azonnal megállapítható, hogy itt a Ludas Matyiról lesz szó, és viszonylag hamar felkutatható Döbrögi első és második elpáholása. Döbrögi harmadik elverését már jóval nehezebb megtalálni, Matyi deresre húzása után meg elég sokáig nyomoztam, mert ahhoz egy egész kis nyelvi és képrejtvényt kell megfejteni. Visszatekintve már látom, hogy Csontváry a megfejtéshez a címben adott valamelyes segítséget, de a festő által kedvelt Oroszlán-Vízöntő tengely vagy a képbe írt „fő jel” tisztázása is nyomra vezethet. Érdeemes lesz a jó porosz módszer szerint az egyszerűvel kezdeni, és fokozatosan haladni a rafinált feladványban...

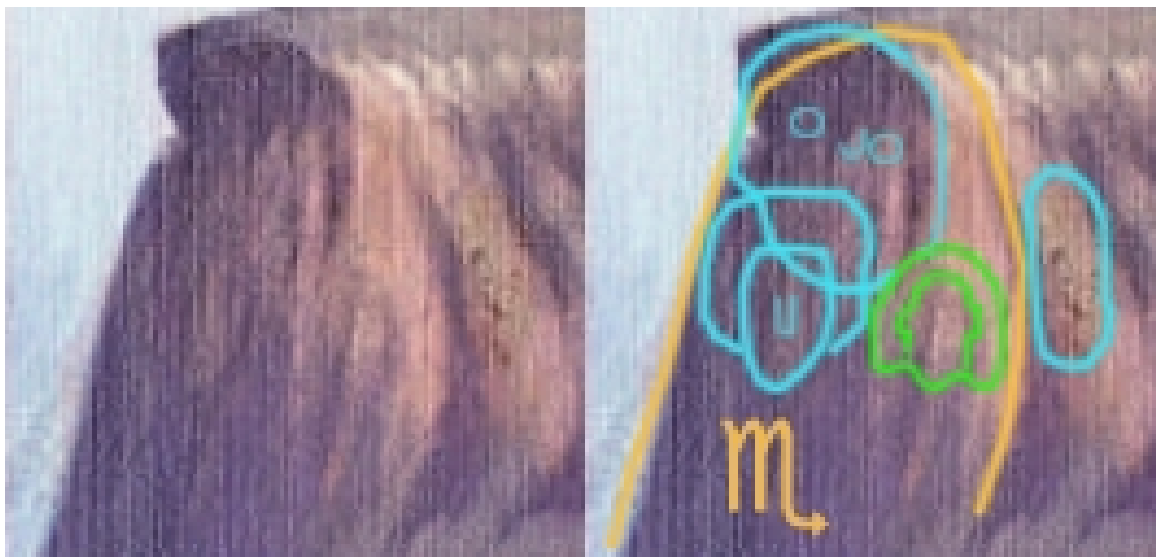
„FŐCÍM” ÉS MOTTÓ

A kép felső harmada – filmes szakkifejezéssel élve – egyfajta „főcímmek” tekinthető. Ebben közepén a síheder Matyi arcképe tűnik fel, ebbe jobbról behajjol egy lúd nyaka és feje, ami együtt Ludas Matyinak értelmezhető. Mindez a gyengélkedő Döbrögi fekvő fejébe van írva. A földesúr homlokát a lúd hátvonala adja, és a Matyi fejétől balra eső hegygerinc Döbrögi orra (L/2. ábra). Szemének az ortodox templom hagymakupolája felel meg.

L/2. ábra (A jobb érzékelhetőség érdekében kontrasztosítva)

Az L/2 „főcím-ábra” baloldaláról kinagyítottam egy részletet (emiatt kissé homályos), amiben a „Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza!” mottó sejtethető (L/3. ábra).

L/3. ábra

Döbrögi orrához mintha egy bot vége vagy egy kígyófej érne (narancssal jelölve), amiben Matyi három arca gyanítható. A lesújtó „bot” jobb oldalán Döbrögi elnyúlt, disznószerű képe sejtik fel. Mintha három Matyi bot képében verné Döbrögit, pontosabban egy Matyi verné el háromszor. A bot kígyónak is tekinthető, ugyanis a Kígyóval egyenértékű Skorpió uralkodó bolygója a Mars, ami

szolgáltatja is a jelenethez illő agresszivitást.

AZ ELPÁHOLT FÖLDESÚR FEJ-ÁBRÁZOLÁSAI

L/4. ábra

Az elpáholt Döbrögi három fejábrázolása (L/4. ábra) közül az egyik a „főcímbe” van, ez jóval nagyobb, a második az első elveréshez, a harmadik a második elveréshez tartozik. Az utóbbi kettőnek érdemes megvizsgálni a környezetét is, abból derül ugyanis ki, hogy ott Döbrögi a verést az olasz ács illetve a német orvos alakjában jelenlévő Matyitól kapta.

MATYI OLASZ ÁCSKÉNT VERI EL DÖBRÖGIT

Csontváry az egyes verésekhez saját kódot rendel, Döbrögi három elveréséhez és a „főcímhez” stílusosan tüzes jegyeket, de Matyi deresre húzása a Vízöntőből kinövő fába van írva, ami a Csontváry-szimbolika szerint alulmaradást kódol.

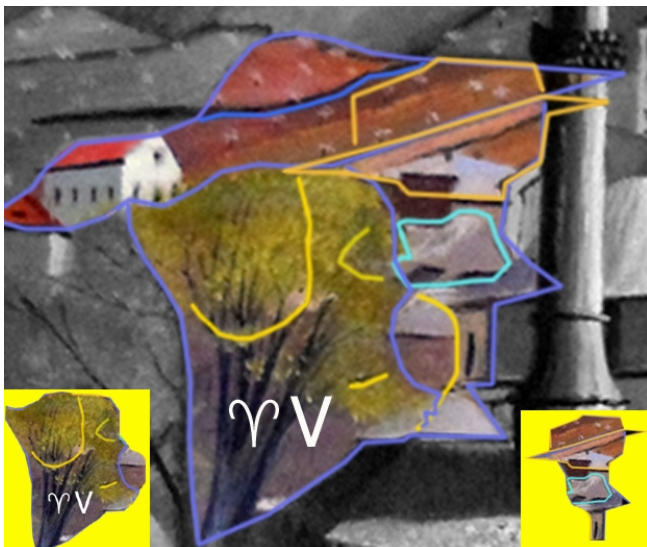
Tekintsük Döbrögi első mőresre tanítását! Ezt egy olyan részlet fogalmazza meg, amit az L/5 ábrán emeltem ki. Jobb szélén látjuk az olasz ácsot (késsel körvonalazva), vonalzó-orr, kalapjában ha halványan is, de az olasz és a magyar trikolór színeire ismerünk. Feje egy olyan pöttyös szarvasbundából megrajzolt jelenethez ér, amiben a betegágy és Döbrögi teste ismerhető fel. Kód-táblázatunk szerint a Szarvas a Nyilással egyenértékű szimbólum, ami tüzes jegy, és a magyarok jegye. A Nyilast emellett két olyan épületrészlet is kódolja, ami az ács és Döbrögi ágya között helyezkedik el. Narancssal rajzoltam körbe egy félköríves kupolát ami az íj alakját adja, mintegy ebből áll ki az a nyílvessző, ami a templomtoronyból adódik. Ez az elpáholás tehát a magyar trikolórral, a nyíllal és az íjjal, de a szarvasbundával is a Nyilasra van kódolva.

L/5. ábra

MATYI MINT NÉMET ORVOS HAGYJA HELYBEN GYÓGYÍTOTTJÁT

Nemsokkal az előző jelenet alatt látjuk Matyit következő „szerepében” (L/6. ábra), ami az előző igazságtétel nyomán orvosra szoruló, nagybeteg kinézetű Döbrögi környezetében bontakozik ki.

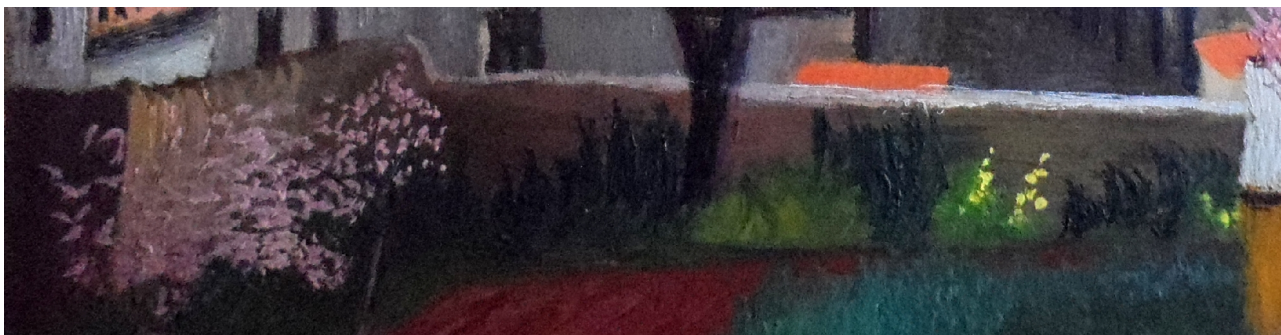

L/6. ábra

A festmény körvonalainak kellő összekötésével egy olyan fej ugrasztható ki, amibe még egy kis Matyi is bele van írva teljes testmagasságával. A jobb észrevehetőség érdekében a fejen kívüli részt fekete-fehérré alakítottam át. Döbrögi feje mind az orvos, mind a „kis Matyi” körvonalán belül látható. Az orvos füle, haja (barkója) aranybarna színű, és nem nehéz felismerni benne egy kutya fejének alakját, csak az elütő színű orrot kell hozzávenni. Így Döbrögi második elverése megint csak egy tüzes jegyre, a Kosra van kódolva (ennek Kos-jelét – akárcsak az előző esetben – a verésre utaló „V”-vel egészítettem ki). Innen már sejthető, hogy Döbrögi harmadik helybenhagyása a harmadik tüzes jegyhez, az Oroszlánhoz fog kapcsolódni. Az érdekes az, hogy ezt az Oroszlánt Csontváry az általa gyakorta használt Oroszlán-

Vízöntő tengelyre fűzi fel. Vizsgáljuk meg ennek a tengelynek az „Oroszlán” oldalát (L/7. ábra).

DÖBRÖGI UTOLSÓ ELPÁHOLÁSA

L/7. ábra

A csikkép bal oldalán lévő oroszlán nem tartozik a képet körbefutó zodiákus körhöz. Ez egy „külön” oroszlán a kép magasságának egynegyedénél, és a „szabályos” helyen lévő Vízöntő-Hollóból kinövő – Matyi deresre húzását rejtő – fának az „ellenpontja”. A csikképen jobb oldalt egy hintót látunk. Ezen érkezett ugyanis Döbrögi a harmadik elpáholása helyére, amikor minden kísérőjét a Matyi által felbérelt ál-Ludas Matyi után szalasztja, és a valódi Matyival egyedül maradván meg is kapja a neki kijárót. Az Oroszlán-Vízöntő tengelyen az Oroszlán Matyi oldalán áll, és a hős végleges győzelmét szimbolizálja. Alávetett helyzetben a Vízöntőben volt (mint többször jeleztük ez az alávetettség kódja is), deresre húzásakor. Ez a jelenet a kép jobb alsó sarkába rajzolt szabályos Vízöntő-Hollóból induló virágzó fába van írva (L/8. ábra), a csikképpel szemben, és az Oroszlán-Vízöntő tengely „Vízöntő” oldalát adja. Mint a fejezet bevezetőjében jeleztük, ez a „képrejtvény” legnehezebben megfejtendő része.

MATYI DERESRE HÚZÁSA

L/8. ábra

Matyi elpáholásáról van szó. A deresre húzás jelenete tehát a „deres” fából (növényből), a deres lóra mint büntetőeszközre való utalásból és a hajdú szellemképéből rakható össze. A deres fára a kép címe is utal, mert a tavaszt a képen legfeltűnőbbben az Oroszlán-Vízöntő tengelyre írt virágzó fasor azonosítja.

FŐ JEGY

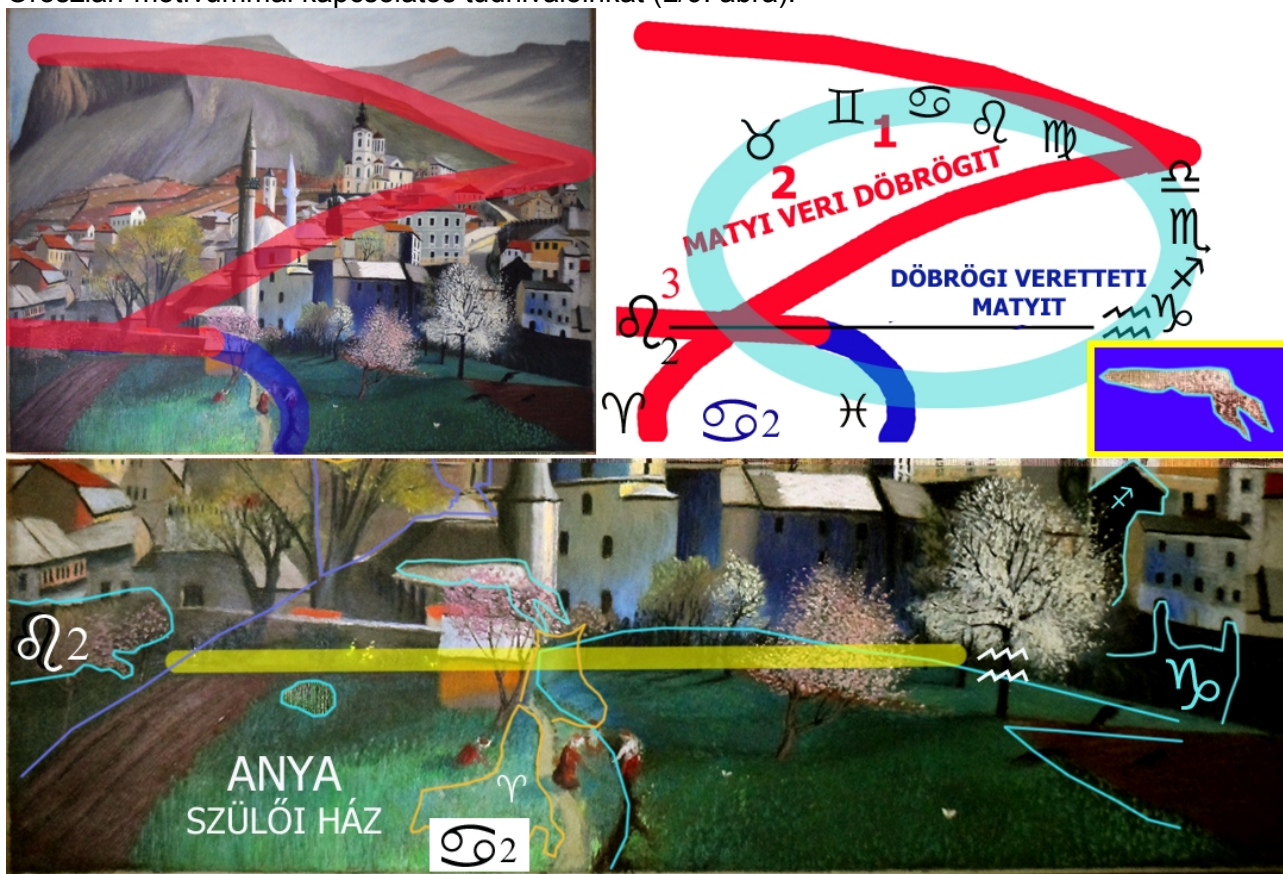
Ahogy a körzodiákusból „kilóg” a csikkép másodlagos Oroszlánja, ugyanúgy találkozunk egy szabálytalan pót-Rákkal is, a Mosztár-kép bal alsó sarkában. Ez a Rák láthatóan egy női fej, amiben Matyi anyját és a szülői házat sejtethjük (az anya, a származás, az eredet, a gyerekkor, a szülői ház a Rákhoz tartozik). A kérdés az, hogy miért lett ennyire eltávolítva ez a Rák-téma a kép körbefutó zodiákusának szabályos Rák-stációjától. A kérdésre a választ akkor kapjuk meg, ha észrevesszük, hogy a „pót-Rák” a kép nagy Bakjelének a hurkába (hasába) van írva. A Bak-hurok általában ugyanis azt a csomót jelképezi, ami gúzsba köti az élet normális menetét, valamilyen módon megpróbálja megakasztani azt. Esetünkben Döbrögi önkényével, Matyi deresre húzásával az élet normális, igazságos folyásán esett csorba, és ezt a problémát és nehézséget (a cselekmény bonyodalmát) maga a Bak-hurok jelöli. Mivel a probléma a siheder Matyi életében, tehát a szülői háznál töltött időben keletkezett, indokolt az azt jelképező Rák jegy és a problémát jelző Bak egy helyre, a kép bal alsó sarkába való összevonása.

A „deres” szónak Csontváry itt két jelentését bújtatta el. Érdemes idézni, mit ír róla a Néprajzi lexikon:

„A deres nevét a deres lóról gúnyból kaphatta; egyébként falóra vagy faszamárra megszegyenítő büntetésként is ültettek embereket.”

A deresnek egyrészt ez a „ló-kódja” jelenik meg a festményen az L/8 ábra jobb felső részén látható sötét lóalakban, de a fából kikandikáló nagyfülű, összeszorított ajkú ifjú fejében is felismerhető egy szarvasfej (a szarvas feje Matyi orra), ami megint csak a lóra utal (a Ló a Nyilas megfelelője, és mint kódtáblázatunkból látható, azokat a Szarvas holdház is kódolhatja). A „deres” szó ugyanakkor a fehér csapadékot jelentő „dér” szóból képzett szín-értelmű jelző is. A tavaszi, virágba borult fának szinte ebből a fehér pelyhes, „zúzmarás-deres” képéből bontakozik ki Matyi arca. Végül, az ábra jobb alsó sarkában egy felemelt botot tartó hajdú szellemképe sejlik fel, ami megint csak megerősíti, hogy itt

Mielőtt áttekintenénk a kép általános zodiákus körét, még egyszer összegezzük a bal alsó sarokban megjelenő „szabálytalan” Rák-motívummal és a fölötte lévő szintén „szabálytalan” Oroszlán-motívummal kapcsolatos tudnivalóinkat (L/9. ábra).

L/9. ábra

Az L/9. ábrán baloldalt fenn látható a teljes Mosztár-festmény a benne meghúzódó „kompozit Bak-jellel” Ennek legnagyobb részét egy felülről induló Kos-jel teszi ki, ami Matyi győzelmeit kódolja. Az L/9. ábra jobb felső részén külön ábrázoltam a nagy Bak-jellet, a rá íródó nagy Kos-jellel, a kerek Bak-hurokkal (ennek egy része le van vágva), a benne lévő pót-Rákkal (♋2), a pót-Oroszlánnal (♌2), és a körbefutó zodiákus szabályos jegyeivel, azok hozzávetőleges helyzetét is jelezve, illetve a nagy Kos-jelet. A három győzelem helyét a képen az 1, 2, és 3 szám jelzi. Kettő a nagy Kos-jel öblébe, egy annak határán az Oroszlán-Vízöntő tengely oroszlános oldalára esik. Matyi deresre húzása a nagy Kos jelen kívül a Vízöntőre van kódolva.

Végül tekintsük át a Mosztár-kép általános zodiákusát, amely az óramutató járása szerint fut körbe (L/10. ábra).

A Kosnak tekinthetjük a kép bal alsó sarkára kifutó nagy Kos-jelet, amit az L/9. ábrán láttunk. Emellett alul középen is kiugrasztható egy kutya-alak, a Halak ábrázolásától balra, ami szintén a tavaszt kezdő jeggyel, a Kossal egyenértékű.

L/10. ábra

A bal saroktól felfelé haladva, a „szarvaspöttyös” Döbrögiben fedezhető fel egy madár-alak, amit Galambnak tételezve megkapjuk a tavaszponttól számított második jegyet, a Bikát. Ezt az L/11. ábrán külön is mutatom. Kód-táblázatunkban ellenőrizhetjük, hogy a Galamb megfelel a Bikának.

A harmadik jegy az Ikrek, amit gyakran kódol két párhuzamos függőleges vonal. Ilyennek tekinthető – mondjuk – a két mecset.

A nyár jegyei közül az első kettő – a Rák és az Oroszlán – az ortodox templom környékén látható. Ezeket az L/12. ábrán nagyítottam ki. A Rákot egy valódi rák képviseli, fejről lelógó ollóival, a két épület között. Az Oroszlánra a középső épület alatt jobbra húzódó Nap-színű pártamotívum alapján gyanakodhatunk, mivel az Oroszlán uralkodó bolygója a Nap (lásd a kód-táblázat folytatását). Jobban megnézve kiderül, hogy az arany párta a Nap haja, és alatta ott látjuk a Nap arcát is két szemével és orrával egy körkikkbe írva. Az első épület jobb alsó sarkánál egyébként egy árnyékszerű Hold-Nap egybeírás figyelhető meg, ami arra utalhat, hogy a Hold a Rák uralkodó bolygója, a Nap meg az Oroszláné, tehát az összeírás az itt látható két jegyet idézi.

L/11. ábra

L/12. ábra

jegyvet – a Skorpiót adja. A kígyó feje egészen a „deres-jelenetig” ér, és érdemes megnézni a nyaka

L/13. ábra

A csillagászati nyár utolsó hónapja a „Szűz hava” de ezt már a következő – L/13. ábrán látjuk. A Szűz itt jókora fülű nyúllal van megjelenítve, ugyanis táblázatunk szerint a Szűz a Nyúllal egyenértékű. Füle mellett az ábra bal szélén egy lépcső látható (narancssal körvonala-
lazva). Megjegyzem, az effajta „soroló” – ismétlődő motívumokból álló – alakzatok (létra, fésű stb.) szintén a Szüzet szokták idézni. A lépcsőtől balra egy 90 fokban jobbrafordított lány-arc látható (zölddel kiemelve), az is a Szűzre utal.

A nyúl alatt jobbra egy kisebb sárkány alakja bontakozik ki, ami a Mérleget – az őszi jegyek közül az elsőt – kódolja (a Mérleg keleti megfelelője a Sárkány).

Az erőd- vagy kolostorszerű épületegyüttes alatt egy hosszú kerítés formájában kúszik elő egy kígyó, ami a soron következő őszi

tájékat, illetve a fejét (L/14. ábra). Itt egy olyan madár-alakot látunk, ami igen hasonlít a Jajcei vízesésbe (Csongor és Tünde) írt Csontváry-önképhez. A madár Matyi fejét érinti a deres-jelenetben (ez az L/8. ábrán ellenőrizhető). Ez valószínűleg azt jelenti, hogy a festő, aki ezen a képen is elrejtette magát, a deresre húzott Matyival azonosítja magát, vagy legalábbis sorsközösséget vállal vele. Az L/14. ábrán kivehető (zölddel jelölt) madár feje így jelentheti Csontváryt, de a fiatalos arc miatt benne lehet Matyi is, annál is inkább, mivel fejéhez Döbrögi 180 fokkal elforgatott feje csatlakozik, amit jellegzetes, elálló hajpásmájáról azonosíthatunk (lásd például az L/4. ábra középső részletét).. Konfrontálódásuk jól illik a Mars uralta Skorpióba, amit az őket befoglaló kígyó jelenít meg.

L/14. ábra

A madár testénél kandikál ki az a falovat idéző lófej, amivel már a deresre húzást rejtő fánál találkoztunk. Ez természetesen a Ló jegyét idézi, ami az utolsó őszi jegynek, a Nyilasnak felel meg.

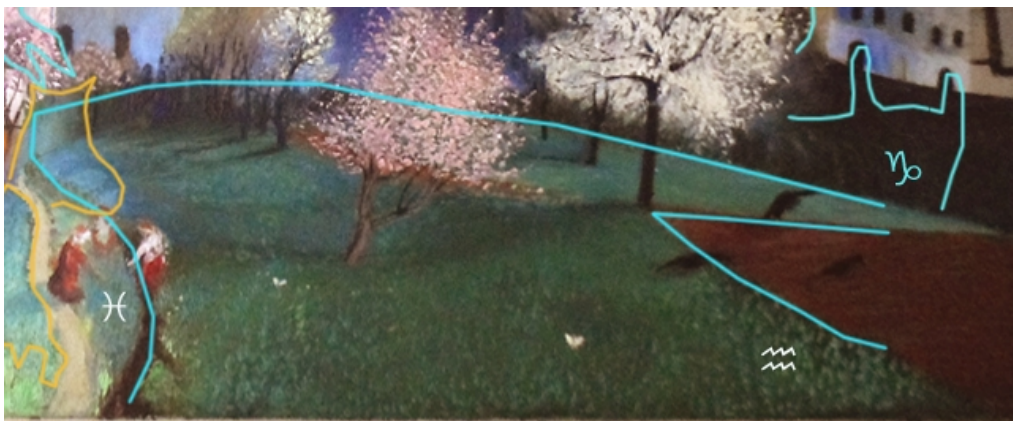
Az első téli jegyet -a Bakot – kissé stilizált kecskefejként látjuk viszont, rövid szarvai épphogy jelölve vannak (L/15. ábra).

Alatta a kép jellegzetes körvonalai a mezőből egy hollófejet vágnak ki. Táblázatunkból látható, hogy a Holló a Vízöntővel, – a tél második jegyével – egyenértékű szimbólum. Még valami erősíti meg a Vízöntő kódolását, mégpedig a három fekete madár. Táblázatunkból leellenőrizhetjük, hogy a három madár is ugyanezt a jegyet idézi. Innen nő ki az a virágos fa is, amibe Ludas Matyi deresre húzása van kódolva.

A Vízöntőt jelképező hollófej baloldali, nyaki részénél nem nehéz felismerni az utolsó téli jegy, a Halak megjelenítését.

Ezzel körbe is értünk a kép alapzodiákusán. Láttuk a részleteket, de érdemes visszalapozni az L/10. ábrához is, ami egységében is ábrázolja a képen körbefutó alaprendszert. A kép teljes zodiákus rendszeréhez persze hozzá tartozik még az L/9. ábra szerinti pót-Rák és pót-Oroszlán, vagy az olyan helyi kódok, mint a Döbrögi elpáholásait jelző

tüzes jegyek, a főcím bal oldalán értelmezhető Skorpió-kígyó, vagy a Nap-Hold jel.

L/15. ábra

Utószó gyanánt még annyit jegyeznék meg, hogy Ludas Matyi alakjának komolyabb szerepe van Csontváry gondolkodásában, mint az az egyszerű népies történetből következne. Kiderül ez abból, hogy a Tarpatak-képen, ami Emese szülőtteiként a nagy magyar mitikus ikreket sorakoztatja fel, Csontváry magát a Mátyás király – Ludas Matyi „igazságcsoporttal” írja egybe. Mátyás király viszont a nagy történelmi tabló – a „Selmec” kulcsfigurája, tehát Matyi igen jó társaságba került...

A NAGY TARPATAK VÖLGYE A TÁTRÁBAN

TP/1 ábra

ÁLTALÁNOSÁGBAN A MŰRŐL

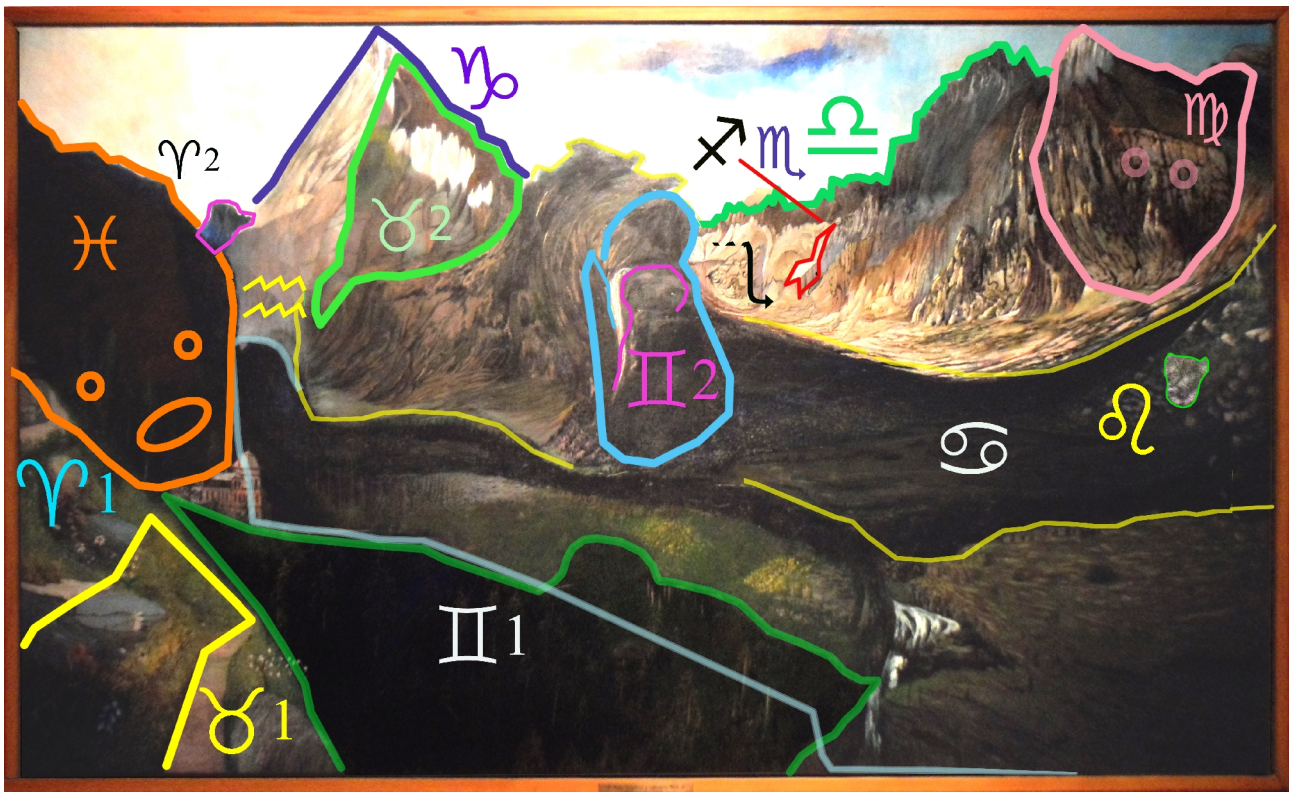
A festményt Csontváry nagy munkái között tartja számon, amire önéletrajzi írásából következtethetünk:

„Ezzel az eredménnyel búcsúztam el a hosszú vajúdas után Taorminától, fel a Tátrába az elraktározott munka folytatására, s ahogy ezzel is készen lettem, észre vettem, hogy e két nagy munkával a világot már meglephetem.”

Írásából az is kiderül, hogy a képnek volt egy korábbi kb. egy méteres vázlata (valószínűleg előrajzolt kép), amivel nem volt elégedett, és ezért nagyobb vásznat rendelt, akárcsak a „nagy Taormina” esetében. A 302 x 570 cm méretű végleges változatot 1904-ben kezdi el festeni és 1905-ben fejezi be.

A mű lényegében az Emese álma című magyar eredetmondának bizonyos értelemben a „világ végéig”, de legalábbis Csontváry koráig továbbgondolt változata.

Mielőtt belemennénk a kép mondanivalójának részletes kifejtésébe, vizsgáljuk meg a festmény zodiákus rendszerét (TP/2. ábra)! Áttekintve a lehetséges zodiákus motívumokat, mindegyelőtt a baloldalt középen található sötét hal-alak (=Halak), a kép közepébe benyomuló, és annak jelentős részét kitevő tehén (=Rák), a jobb felső sarokba rajzolt jókora macskafej (=Szűz), az ahhoz tartozó cikk-cakkos hát (sárkány=Mérleg) vagy a baloldali kopár hegy (=Bak) tűnhet fel.

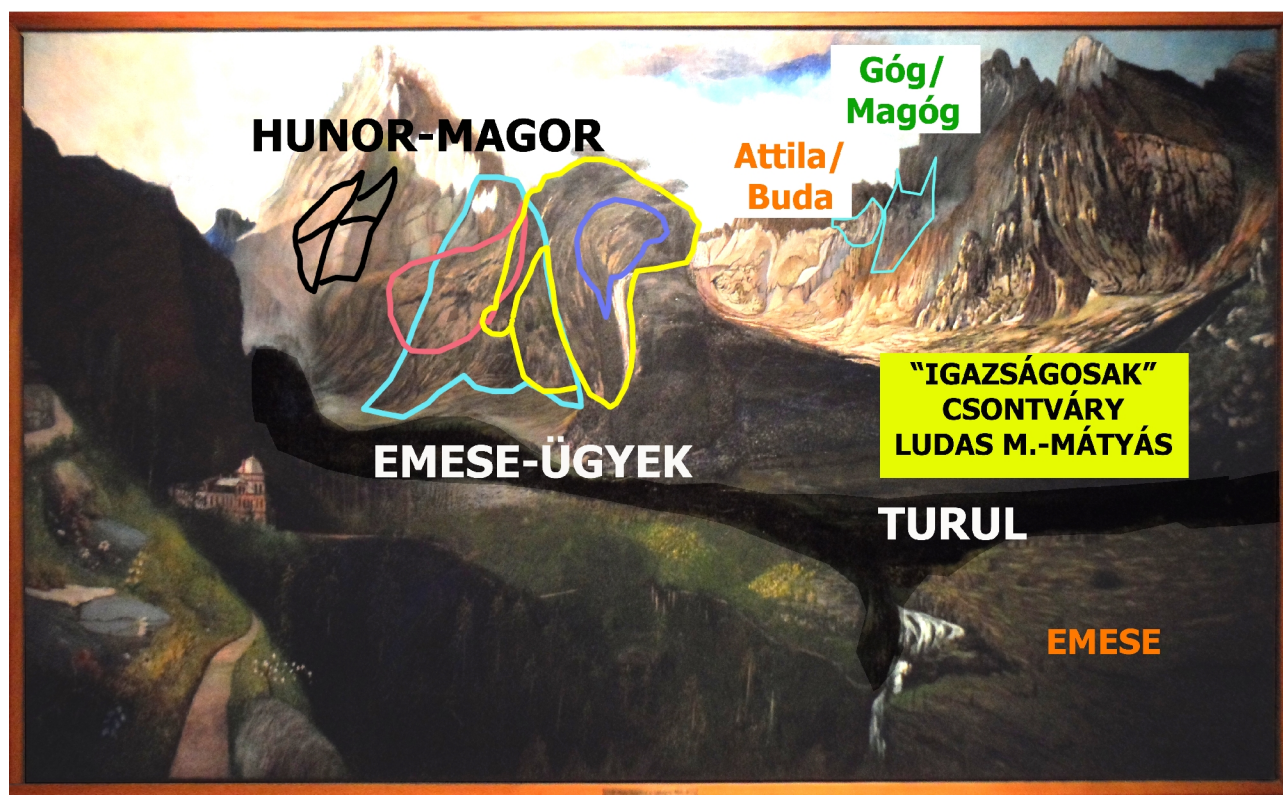

TP/2. ábra

Ezekből már látszik, hogy a képnek az óramutató járásával ellentétesen körbefutó alapzodiákusa van. Tovább nyomozva az derül ki, hogy a tavaszi jegyek a sötét hal két oldalán mindkét forgási-rányban fel vannak rakva, azaz meg vannak duplázva! A képnek nincsen Bak- vagy Kos-jellegű fő jegye, de fő motívumának a halált (=Halak) megtettesítő sötét halat és az annak folytatásába eső, vele egy tengelyre íródó ellentétét, az életet adó, szülő asszonyt tekinthetjük. Az életút-kódolásokban a születés legtipikusabb megfelelője a tavaszpont, talán ezért is vannak megkettőzve a tavaszi jegyek. Az egyik Kost a hal és a hegy között kikandikáló kék kutyafej hozza (Kos=Kutya), a másikat a vár-ra-városra utaló épület jeleníti meg a hal és Emese lábának találkozásánál. A vár fallal és katonákkal védett marsikus erődítmény. A Mars a Kosban és a Skorpióban uralkodik. Az „alanyi”, normális katonaszellem helye a Kos, a fanatikus harcosoké a Skorpió. Nem mennék további részletekbe, csak megjegyezném, hogy a Kos-Vár analógia népmeséinkben is kimutatható. Bikából is kettő van. „Rendes irányban”, a bal alsó sarokból 45 fokban néz ki egy disznó (Disznó=Bika). Az ábrázolás persze nem szájbarágós, Csontváry a jellegzetes fej-alak mellett elegendőnek ítéli az egyik szem szerepeltetését egy „felhasított tó” („tengerszem”) formájában. A másik Bikát a kopár hegybe írt galamb-forma adja (Galamb=Bika). A kép alján, középen egy sötétebb folt alakjában íródik a kompozícióba az egyik Ikreket adó egér (zölddel körvonalazva és kiugratva). A másik oldalon – a tehén füleként – egy visszahajló farkú, ferdén felfelé, jobbra néző patkányt látunk (világoskékkel keretezve), de ennek testébe íródik egy bagoly is (ibolyaszínnel körvonalazva). Mindkettő az Ikrekkel egyenértékű szimbólum. Részletesebben ezt az ábrázolást

Ügyek szemrevételezésénél látjuk majd. A soron-következő Rákot a tehén jeleníti meg. Az Oroszlán egy apró rókában van elrejtve, a jobb felső sarokban feltűnő macska nyaka alatti „igazságcsoportban”. Ezt is később vizsgáljuk, ott látjuk majd az Oroszlánnal egyenértékű rókát. Az imént említett macska hozza a Szűz jegyét (Szűz=Macska), a cikk-cakkos sárkányhát a Mérleget. A sárkányhát persze a macskának is része, így kerül a Szűz az Oroszlánon túlra. A Skorpiót a tehén fülétől jobbra eső területen számos kígyó-motívum adja (Kígyó=Skorpió), de feltűnik ott egy konkrét tollzászlós nyíl – ábrázolás is, ami persze a Nyilasnak felel meg. Ezeket részletesen az Attila-Buda pár elemzésénél vizsgáljuk. Következő jegyünk a Bak, amit a kopár hegy jelenít meg, majd a Vízöntő van soron, ami Emese lábvégének háromfodratú hullámaként rajzolódik ki (ez a TP/1. ábrán még nyilvánvalóbb).

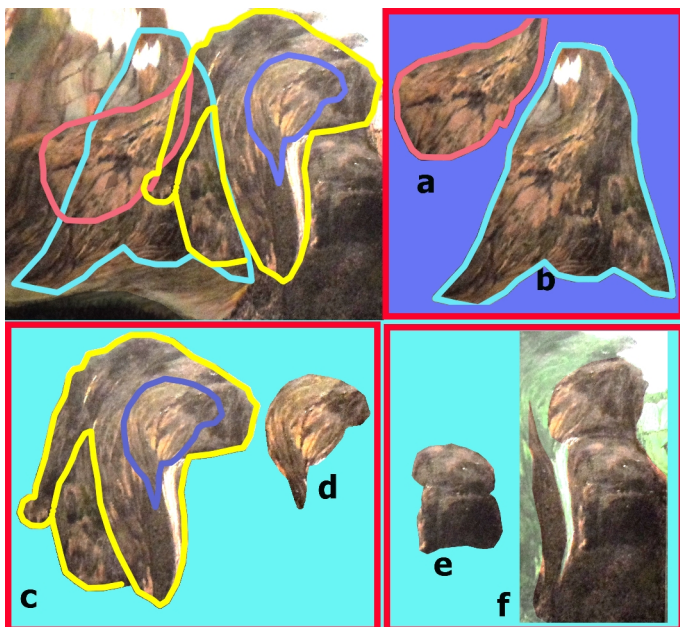
A KÉP MÍTIKUS-TÖRTÉNETI ALAKJAI

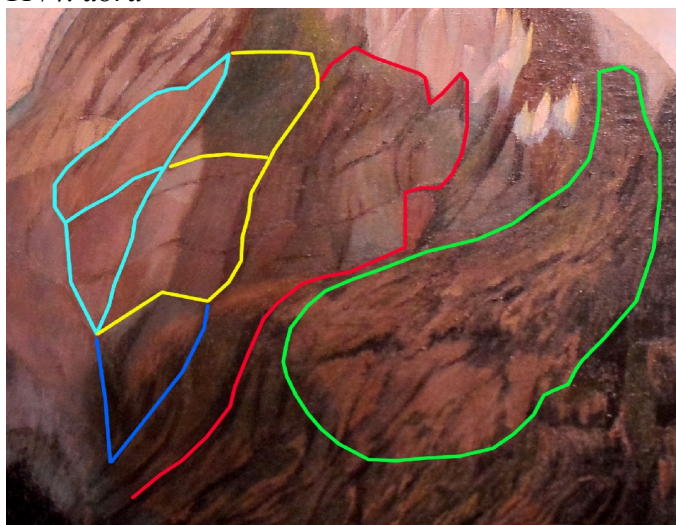
TP/3. ábra

A kép fő alakja Emese, akinek valós lényét a TP/3. ábrán alul, jobboldalról benyúlva látjuk. A narancsszínű „Emese” felirat a köldöke alatt helyezkedik el, de fejbrázolással is látjuk egy összetettebb képi történetben, ami lényegében a tehén fejébe van írva. A tehén a termékenység és bőség szimbóluma. Nyilvánvaló ez a jelentése az indiaiaknál, és nem véletlen, hogy a tehén a Rák, vagyis a legmagasabb napállású időpont (nyári napforduló) megfelelője, Szimbolikusan a Nap legnagyobb erejéhez rendelhető a legjelentősebb gondviselés, az ezzel járó legnagyobb

bőség, ami utódokban és női termékenységként is értelmezhető. Egyébként az egész Emese-Ügyek jelenet a maga termékenység-dilemmájával a legnagyobb termékenységet megjelenítő tehén (Rák) és a kopár hegyként feltűnő, télindító Bak közé van írva, ami a legalacsonyabb napálással a legteljesebb termékletlenség kifejezője, vagyis a kérdés a „termékenységi tengelyen” van felvetve. Jogos, hisz Emese rég várja a gyermekáldást Ügyektől, az öreg királytól. Eközben álmódja azt, hogy álmában lepi meg a Turul. A madáröst Csontváry Emese láb- és hasvonalának tetején egy sötétebb sávként ábrázolja, amit a TP/3. ábrán erősebben is kiugrasztottam.

TP/4. ábra

TP/5. ábra

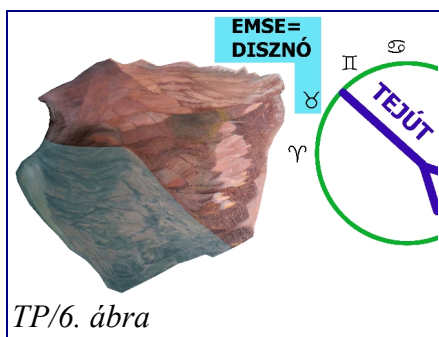
Vizsgáljuk meg a tehén fejébe írt képi allegóriát részletesebben is! A TP/4. ábrán baloldalt fenn négy összecúsztatott alak ismerhető fel. Mivel a gondolat az agyban keletkezik, az Emeséhez társítható tehén fejében látható kép Emese ábrándja. Itt őt magát látjuk fiatal lányarccal (a c részleten kivágva), aminek megint csak az agyrészében („agy az agyban”) egy jóvágású fiatal férfi arcára bukkanunk (d részlet). Ez a férfi tehát a bakfis Emese álma. A valóságban más párt tartogat neki az élet. A valós pár az agybeli ábrándtól balra látható stílusosan összecúsztatva vele. Itt Emesét felnőtt nőként látjuk (a részlet) Ügyekkel, az öreg királlyal (b részlet).

Korábban szó volt a tehén feje mögötti Iker jelképekről. Az f részleten látható a felfelé néző hosszúfarkú patkány, melynek mellé egy bagoly van rajzolva (e részlet). Mint említettük, mindkettő az Ikreket jelenti. A felnőtt Emese fejalakja mellett balról fiatal férfiak Ikresített arca vehető ki sziklarajzként. Az ősanya közelében a legjellemzőbb mitikus magyar ikreként Hunorra és Magorra kell gondolnunk. Ők elvben Ené fiai a Csodaszarvas-mondából, de itt Emese tágabb értelemben vett mitikus lemenőiről van szó. A „Selmec” képi logikája szerint, ahol Csontvárytól több dinasztialis ábrázolást is látunk, Hunornak és Magornak mint Emese „lemenoinek” az anya alatt kellene lenniük, de a Tarpatak képnek láthatóan más logikája van. Itt a mitikus ikerpárok balról jobbra vannak elhelyezve. A TP/5. ábrán az Emesétől balra eső terület többféleképp is értelmezhető. Én egy olyan verziót mutatok, amikor a késsel jelölt „vezérvonalak” szinte összefogják az ikreket

(Hunort és Magorit), és még Emese fölé van írva egy hegyes-fülű, hosszú szakállas férfi, akit attól függően, hogy Emese fölé vagy az ikrek mellé helyezünk a családfában Őnedbeliának (Emese Anonymus szerinti apjának) vagy Álmosnak (Emese „valódi” fiának) tekinthetünk.

Emese feje fölött középen egy „lefelé repülő” piros csőrű lúd is megfigyelhető. Ennek értelmezésével nem szívesen vegzálom az átlagolvasót, igazából csak azért hozakodom elő vele, mert a kép zárójelenetében is előkerül ez a szimbolika. Ez a lúd a Ludak útjával (a Tejúttal) lehet összefüggésben, ugyanis az a mitikus Nagy folyó megfelelője, és Emese mondája hagyományosan a Tejútra vagy másképp a Nagy folyóra írja az ősök égi leszületését:

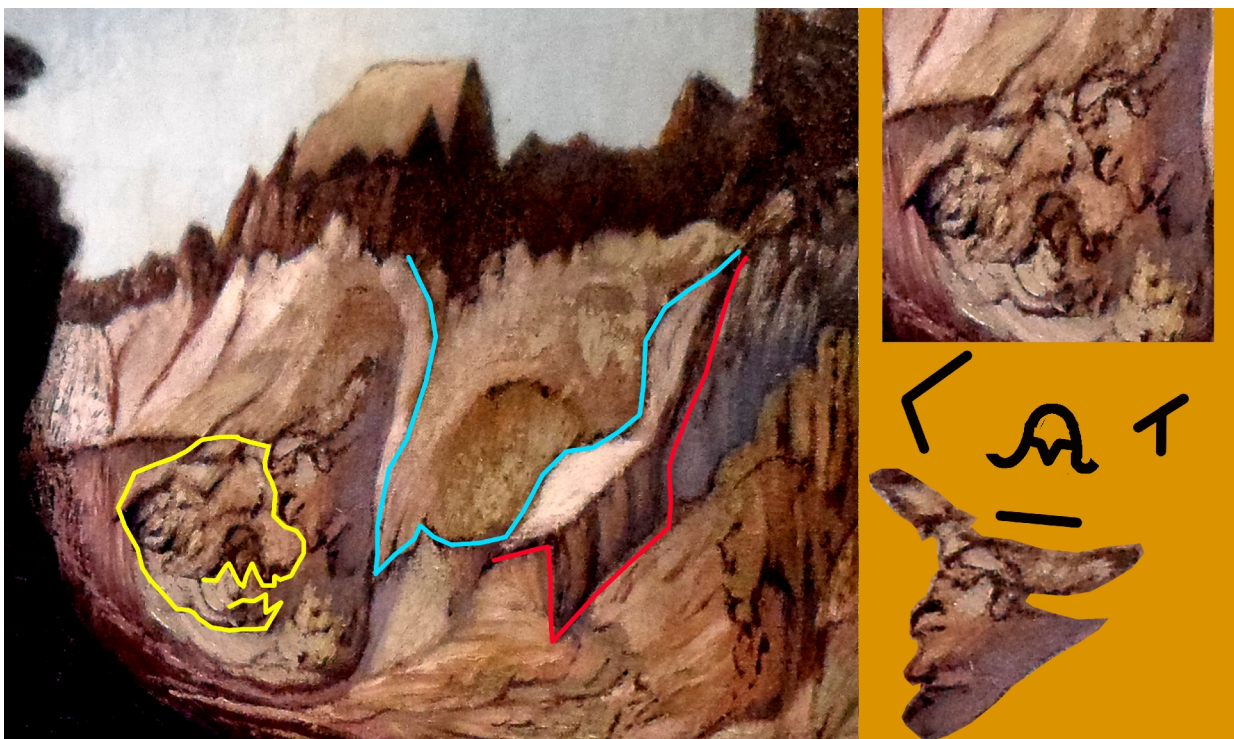
„... méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak...”. Más szerzőnél a forrás helyett „rohanó víz” szerepel, de végül is ugyanarról, a Ludak útjával is azonos mitikus folyóról van szó, amiben a nagy történelmi személyiségek testesülnek meg.

TP/6. ábra

Ide tartozik még egyébként az az Emse, vagyis nősténydisznó alak is, amit Csontváry 45 fokkal balra forgatva írt a kopár hegybe (TP/6. ábra). Az Emese beszédes név, és az Emsével áll kapcsolatban. Az Emse, vagyis a Disznó zodiákus jegyként a Tejút felső végének bal oldalán áll. Emese virtuálisan oda tehető, mintegy onnan szüli a Tejúton a mitikus ősök sorát. Csontváry tisztában lehetett a hagyománynak ezzel a képzetével, ugyanis Emesét fátylas emseként is belerajzolta a kopár hegybe (a fátylat az ábrán kiemeltem).

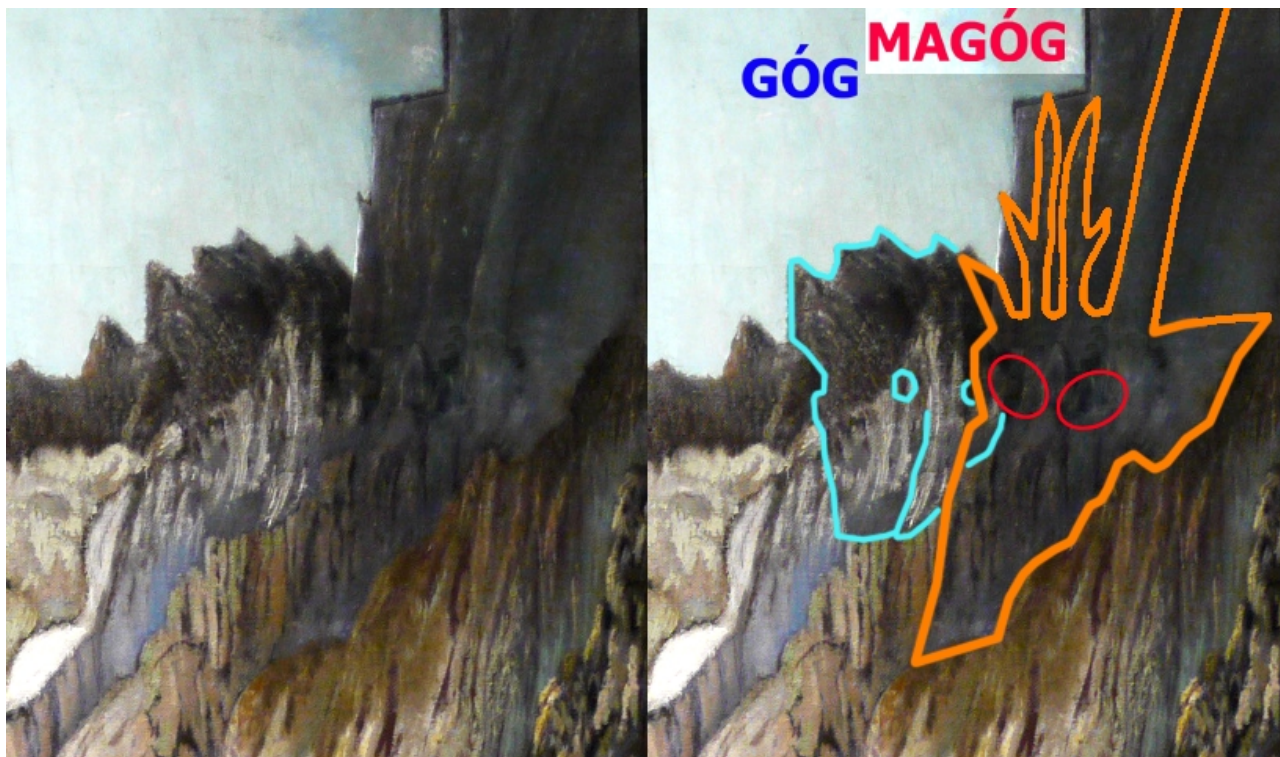
A Tehén fejétől jobbra tűnik fel a következő mitikus ikerge-

TP/7. ábra

neráció – Attila és Buda (TP/7. ábra). Attila bolygója nyilvánvalóan a Vörös bolygó, a legfelsőbb hadúr – a Mars. Két uralkodási helye – a Kos és a Skorpió – közül Attila személyiségéhez a Skorpió, a szenvedélyes „l' art pour l' art” harcos kapcsolható. A Skorpióval egyenértékű jelkép a Kígyó. Attilát és Budát egy – az arcukat körbefonó, tekerődző – fehér kígyó választja el. Az Attilát magába foglaló fél maga is egy kígyófejként jelenik meg, nagyjából emberarccal, de még arról is letekeredik egy kígyó (balra fel). Ebbe a kígyófejbe egy harapásra készülő oroszlán van rajzolva, aminek a homloka a mosolygó Attila homlokával ér össze. A kígyófejben még az Attila név betűi is felismerhetők (lásd a TP/7. ábra jobb felső részén). Az „A” betű átkötése is kígyózik. Az ábra jobb felső részén kiemelt „nagy kígyófej” jobb felső részébe lefelé forgatva van belerajzolva a bozontos szemöldökű Attila, fején „Attila kardjával”. Ez két szarvnak is nézhető, ami a hatalom jele. A kígyófejként megrajzolt Attila-tablóhoz – mely lényegében magát Attilát és egész mítoszát jelenti – jobbról van hozzászorítva Buda legörbülő szájas, elnyúló arcképe – már ha szemből nézzük, de oldalról is pont olyan hiteles. Egyébként az őt jobbról határoló nyíl-alak (a körbefutó zodiákus „Nyilasa”) alatt is látható egy férfiarc. Mivel ez a sziklaoldalon lehengerződő tigriskölyök arcából Attiláék generációja alatt bomlik ki, akár „Párducos Árpádra” is gondolhatunk.

Az Attila-Buda csoporttól jobbra íródik a „sárkányhegy” gerincébe Góg és Magóg kettőse (TP/8. ábra).

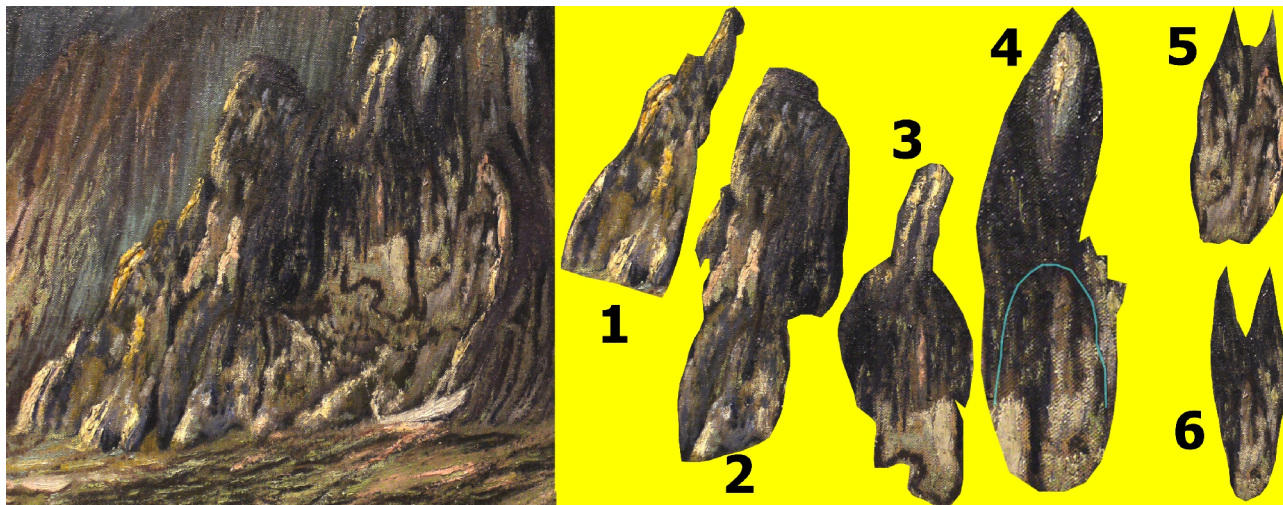
TP/8. ábra

Góg is elférne a Csongor és Tünde ördögfiái között, de Magóg alakja pontosan hozza a Biblia ördöggképét. Ott ugyanis a sátán seregében vonulnak Isten ellen, és a világ végén meg lesznek semmisítve. Ez azért nem tűnik túl kedvezőnek számunkra. Nem mennék a dolog rész-

leteibe, csak azt jegyezném meg, hogy a jámbor nyugati népek ezt az ördög-imázst kiterjesztették az ifjesítő népekre és általában minden ellenségükre Napóleonig (!) bezárólag. Csak magánvéleményként mondom, hogy, nekünk, akik felvettük a kereszténységet, de nomád hagyományaink is vannak, azért nem kell teljességében felvennünk ezt a kesztyűt, még talán nomádságunk miatt sem. Hasonló a helyzet, mint Nimróddal, aki a Biblia értelmezői szerint a babiloni torony gonosz építője. Én erről csak annyit mondanék, hogy a szent könyveket olvasva is támadhat olyan érzése az embernek, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze. De nézzük, mit mond Csontváry! Itt igazából nem kommentál. A TP/8. ábrán látni, hogy összecsisztatja a két arcot, és a jobboldalin az ördögszarvak mellett a magyar etnikai kódot adó kis szarvasagancsok is kiugraszthatók, amivel „felvállalja” a vádat, vagy legalábbis közli, hogy ez a vélemény rólunk. A döntő mozzanat azonban az, hogy a Góg-Magóg kettős a Mérleggel egyenértékű Sárkányban, vagyis az igazság és az igazságszolgáltatás jegyében van elrejtve. Ez azt jelenti, hogy őket – Attilához hasonlóan – igazságszolgáltatónak, „Isten ostorának” kódolja.

Ráadásul úgy tűnik, hogy a festő nem megy el szóltanul a bibliai Magóg-értelmezés mellett sem, hanem a sátáni képpel a „magyarok igazságát” is ütközteti. Ott ugyanis, ahol az ördög ábrázolása végződik, alul már elindul egy jelenet, amit a Nap-uralta Oroszlánnal egyenértékű róka nyit (TP/9. ábra), és ami a magyarok igazságát helyretévő „igazságcsoportnak” tekinthető.

Az ábra jobb felén 1-gyel jelölt róka orra azonos az „igazság-csoport” 2-vel jelölt vezetőjének orrával, a róka orrának gombja az ő szemét adja. A vezéralak mögött egy kétarcú ábrázolás látható. A 3-mal jelölt lúdtollas sihederben Ludas Matyi ismerhető fel, míg a jobbról vele részint összecsisztatott babérleveles fej Igazságos Mátyásé (4).

TP/9. ábra

Őt a fején ülő holló is azonosítja. Ha az arcát kissé nagyobb kivágásban szemléljük, észrevehetjük, hogy az egy lófejbe (6) íródik. A lófej jobb fele lényegében egy bagoly bal felét adja, csak meg kell keresni a jobb oldalát. Mit jelentenek az állatok? Valamelyest a szereplőket is visszaigazolhatják. A Bagoly az Ikreket jelenti. A Ló (Nyilas) és az Ikrek együtt a Tejútra utal, ami Ludak útjaként is ismert, és így Ludas Matyi alakját igazolhatja vissza. Ludas Matyi mint siheder az „Ifjú” holdházként értelmezhető. Ez a Vízöntőre utal, aminek a másik holdháza a Holló. Ez viszont hollós Mátyást idézheti, akit persze a rajta ülő holló közvetlenül is azonosít.

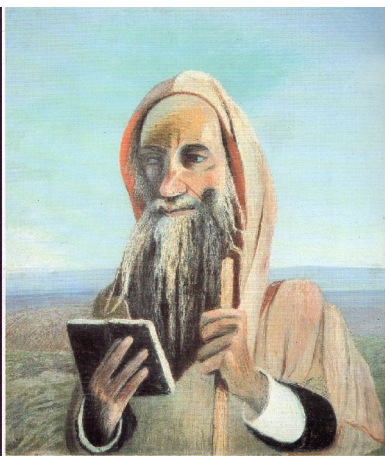
Az „igazságcsoport” jelentésének mélyebb értelmezéséhez számos belső összefüggést kell megtárgyalnunk, amit csak a végén összesítenék.

A vezéralakban a festő minden bizonnyal önmagát festette meg. Ha jobban megnézzük ezt a Rákóczi-szerűen nagyhajú fejbrázolást, feltűnhet, hogy a dús hajzathból mintha egy dómszerű tar fejtető emelkedne ki, ami – úgy tűnik – egy fiatalkori és egy időskori önbrázolásának az összeírása. Vizsgáljuk meg a TP/10. ábra baloldali képét! Ezt Csontváry még Hollósy iskolájában festette „Háttanulmány” címmel. A cím ezúttal is beszédes. A fiatal férfi hátán ugyanis jellegzetes torzulás van. Mélyen besüllyedt gerince mellett kétoldalt kidomborodások láthatók. Mintha a szárnya kezdene nőni, „madaras”. Ez népmeséink szárnyas („táltos”) lovára, és ezzel a festő táltosságára is utalhat, de már láttuk, hogy Csontváry későbbi nagy képein is madárként festi meg magát. Újabb példaként hoznám a „Magányos cédrust” (TP/10. ábra, jobb oldal), ahol a zodiákus jegyeket sorrendben összekötve a kép jellegzetes körvonalai mentén két madár tűnik elő a varázsképből. Figyeljük meg, hogy a felső, öreg madár testéből egy róka nyúlik előre. Ez azt jelenti, hogy a fa teteje az Oroszlánra, gyökere a Vízöntőre van kódolva., vagyis Csontváry ismert Oroszlán-Vízöntő kódjával állunk szemben. A fióka csőrénél piros-fehér-zöld motívum látható, ez együtt értelmezve az Oroszlán-Vízöntő motívummal a nemzet létének vagy nemlétének kérdését veti fel, és ehhez hozzávéve a madár Csontváry-jelentését látható, hogy a mű többek között a nemzetéért aggódó és cselekvő festőt is megjeleníti. De visszatérve az igazságcsoport fiatalkori, nagyhajú ábrázoláshoz, erre mintegy ráépül egy megemelt tar fej („kobak”), amit viszont Csontváryi öregkori önbrázolásán – a Marokkói tanítón – láthatunk viszont. Ez egy vándortanító-térítő képe, ami történetileg az egyiptomi anakoréta (későbbi formájában kopt) vallási üldözött- és szerzetesvilágra vezethető vissza (ősalakként Remete szent Pálra, a mi pálosaink szellemi elődjére). Ugyanakkor a tanító alakja érdekes módon nyugatra, Marokkóba van helyezve. Abban az értelmezésben amit a magyar népmesék is megtartottak (nyugati és keleti Király vagy ország formájában) a kelet a tavaszponthoz, a nyugat az ősponthoz van rendelve. Mivel az életvéget az életút kódolás gyakran az őspontra teszi, a nyugat és az életvég is összerendelhető az élet „napnyugtájaként”. Így a „Marokkói” jelző az idős, beérett, bölcs életkorra is utalhat.

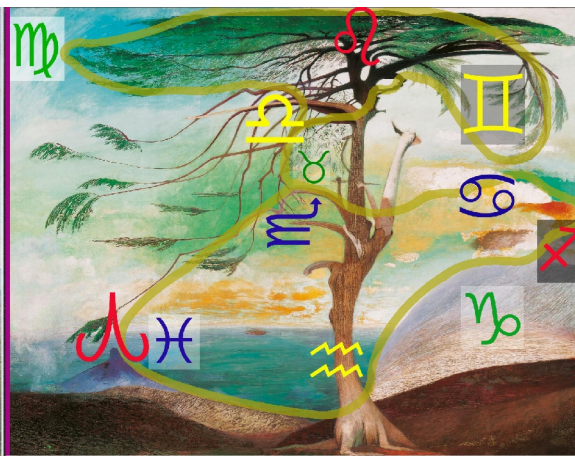

**SZÁRNYÁT BONTOGATÓ
TÁLTOS**

TP/10. ábra

**NAPFEJŰ (TARFEJŰ)
BÖLCS**

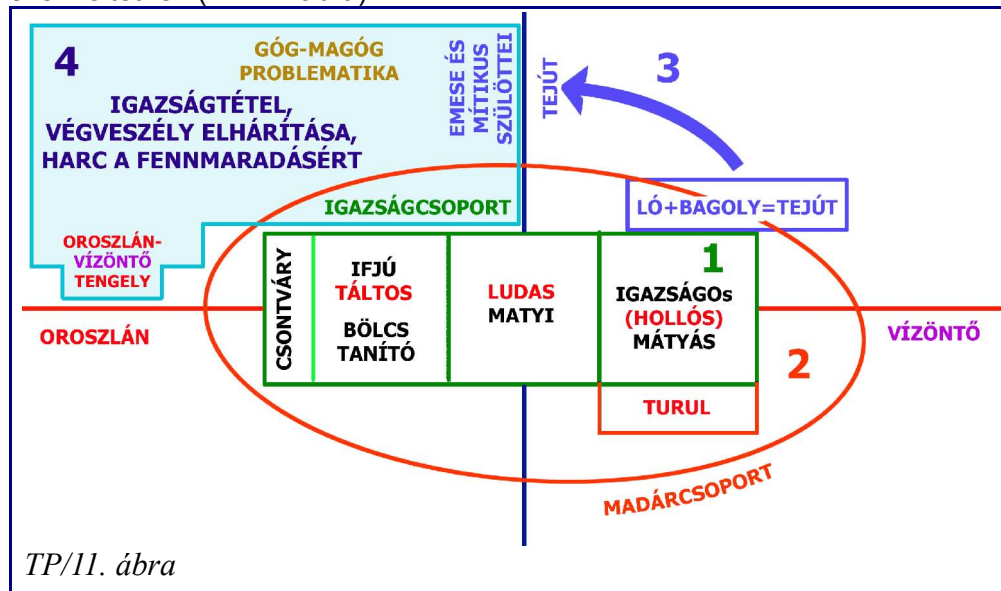
RÓKÁT FEDŐ MADÁR A VÍZÖNTŐ-FÁN

Így olvad össze a Napszerű homlokkal megfestett idős tanító, a Nap-út festője és a madárhátú ifjú táltos-palánta az igazságcsoport vezéralakjának képében.

De van az igazságcsoportnak egy formális értelmű „madár-kerete” is. Ez egyúttal egy „madár-csoport” is. A táltos-Csontváry madáralakja összevág a „hollóssal” és a „ludassal”, sőt a Turul is ezt a társaságot gyarapítja.

A Tarpatak-kép a Róka-Csontváry alakkal, vagyis az Oroszlánnal indul (Róka=Oroszlán), és Hollós Mátyás révén a Vízöntővel zárul (Holló= Vízöntő), vagyis az igazságcsoport is Csontváry kedvelt Oroszlán-Vízöntő tengelyére van kódolva. De megjelenik itt még egy nevezetes tengely, a Tejút is, amit a Ló-Bagoly (Nyilas-Ikrek) motívum, és a Ludak útja (=Tejút) Ludas Matyi révén kódol. Ez az Emesétől való leszármazásra is figyelmeztet. Mivel az igazságcsoport össze van csúsztatva a Góg-Magóg motívummal, a háttérben meghúzódó két nevezetes tengely szimbolikájának figyelembevételével az igazságcsoport jelentését a következőképp értelmezném: Az Emese által indított magyarságvonalon (Tejút- Nagy Tarpatak) küzd az igazságcsoport a fennmaradásért (Oroszlán-Vízöntő kód) és a Góg-Magóg ürügyén kibontakozó ellenszéllel szemben sem hajlandó megfutamodni. Ennek a harcnak az éllovasa maga Csontváry.

Ez az olvasat számos apró részlet, motívum kapcsolódásából áll össze, amit képileg is szemléltetnék (TP/11. ábra).

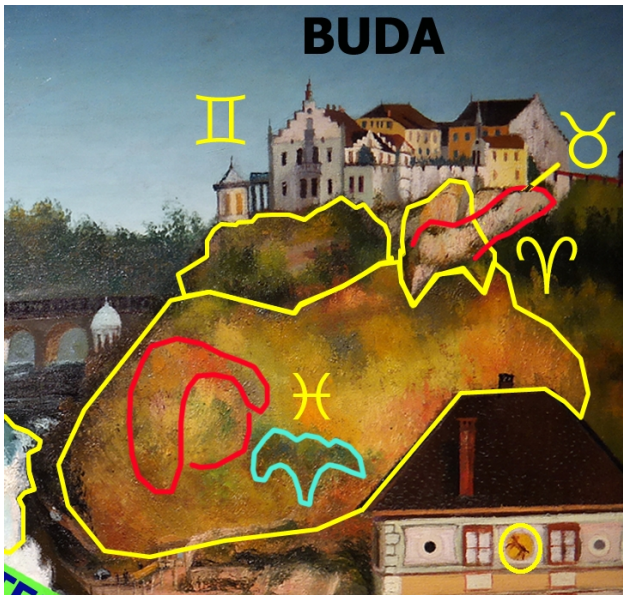
Zölddel és 1-es számmal az igazságcsoport van jelezve. Pirossal és 2-es számmal jelölve a „madár-csoport” látható. Középkéssel és 3-assal a Ló-Bagoly kóddal kiemelt Tejút-utalás, és a Tejútra kódolható – Emeséből és szülötteiből álló – csoport van kiemelve. A konklúzió a halványkék alapú mezőben látható az ábra bal felső sarkában 4-

essel számozva. A végkövetkeztetés szövege sötétkék. A konklúziót adó elemek: Emese mitikus szülöttei, ezen belül az igazságcsoport, a Góg-Magóg kérdés és az Oroszlán-Vízöntő tengely. Lényege a magyarságért folytatott küzdelem, melynek igazságában annyira bízunk, hogy még a világ végén Magógra testált „hivatalos” kárhozat sem rettent el. A kép pontos értelmezéséhez megjegyezném, hogy Csontvárynak igen sok vallási tartalmú képe van (többek között a Magányos cédrus). Ezekből kiderül, hogy a beérett festő magát az Újszövetség közelébe, de attól valamelyest egyfajta magyar (vagy eurázsiai) táltos-ősvallás irányában pozicionálja (miközben a Mária-kultusz sem hagyja hidegen). Talán ezért is került nála Góg és Magóg a nagy magyar mitikus ikrek sorába.

A SCHAFFHAUSENI VÍZESÉS

A/1. ábra

A/2 ábra

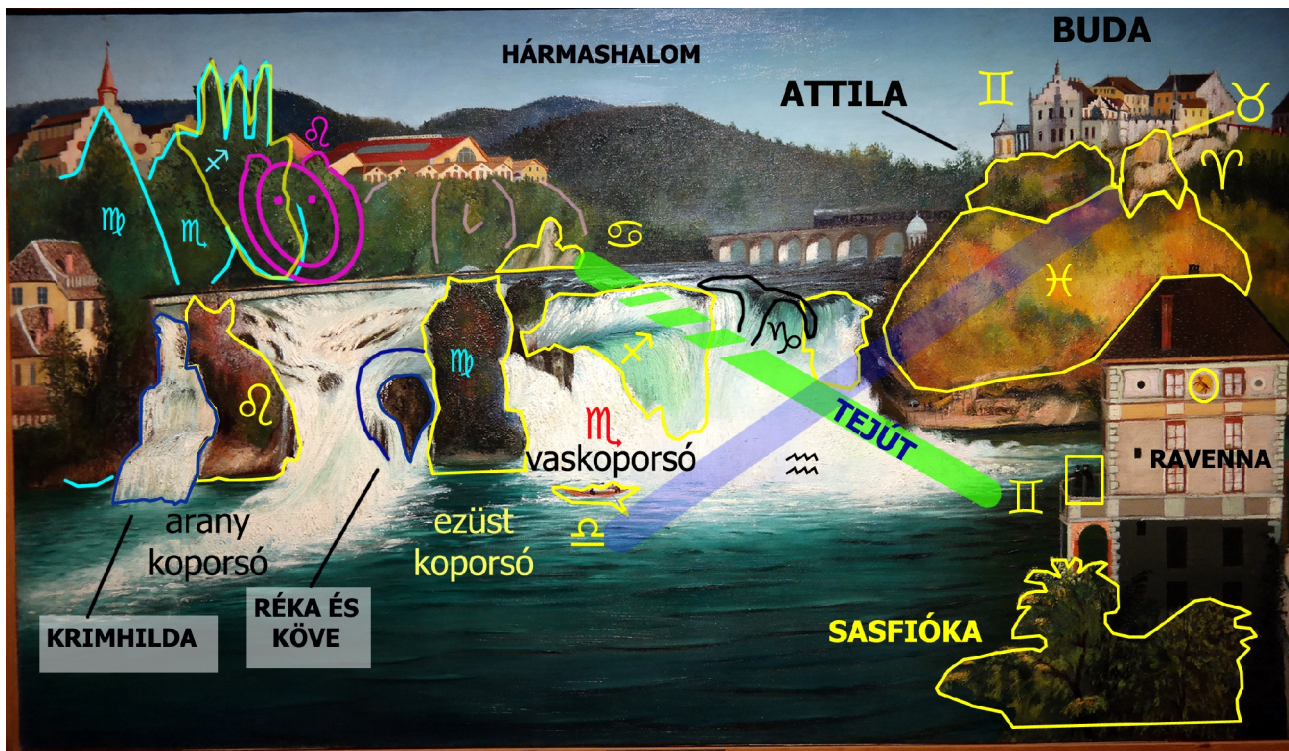
Az 1903-as évben született kép szűkebb értelemben Attila temetéséről, bővebben magánéletéről szól, egyben a hun vezért a millenniumi Magyarországhoz vezető történelmi út kiindulási pontjába helyezi.

A kép egy egyszerű körbefutó zodiákusra íródik, melyet az A/3 ábrán tüntettem fel.

A kompozíció fontos eleme a vízesés felső, kissé emelkedő vonala, ami a ravatalnak, vagy a koporsónak felel meg, ennek jobb szélén egy szimbolikus párnán nyugszik Attila feje (A/2. ábra).

. A „párna” hal alakú, ami a Halak jegyét idézi. Ez jeleníti meg zodiákusan Attila halálát, benne mintegy visszatekintésként a vezér fiatal arca sejlik fel, jelével a sassal. A sas ábrázolásának háromívű felső vonala akár a Halakat megelőző Vízöntő képjelének is tekinthető, bár maga a Vízesés is értelmezhető „Vízöntőként” a Halak

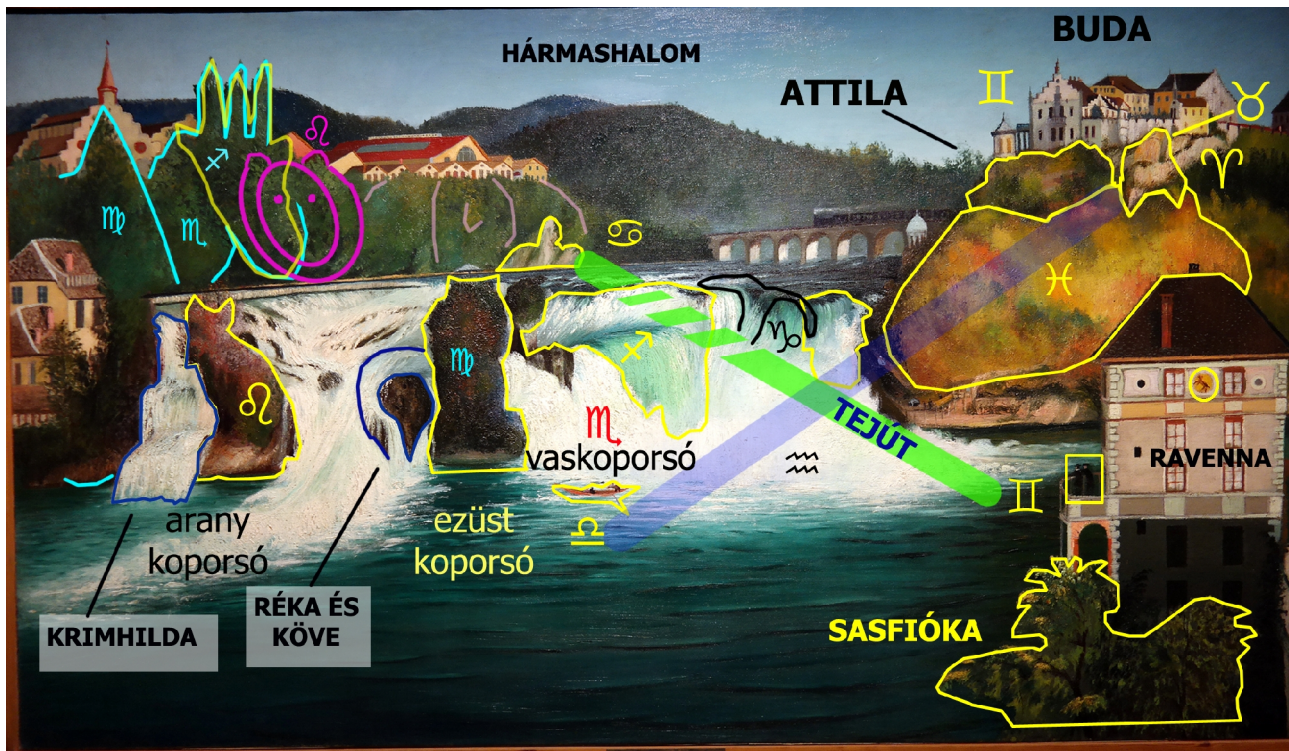
előtti bármelyik pontjában. A „párnahal” felső farokuszonya egy felfelé fordított kutyafej, ami a Halak utáni jegyet, – a Kutyát (Kost) adja. A kutya baloldalon lelógó füle egy galamb csőre, ami a második tavaszi jegyet, a Bikát hozza (Galamb=Bika). A kép jobb felső sarkában egy olyan városrészlet látható, amelynek baloldalán egy jellegzetes rézkupolás, sokszög-hatású torony jelenik meg. Ez könnyen azonosítható a Budai vár előlnézetileg központi tornyával. Ez a „Buda” egyben Attila testvére is, hisz Attila ikertestvérét Budának hívták, és ezzel megkaptuk az Ikrek jegyét is. Az óramutató járásával szemben haladva a következő jegynek a Ráknak kell lennie. Ezt jó ideig hiába kerestem, majd rájöttem, hogy Csontváry a Rákot ugyanazzal az igen szellemes összetett motívummal kódolja, mint a Skorpiót. A két állat első része ugyanis hasonlít, a ráknak kis feje előtt két nagy ollója van, a skorpiónak a szintén kis feje elé meg a két erős mellső lába nyúlik. A két jegynek ez a közös ábrázolása a kép közepén jelenik meg (A/3. ábra), és három részből tevődik össze, az állat bal mellső lábából (vagy bal ollójából), jobb mellső lábából (vagy jobb ollójából) és a fejből.

A/3. ábra

A számunkra baloldali olló a vízesésben, annak közepétől kissé balra ülő medvéből adódik, ami egyébként a zodiákus körben a Szüzet jeleníti meg (Medve=Szűz). A nekünk jobboldali olló tulajdonképpen egy lófej alakú vízfodor, ami egyébként a Nyilast hozza (Nyilas=Ló). Egy kis háromszögletű fej a lónyak alól kibúvó madáryakként adódik. A madár holló-gyanús, ami a Vízöntőt idézi, az meg logikusan magának a vízesésnek felel meg, aminek a középpontjában áll, tehát bizonyos értelemben itt a helye, de a festőnek ez csak egy helyi „brillírje”, mert a körbefutó zodiákus „nagy Vízöntőjének” nem itt kell lennie. Mindenesetre a medve a lónyak és a holló

megjeleníti úgy a Rák, mint a Skorpió kéjelét, és emellett hozza a Szüzet és a Nyilast is. De hogy sorrendben haladjunk, a körbefutó zodiákusban a Ráknál tartottunk, amit az Oroszlánnak kell követnie. Ezt a vizesésben, annak a bal szélén ülő róka jeleníti meg (Róka=Oroszlán). Utána jön a Szűz, amit a medve képvisel, a Mérleg, ami egy kis hajóként jelenik meg, a Skorpió, amelyről már jeleztük, hogy három részből tevődik össze. Egyik része pont a Nyilast adó lófej, amivel a Nyilast is megkapjuk. Tőle jobbra egy kecskefej alakú vízfodor figyelhető meg a vizesés felső élénél, ami a soronkövetkező Bakot adja. A Vízöntőről már beszéltünk, és ezzel vissza is értünk a „halpárnához”. Az oroszlán, a medve, a holló, a lófej és a kecskefej a vízfüggönybe írva a ravatal vagy a koporsó oldalát adja, ezen belül a Rákot illetve a Skorpiót kódoló állatok Attila hármaskoporsóját is megjelenítik. Ennek kimutatásához a kód-táblázat folytatását kell elővennünk, ahol a jegyek uralkodó bolygói, és az alkímiailag hozzájuk rendelt fémek láthatók.

A/3. ábra (ismétlés)

A Róka az Oroszlán holdháza, utóbbi – uralkodó bolygóján, a Napon keresztül – utal az arany színre és az arany koporsóra. A medve a Szűz jegyét hozza. A Szűz uralkodó bolygója a Merkúr, ennek a féme a higany, ami ezüstös színű, és így az ezüstkoporsót jeleníti meg. Ennél is közvetlenebbül jutunk az ezüstkoporsóhoz, ha a Rákot uraló Holdat vesszük figyelembe, melynek féme az ezüst (erre egy előadásomon vezettek rá). Végül, a három részből álló Skorpió uralkodó bolygója a Mars, ennek féme a vas, így a Skorpió a vaskoporsót hívja elő.

A körbefutó zodiákus mellett lényeges szerepe van egy másodlagos „lkrek” motívumnak, ami a kép jobb alsó sarkában egy tengerparti villa erkélyén beszélgető emberpárból adódik (Sárga kerettel jelölve). Ha ezt az „lkreket” összekötjük a Nyilast megjelenítő lófejjel, a Nyilas-lkrek ten-

gelyként megkapjuk a Tejutat (áttetsző késsel jelölve), amit Csontváry láthatóan Attila életútjaként értelmez. Ennek elején (a kép jobb alsó sarkában) ugyanis Attila sasfiókaként, míg végén (a Nyilasnál) emberfejű öreg sasként van ábrázolva. A tengeri erkély egy olyan házon van, melynek homlokzatát egy Farkas alakja díszíti, ami olasz helyszínre utal. Mivel ez a fiatal sas környezetében gyaníthatóan Attila gyerekkorának helyszíne, egy közismert verzió szerint Ravenna jöhet számításba. Ravenna nem közvetlenül a tenger mellett van, hanem egy kicsit beljebb, és a tengerrel egy csatorna köti össze. Ennek a város felőli vége egy széles öblöt alkot, aminek a mai képeslapfotóin is látni ilyen házat. A Schaffhausen-kép közepén, felül hármashalom látható, az akkori kor modern felülvilágító ipari épületeivel. Ez így egybeírva valószínűleg a millenniumi Magyarország képe, ami Csontváryt lelkesedéssel tölthette el, és ami képileg a Tejútal megjelenített atillai életút folytatásába esve, a modern életerős Magyarországot mint Attila örökségét, „utókorát” szimbolizálja. Az épület alatt fel is parázslik az arra utaló Buda arca ami iker-szerűen van összeírva az öreg sassal, vagyis Attilával.

Úgy tűnik, hogy a kép bal felső sarkában ábrázolt lombozatban egy megerősítő és figyelemfelhívó kódcsoport van elrejtve. Vizsgáljuk meg ezt a részletet alaposabban! Baloldalt, lényegében a koporsó végében egy kilukasztott macskafej hozza a Szűz jegyét. Mellette egy lófej látható („Nyilas”) egy olyan agancskezdeménnyel, ami három függőleges vonalra emlékeztet. Ez tehát agancsos állatra, szarvasra is utal (sőt a képben szarvasfejet is láthatunk – sárgával jelölve), ami holdházként megint csak a Nyilast, de azon kívül a Skorpiót is idézi. A három függőleges vonal egyszerre utal a Szűz és a Skorpió képjelére is. A Szűz mellett található az Oroszlán. Ugyanezt a kódcsoportot látjuk a „koporsó oldalán” is, ahol a jegyek a hármaskoporsót jelenítik meg, vagy a feleségeket jellemzik.

Attila első felesége, a szűzies karakterű, tiszta jellemű Réka a Szűz megjelenítőjéhez a medvéhez simul. Haláláról a Réka köve című legenda szól. Ott a patak menti sírjára egy nagy követ hengerítenek. A festményen erre emlékeztető módon, a kétfelé nyíló vízesés egyik ágának partján – egy sötét sziklán – elfolyó, könnycsepp-szerű női arc ismerhető fel. A Reka szó szláv eredeztetésből folyót jelent, ami a patakra és az elfolyó kőarcra is rímel.

Attila másik híres felesége a germán Krimhilda, aki a koporsó végében ül a róka és a macskafej között. A Macska a germán etnikai kód, de a rókához simuló nőre Attila halála okán a rókaság gyanúja is rávetülhet. A lyukas macskafejen egy hófogós, nyeregvetős alpesi ház látszik át, ami ugyanolyan épület-utalás lehet Krimhildánál, mint a ravennai ház vagy a Budai vár Attilánál és Budánál.

Van még a képen egy érdekes Attilára néző fej, amit hátulról a Bak megjelenítője (a kecskefej) támaszt meg. Ebben valószínűleg Csontváry gyászolja el Attilát, minthogy a szláv illetve magyar nevében szereplő „csont” hagyományosan a Bak jegyéhez kapcsolódik (ide, a tél indító jegyéhez tartozik minden kihűlt, megszilárdult, megcsontosodott, „megfagyott”, élettelen anyag, többek között a kő és a csont). Vélhetően a festő az, aki részvétellel néz Attilára, de tovább is tekint, hisz képén a felső szint millenniumi hangulatú jövőképe felülírja a még oly gyászos múltat is.

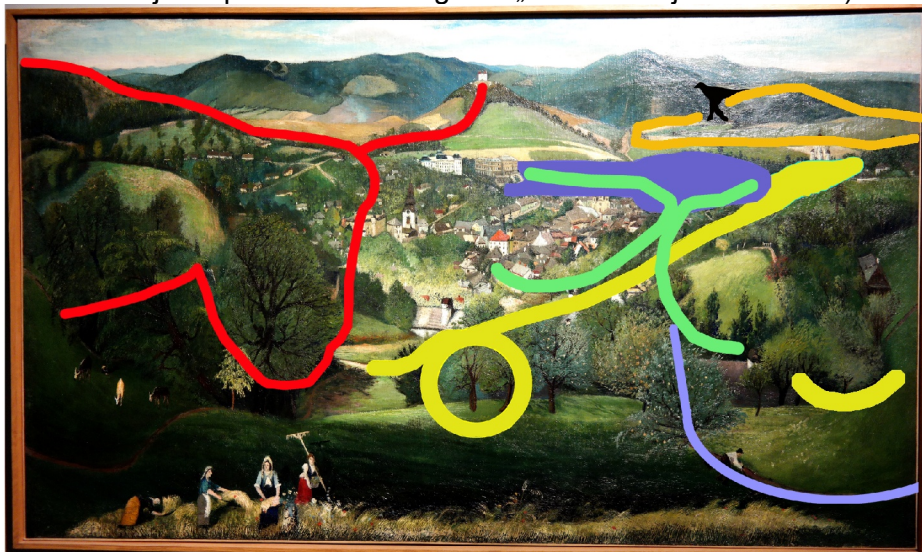
SELMECBÁNYA LÁTKÉPE

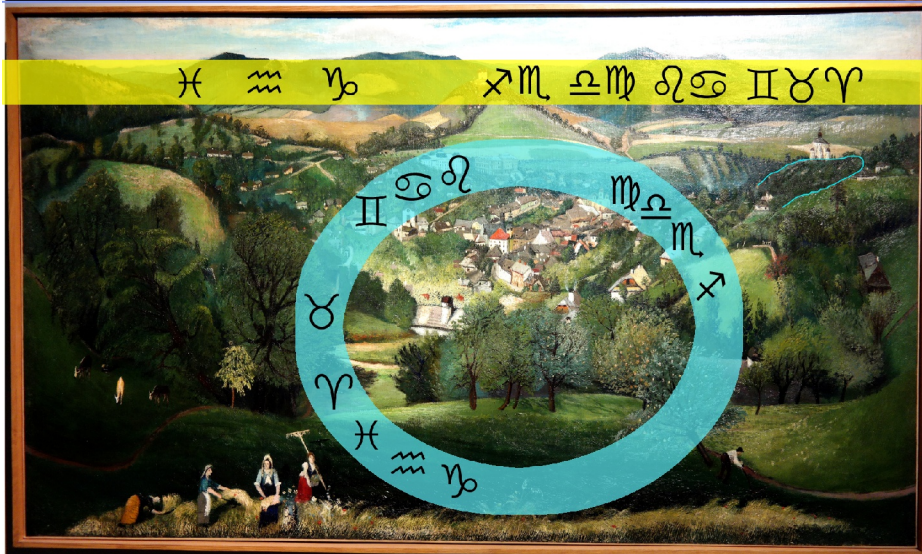
S/1. ábra

Az 1902-es keltezésű kép Csontváry talán legjelentősebb történelmi tablója. 152 cm-es szélességével a festő közepes-nagyobb képei közé tartozik, de igazából finom kidolgozása, részletgazdagsága teszi alkalmassá a nagyívű történelmi áttekintésre. A mű első azonosítható korszaka Hunyadi László és Mátyás életére esik, utolsó történelmi utalása „Sissi” (Erzsébet királyné) 1898-as temetése. Szimbolikusan megjelenik a képen Emese a magyarok ősanja is, de a „Selmec” által feldolgozott történelmi időszak leginkább az országnak a festményen jól látható három részre szakadásától a kép születésének koráig terjed. A történelmi merítés persze hézagos. 48' gyengébben reprezentált, ahogy a Tarpatak-kép nagy mitikus magyar ikrei között sem szerepel a Kossuth-Deák vagy Kossuth-Széchenyi páros. Csontváry királypárti neveltetésű volt és általában annak is tartják, ez indokolhatná 48' szerényebb megjelenítését, de látni fogjuk, hogy a képlet azért nem ennyire egyszerű. Míg Sissi képe a festményen inkább pozitív, az 1848-as forradalmat leverő I. Ferenc Józsefet Csontváry meglepően negatívan kódolja, de a kép „Erdélyi fejedelemség” színénél az is látszik, hogy már a kuruc időket is Habsburg-ellenes nézőpontból szemléli. Hogy mi minden kapott helyet ezen a vásznon, az jól látható az S/2-es áttekintő ábrán, ahol a szereplők, események és történelmi folyamatok forgatagában parányi helyre szorul be, a kép egészét szemlélve fel sem tűnik Ferenc József családfája, vagy mondjuk a Szigeti veszedelem.

A kép baloldalán egy nagy tehénfej körvonalai rajzolódnak ki, és ezt a területet még alul is legelésző tehenek határolják le. Ennek a szimbolikus tájrészletnek többféle jelentése is lehet, amire még visszatérünk, egyelőre érzük be annyival, hogy alapvetően nyugaton van, tehát a Habsburgokkal szoros kötelékben lévő úgynevezett Királyi Magyarország, vagy a már említett „négy lábú pók” nyugati lábközébe eső osztrák terület jöhet számításba. A festmény jobboldalán viszont egy kalapos fej bontakozik ki („Erdélyi fejedelemség”), melynek „kalaptolla” tulajdonképpen egy holló (ezt besötétítve ki is emeltem az S/2. ábrán). A „pókok”, a tehén és a kalapos fej egyfajta szimbolikus tájként illetve tájfelosztásként jelennek meg (komoly mondanivalónál egyébként az effajta képi metaforát-allegóriát „szakrális tájnak” nevezik).

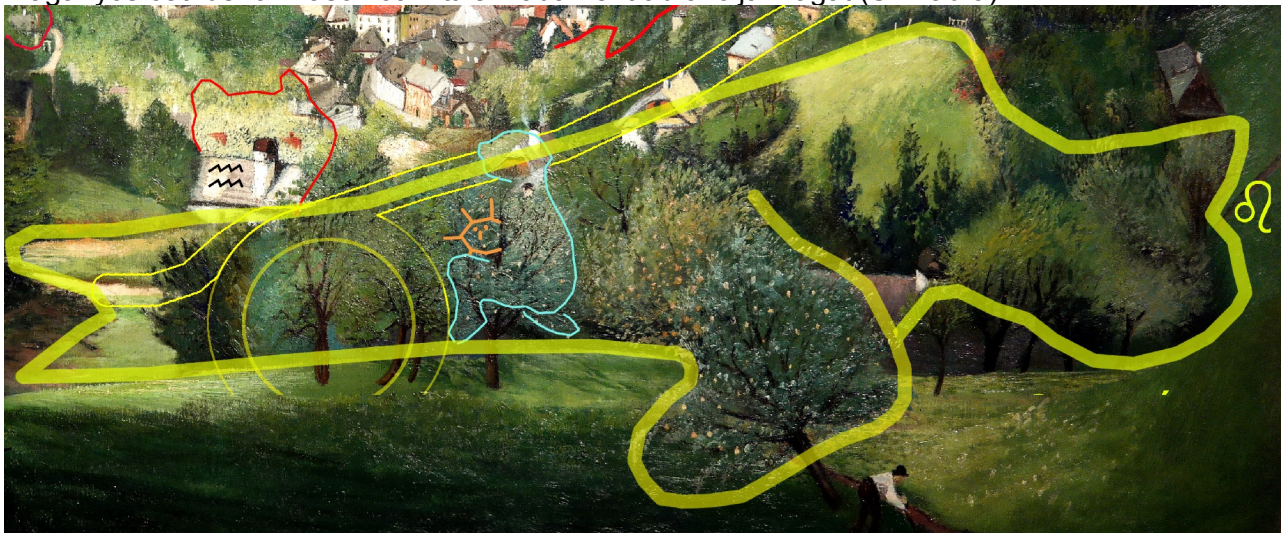

Az S/5. ábrán a képi történetben eligazító további vázelemeket is látunk. Ide tartozik a kép fő kódja – a Bak – amit a középső, hódoltságai területen egy nagy Halak-jel is súlyosbít, és két teljes, 12-elemű zodiákus rendszer, amiből az egyik a kép felső részén vízszintesen fut át, egy másik meg körbefutja a képet. A két teljes zodiákus összesen 24 jegyét az S/5. ábra alsó felén látjuk, nagyjából ott, ahol a képen is kódolva vannak, de ezeket hamarosan részleteiben is áttekintjük. A zodiákusok mellett megjelenik egy négy évszakos kódolás is. A kép bal alsó sarkában négy mezei munkát végző nőt látunk, akik – sorrendben – a telet, a tavaszt, a nyarat és az őszt személyesítik meg (S/2. ábra), azzal Szulimán és Zrinyi Miklós életútját kódolva.

S/5. ábra

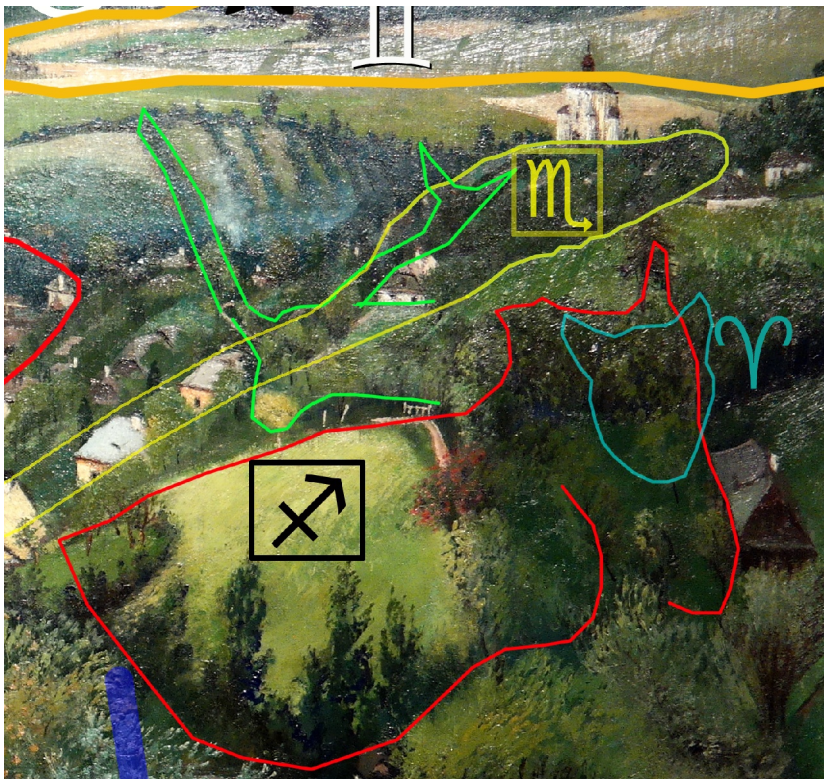
fejével lefelé fordított feje látható, amihez egy csőr csatlakozik. A festő a Jajcei vízeséshez vagy a Magányos cédrushoz hasonlóan itt is madárként ábrázolja magát (S/7. ábra).

S/7. ábra

A madár csőre egy kb. 30 fokban balra fordított oroslánfej jobb füle. Az „erdélyi színben” harcos témához illően ugyanis el van rejtve a három tüzes jegy megjelenítője. Itt az Oroszlán képviselőjét látjuk „egy az egyben” kódolva, vagyis oroslánként. A madár begye Thököly feje, hasvonalát az egész képen átfutó főködnak az ide eső része adja, még a Bak-huroktól balra levő madárszerű (fekvő H-alakú) rész is hozzá tartozik egyfajta terített faroktollazatot képezve. A madár hátvonalát az erdő és a mező választóvonalai és a fák lomb- és ágmotívumai vezetik. A Csontváry-val azonosítható madár testében benne van Emese, a festő feje a közvetlen folytatása az osztrákokat gyerekkora óta gyűlölő, igen sok szenvedésen és harcon átment és életét száműzetésben végző Thökölynek. Ha itt Csontváry a Habsburgok oldalán állt volna, valószínűleg nem az itt kimutatott kuruc hőseket vonultatja fel az „erdélyi színben” hanem a császáriakat, akikből viszont egyet sem látunk. Az S/5 ábrán látható, hogy az erdélyi színt adó fej szája felfelé görbül (mosolyog), ami Csontváry fejevonalából adódik.

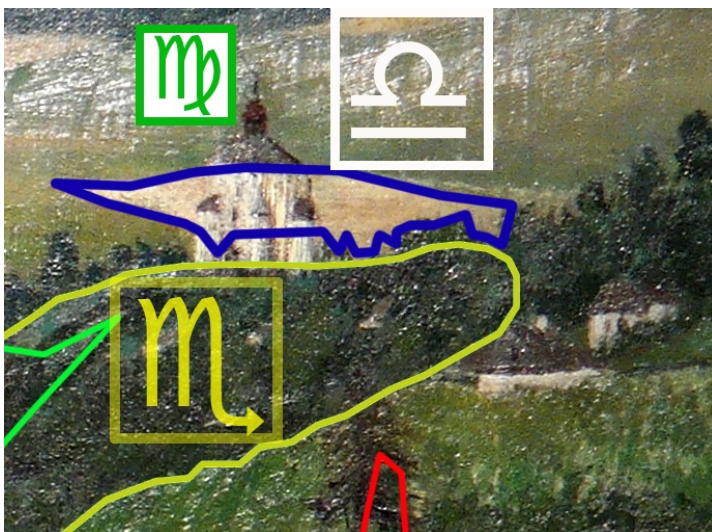
Megjegyeztük, hogy az „erdélyi színben” benne vannak a harcos témára jellemző tüzes jegyek. (Ez a katonadaloknál is így van). Az S/8. ábrán látható, hogy a Thököly-fejet egy ló nyergének tekintve az előtt egy lófej húzódik meg, ami a Ló (=Nyilas) jegyét kódolja. Ezt párhuzamosan egy szarvas is hozza (a Szarvas kód-táblázatunk szerint a Lóval egyenértékű), ami a nagy Bak-jelbe íródó kígyón (=Skorpió) nyúlik át (zölddel körvonalazva). A dupla kódolás oka valószínűleg az, hogy a ló feje nem könnyen kivehető a kuruc fejábrázolások miatt, pedig ez egy fontos kód, ami a kép körbefutó zodiákusán hozza a Nyilast (S/5 ábra alsó része). Egy másik tüzes jegyről – az Oroszlánról – már beszéltünk, az a Csontváry-madár csőrénél van. Még egy tüzes jegy van, a Kos, amit egy kutya képvisel (Kos=Kutya). Ez a Bercsényi-Bezerédj motívum alsó részén sejlik fel, de hasonlít a Kos-jelre a szomszédos Rákóczi sapkadísz is.

S/8. ábra

Nem beszéltünk róla, hogy miből adódik az „erdélyi arc” körvonala. Az arcot a kép jobb oldala levágja, de a bal szélét nyomon tudjuk követni (például az S/5. ábra felső részén). A kép alján a mező jobboldali vége ívesen süllyedni kezd, és erre a hajló partvonalra még a töréspontnál álló kaszáló férfi is felhívja a figyelmet, Mögötte az arc vonalát egy furcsán nőtt ferde fa folytatja (ez az a fa, melynek a lombjából a Csontváry-madár szárnya adódik). Az arc domborúan kiugró pofacsontját, melynek az arcba befutó íve is látszik az S/5. ábrán zölddel jelölt nagy Halak-jel egy szakasza rajzolja ki. Végül, a kalap egy agyagos színű hegyi tóból, a balról odavezető világos földszívből és egy domború hegyrészletből áll össze.

A KÖRBEFUTÓ ZODIÁKUS ŐSZI JEGYEI ÉS A SZŰZ

S/9. ábra

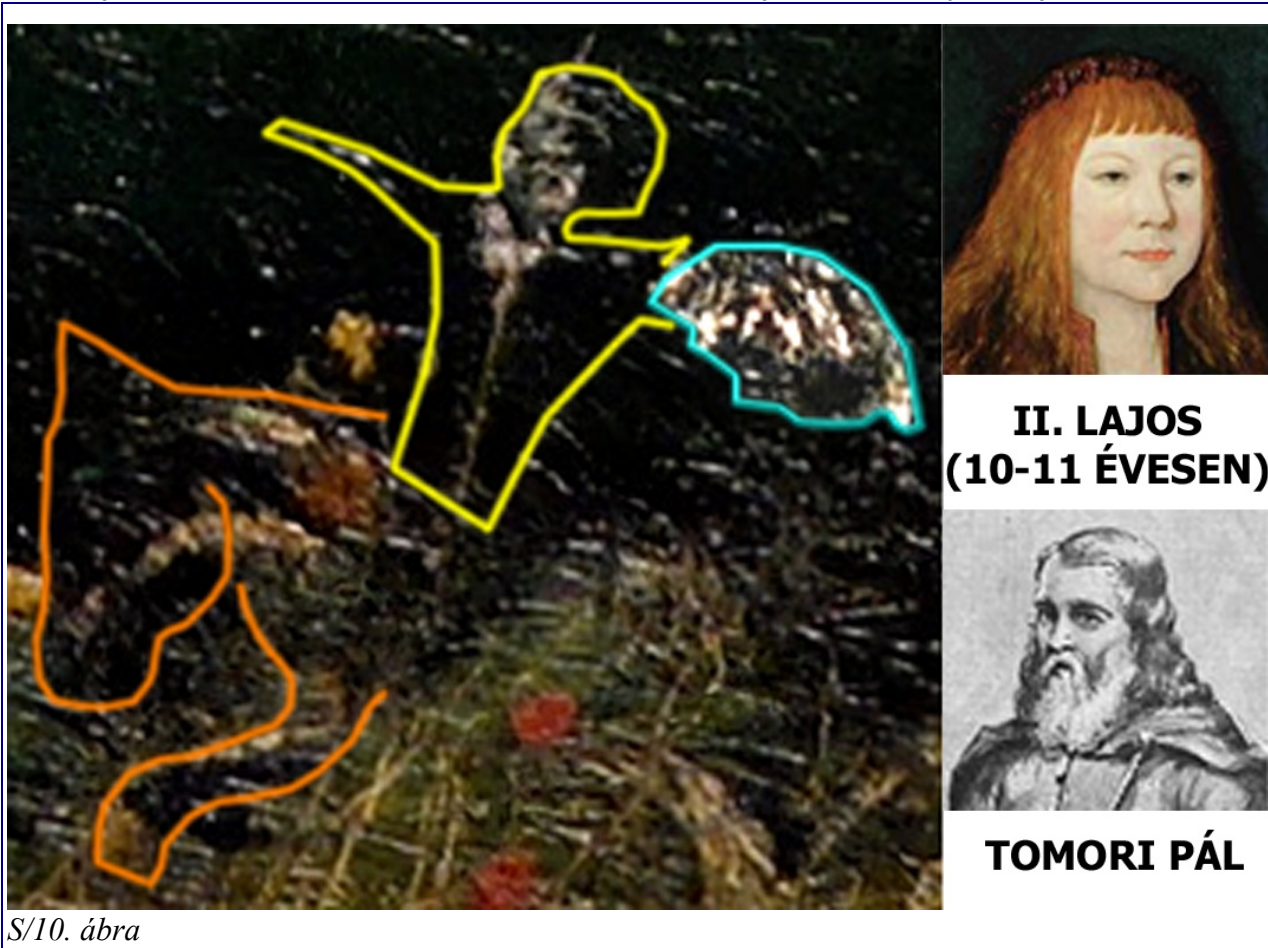
A körbefutó zodiákus őszi jegyei közül (a körbefutó jegyeket téglalappal bekeretezve láthatjuk az ábrákon) a Nyilassal és a Skorpióval már foglalkoztunk. A Nyilast egy ló és egy szarvas kódolta. A Skorpió egy jókora kígyó formájában van fenn a képen (az S/2, S/6, S/8, S/9 ábrán sárgával körvonalazva). Ennek a fejét egy sötétzöld növényfolt adja, testét pedig négy egy sorba eső nagyobb házmotívum rajzolja ki, melyek közül az utolsó Emese fejébe íródik. A kígyó által képviselt Skorpió harcias jegy, melynek uralkodó bolygója a Mars – a fő hadúr –, és a kígyó mint a hódoltság és az Erdélyi fejedelem-ség közötti határvonal nyilván e két fél küzdelmére utal. Ez a kígyó a képen átfu-

tó nagy Bak-jel része is. A Nyilas és a Skorpió mellett van egy harmadik őszi jegy is – a Mérleg.

Tulajdonképpen evvel indul az évszak. Az S/9 ábrán a kígyófej felett egy kisebb sárkányt rajzoltam körbe kék színnel. Kód-táblázatunkból kitűnik, hogy a Sárkány a Mérleg megfelelője. De Mérleg-ívű a háttérben látszó Leányvár (török-figyelő torony) teteje is, ami a Szűzbe („Leány”-vár!) is átnyúlik, de mint keresztény „bástyára” is illik a kereszténység Mérleg-kódja. Így az óramutató járása szerint a Mérleg, Skorpió, Nyilas sorrendben elhelyezkedő jegyek kiadják a körbefutó zodiákus őszi negyedét.

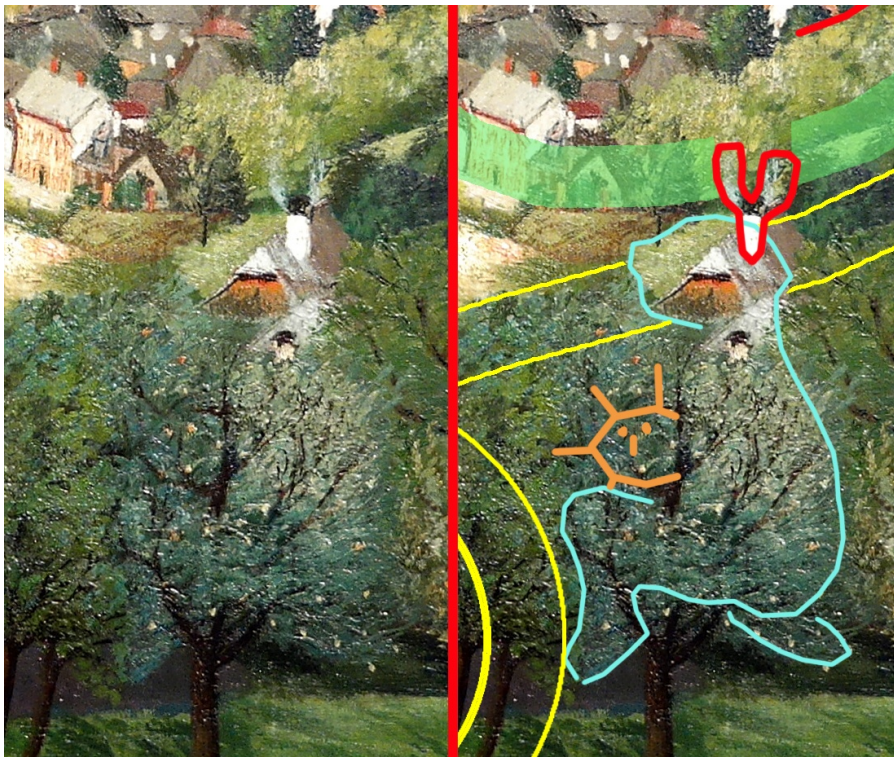
MOHÁCS

Stílusosan a Bak-hurok alá került a tabló legsúlyosabb történeti eseménye – a mohácsi szín. Csontfehéren sejlik fel gyászsötét alapon, a téli napfordulót hozó Bakhoz illő legnaptalanabb háttérbe írva II. Lajos feje és Tomori Pál lovas alakja. Az S/10. ábrán türkisszel kereteztem be a Csele-patakba fulladt húszéves király fejét, melyet víz- vagy iszapgyűrűként megjelenő hullám övez (a sötét alaptónus miatt ezt eldönteni nem lehet). Lajos szája nyitott, mintha levegőért kapkodna. Az ábra jobb margóján egy róla 10-11 éves korában készült festmény részlete látható. A lányos arcú ifjú széles, kerek arca jól azonosítható a Csontváry által megrajzolttal. Lajos fejétől balra látjuk Tomori Pál kalocsai érsek és fővezér lovas alakját. Lefelé konyuló bajsza és pisze orra

pontosan azonosítható a jobb margón róla közölt ábrázolással. II. Lajos itt Tomori bal karja, és az érsek a kereszténységre utalóan kereszt-szerűen van megfestve. Szeme csukott – ő is Mohácsnál esik el – és a kereszt-Tomori eleste szimbolikusan a keresztetek és a kereszténység mohácsi kudarcát is megjeleníti.

EMESE ALAKJA

S/11. ábra

A Skorpiót adó kígyóba van írva Emese feje, háztetőként. Tudjuk, hogy az Emese név az emsét és vele a Disznó, vagyis a Bika jegyét idézi. A Bika a Skorpióval egy tengelyre esik, és ez a tengely a Tejút, és így a Nagy folyó egyik megjelenítője.

„...méhéből rohanó víz fakadt,...ebből azt jóstolták, hogy ágyékából dicső királyok származnak.” – olvassuk a Képes Krónikában, amiből látszik, hogy a királyi dinasztia leszületése a Nagy folyóra, vagyis a Tejútra van kódolva. Így íródik össze Emese és a Kígyó alakja, amit Csontvári egy másik motívummal is megerősít. A Turul-legenda ősanynája ugyanis a szarvasü-

nőre utaló névvel is ránk maradt (a Képes Krónikában). Nézzük meg csak jobban Emese fejét az S/11. ábrán. Az azt adó háztető kéménye egyben egy olyan szarvasfej, amire kétoldalt agancsok vannak rajzolva, ami Emese szarvas-alakját is hozza, megerősítve, hogy itt valóban őt látjuk. A Selmec-képen Emese egyébként Hold-alakú, és egy négysugaras Nap-motívummal van egybeírva. A Nap-Hold összeírással már Csontváry más képein is találkoztunk. Emese egyben egy fa tetején is ül, ami megint csak az Emese-Nagy fa kapcsolatot és így az Árpád-dinasztia Tejúton való leszületésének mitikus sémáját hozza. A Bak-hurok mellé helyezett ősanynája alighanem a magyar nemzet viszontagságos történetére, vérzivataros századaira is utal.

BAKHUROK, BAKFAROK ÉS A KÖRBEFUTÓ ZODIÁKUS TÉLI JEGYEI

Az S/12. ábrán látható a Bak-hurok és a Bak-farok megjelenítése, ugyanitt követhetjük a téli jegyek elhelyezkedését (még az első két tavaszi jegy, a Kos és a Bika is a képbe esik).

SZIGETI VESZEDELEM

Mint említettük, a szigetvári ütközet története a körbefutó zodiákusnak a téli jegyekre eső területén van elhelyezve Moháccsal együtt, de ennek érdekessége, hogy egy olyan külön kis rendszerbe van írva, ami a négy évszakot jeleníti meg, és a négy évszakra a két szembenálló hadvezér – Zrinyi és Szulimán (I. Szulejmán) életútja van kódolva. Az életút naptári ciklusra írt ilyesfajta kódolása nem ritka a népi-szagrális ábrázolásokon. A kiadás előtt álló „Szyeppi szimbolika elméletben és gyakorlatban” című könyvemben több ilyen is szerepel, többek között a kargalinkai diadém – a kazakok nagy műkincse –, a tolsztoji szkíta királyi nyakék vagy az 1. és a 2. számú paziriki kurgán szarkofágja. Az ember életútját ezek a műtárgyak sokszor a tavaszponttól a tél végéig, vagyis a teljes természeti évre kiterítve kódolják, de ismert a féléves – tavaszponttól őszpontig tartó – rendszer, és más sémák is előfordulnak. A Kaukázusban, az oszét hagyományban például a fogantatást is számon tartják a téli napfordulóhoz rendelve, tavaszra teszik a születést, nyárra az emberi élet „virágkorát” és őszre a halált. Ez például a tavaszi-őszi rendszer kibővített változata. Egy kicsit belemennék a kargalinkai diadém szimbolikájába, az ugyanis sokban hasonlít ahhoz, amit a Selmec-képnek ennél az epizódjánál látunk. Igaz ott nem négy, hanem 12 – tehát egy zodiákusnyi – stációt látunk, és azon a 4x3 zodiákus jegyet négy elválasztó motívum tördeli a tüzes, a vizes, a levegős és a földes jegyek csoportjára. Ez teljes éves rendszer, a születésnek megfelelő Kossal indul és a Halakkal végződik, ami persze a halált jelenti. Közben minden zodiákus stációnak meg van a maga jelentése, például a Mérleg a házasságot, a Skorpió a szenvedélyes szerelmet kódolja (uralkodó bolygója, a Mars „hevességének” megfelelően), a rá következő Nyilas, aminek a bölcs Jupiter az uralkodója, az érett, „bölcs” szerelmet szimbolizálja. A műtárgyon ez egy általános életút, ám bizonyos kódok az előkelő halott személyes életútjára is utalhatnak. Ugyanakkor a műtárgyhoz tartozik a négy egyforma elválasztó motívum is, négy asztal, rajta álló lóval. Itt csak az asztalra térnék ki, aminek „hegyből van a lába”. A szyeppi népeknél a jurtában tartottak egy háromlábú szagrális – amolyan házioltár-szerepű – asztalt, melyen jeles alkalmakkor három (temetésnél kettő) darab, keresztvágással jelölt, tehát négy részre osztott pogácsát tálaltak fel. Emlékeztet ez arra, hogy a kenyérre nálunk is keresztet rajzoltak. A kaukázusiak már rég kikutatták, hogy a három lábú szék a három – egyenként négy részre osztott – pogácsával az év $3 \times 4 = 12$ részre osztását jelenti. A kargalinkai diadém ez a rituális asztal jelenik meg, de lábak gyanánt alatta egy lefelé szélesedő hegyet látunk. A hegy, ami kerek asztallapot tart az „egyét” jeleníti meg, mint általában a kör-ábrázolások. De két vízszintes rétege van (ez a „kettő”), a felsőben három hegyorommal (ez a „három”), az alsóban négy csúccsal („négy”). Ez nyilván az év mint egész, kettőre, háromra, négyre, esetleg hatra (nyolcra) vagy tizenkettőre osztását jelenti, amit használtak is a szyeppi három- vagy négyévszakos és annak továbbosztott „hatszektoros”, „nyolcszektoros” vagy tizenkéthónapos naptárféleségeiben. A Selmec-kép bal alsó sarkában is egy effajta rendszert látunk. Az S/13. ábrán a nagy Vízöntő-jelet adó vonal lefedi a négy marokszedő nő motívumát, és láthatóan egy rendszert alkotnak, ami abból is látható, hogy a negyedik nő gereblyéje a Vízöntő hármashullámának a része is. De a gereblye két részre osztja a Vízöntő jelet, egy egyhullámú részre (ezt akár az „egynek” is tekinthetjük) és egy kéthullámú szakaszra (ez a „kettő”). A képjelben összesen három elemi hullám van (ez a „három”). A négy nő hozza a „négyet”, akik az évet négy részre osztva a négy évszakot jelentik. Az első háromnál jól látható az úgynevezett „magassági kódolás”, vagyis a nappálya magasságának megjelenítése. Télen a Nap igen alacsony pályán fut (nálunk a téli napforduló idején délben kb. 19 fok alatt

látszik). Ezt szimbolizálja az első – térdelő, de még abból is lehajoló, szinte fekvő – nő. A második nő magasabb, ő jelöli a tavaszt, és egy olyan íves kévét tart a kezében, ami a tavaszindító jegy – a Kos – képjelének (Υ) a jellegzetes tetejét írja le. A nyár megjelenítője a legmagasabb, a nyári napállásnak megfelelően (nálunk a Nap ekkor délben kb. 66 fok alatt látható). A nyarat adó nő fejfedőjének íve kirajzolja a fény nyári „áthajlását”, azaz folyamatos növekedését a nyári napfordulóig, majd az azt követő csökkenését. Két ellenkező irányban és ívesen hajló karja diszkrétén, de lényegében a Rák képjelére utal, ami szintén egy homorú és egy domború ívből tevődik össze (itt ezt 90 fokkal elfordítva látjuk). Az ősznek megfelelő nő ugyan hasonló magasságú, de testtartása már kissé „megrogyottabb”, és míg a tél-lány a hullám legalján helyezkedik el, ő a hármashullám egy lefutó részén van. Az sem mellékes, hogy a gereblyét a mérleg himbakarjához hasonló helyzetben tartja a vállán, ez ugyanis az ősz indító jegyére, a Mérlegre utal. A Mérlegnek ugyanezt a „himbakódját” láttuk a Baalbek kép tevéjére kötözött gerenda képében (a Teve olykor maga is lehet a Mérleg kódja), de ugyanilyen a Zrinyi kirohanása című kép gémeskútja is, ami ott szintén Mérleg egyik megjelenítője.

S/13. ábra

Az egyes nőalakok mögött balról két-két fejet látunk, ami ugyanúgy, mint a kargalinkai diadém esetében az év egyes időszakaihoz kötött életút stáció. A különbség csupán annyi, hogy nem tizenkét, hanem csak négy állomás látható a négy évszakos rendszernek megfelelően. A két fej két szereplőnek – Zrinyinek és Szulimánnak – az életútját kódolja, a szokásostól kissé eltérő, egyedi rendszerben. A télnél Zrinyi fekvő fejét látjuk, ami a télnak megfelelően már a halálára rímel. Mellette Szulimán turbános feje értelmezhető (álló helyzetben, ő röviddel túlélte Zrimyit). A tavasznál a két szereplő gyerekkori arca jelenik meg (balról Zrinyi). A turbános fejtől jobbra, a tavasz-nő alatt egy kutyafej utal a tavaszkezdő Kosra. A nyárnál már ifjúkori arcvonásokkal jelennek meg. Szulimán feje jóval nagyobb, talán azért, mert már 26 éves korában török szultán. A két hadvezér haláluk közös évében találkozik, amit az ősz jelenít meg. Itt a két vezért látjuk, emellett totemállataikat (totemisztikus eredetüket, amit Szulimán oldalán a törököket jelölő kutya, Zrinyi oldalán a magyaroknak megfelelő – a Lóval illetve a Nyilással egyenértékű – Szarvas hoz), sőt családi eredetüket is, (S/14. ábra), ugyanis mindkettőjük felett az anyjuk ábrázolása sejthető, ami Zrinyi oldalán egy nagyobb családfa-ábrázolásban folytatódik (S/15. ábra). A két totemállat keresztezi

S/14. ábra

egymást, ami valószínűleg Zrinyi és Szulimán összecsapását jelzi. Az S/14. ábrán a Szulimán feletti török nő (anya) mellett jobbról a török szultán szintén hosszúorrú apja, I. Szelim sejtethető (Zrinyi anyja – Kordobai Ilona – „mellszobrától” balra), Zrinyi apjával részint összeírta, akit az S/16. ábrán vehetünk jobban szemügyre. Zrinyi szövevényes rokonságát az S/15. ábrán tüntettem fel, de a kép zsúfoltsága, a rétegek átfedése miatt a felmenőket külön is részletezem az S/16. És S/17. ábrán. Ők alapvetően a piros ruhás ősz-nő tengelyében észlelhetők (S/15. ábra), de Zrinyitől jobbra is látható két arc, talán a két feleség, Frangepán Katalin és Rosenberg Éva. Feljebb a testvérek egymás mellett, külön, a házastársak egy magasságban, összecsúsztatva vannak ábrázolva.

Korbovai Ilona – Zrinyi anyja férje – III. Zrinyi Miklós – felé néz. Vele egy sorban Ilonától jobbra, a szigeti hős nagybátyja, Korbovai János sejtethető, és talán Ilona másik férje, Kasztellánfi György. Korbovai Ilona felett egy idősebb pár azonosítható, vélhetően szülei – Újlaki Ilona és Korbovai Károly.

S/15. ábra

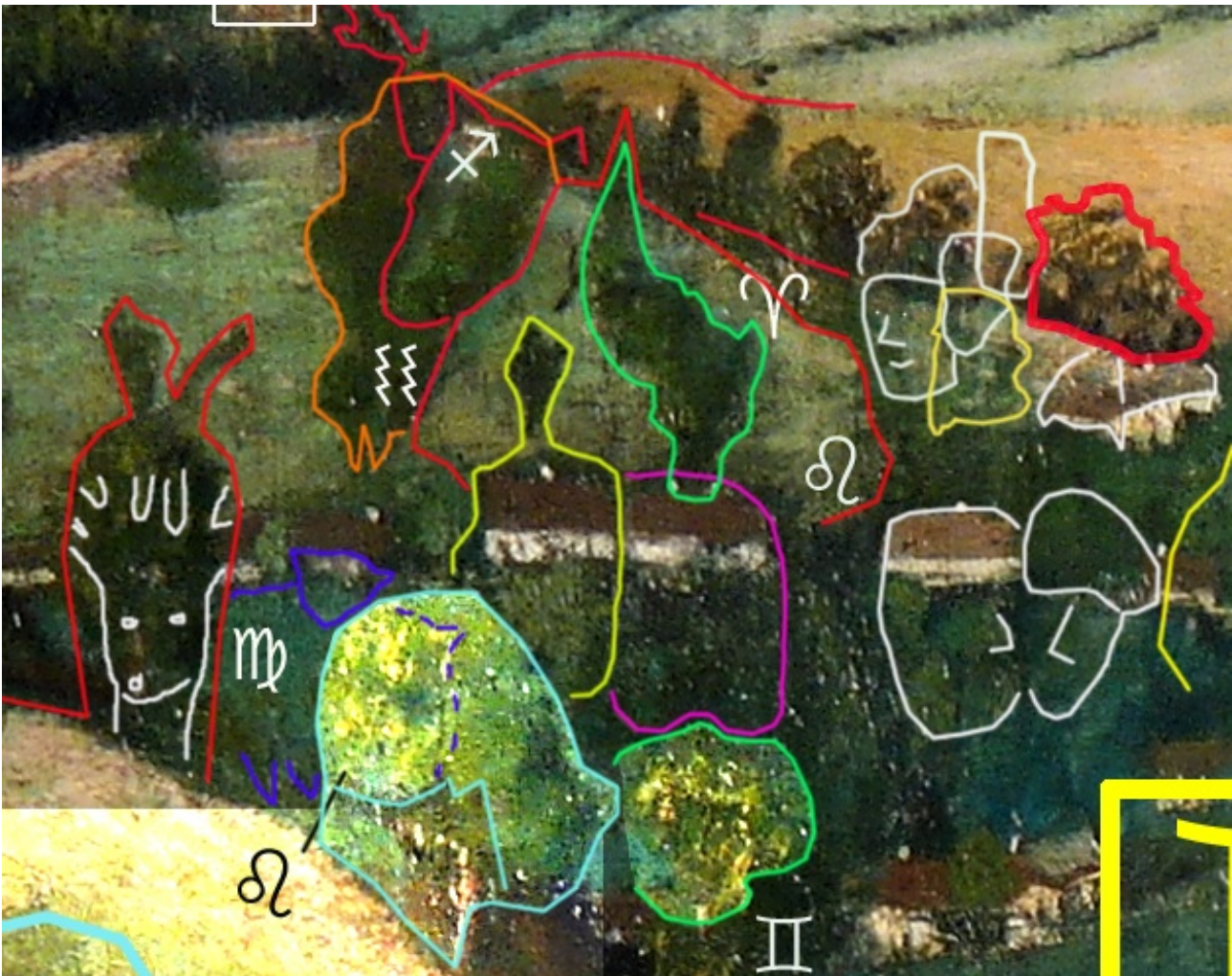
S/16. ábra

– Újlaki Ilona és Korbovai Károly. Csontváry Zrinyi anyai vonalát bontja ki egy fehér (ezüst) östől lefelé (S/17. ábra), ahol a horvát zászló másik színében – a pirosban folytatódik a dinasztia. Korbovai Károly, még piros színű, de III. Zrinyi Miklós már a magyar totemállattal, a szarvassal van összeírva, és ez a generáció Csontvárynál már szint vált, innen magyarként (is) vannak kezelve. Az ősz-nő kezében egy vitorlást tart Zrinyivel (S/15. ábra jobb felső sarkában kiemelve), ami a Zrinyi eposzt tartalmazó első kiadás címére utal (Adriaí tengernek Syrenaia).

S/17. ábra

felső sarkában sárgával bekeretezve és pirossal körvonalazva emeltem ki. A Disznó a Bika keleti megfelelője, így ez a kód zárja az ördög-Bika-frontot. A nyugati szín bal oldalán kiugrottam a nagy Bocskai-fejet, jellegzetes sapkájával. Állának jobb fele és az alatta lévő terület egy kutya fejét rejti. Bocskainak, mint hős hadvezérnek „kijár” a három tüzes jegy, így a Kutya (Kos) is. Ez etnikai kódként még a rá jellemző török-orientációra is utalhat. De megjelenik a környezetében a másik két tüzes jegy is. Az S/18. ábrán alul középen egy világos lomb formájában tűnik fel az Oroszlán, és a Bocskai-melletti fából is kinéz egy szarvas, ami a Szarvas holdház révén a harmadik tüzes jegyet – a Nyilast – adja. Bocskai fejének tetején egy balról jobbra növekvő alaksor menetel, ami a végére „kiagancsosodik”. Ez a szarvasság magyar kódként megerősíti, hogy Bocskai seregei vannak a híres császári generális, a hírhedt albán származású Giorgio Basta hátában, aki egészen Pozsonyig menekül a magyarok elől. Vizsgáljuk meg közelebbről is az 1605-ös tavaszi-nyári események képnyelvi krónikáját!

S/19. ábra

Az S/19. ábra bal alsó sarkában érkezik a Bastát üldöző „menetelő sereg”, aminek az utolsó

tagját látjuk. A bele írt szarvasfejszerű alakzatot (magyar kódot) fehérrel körvonalaztam. Utána egy macska (=Szűz, vagyis a német etnikai kód) simul a digitálisan kiugrasztott labanc-gyanús fejalakhoz. Első helyen jön számításba Giorgio Basta, akinek javakorabeli ábrázolása az S/20. ábrán látható.

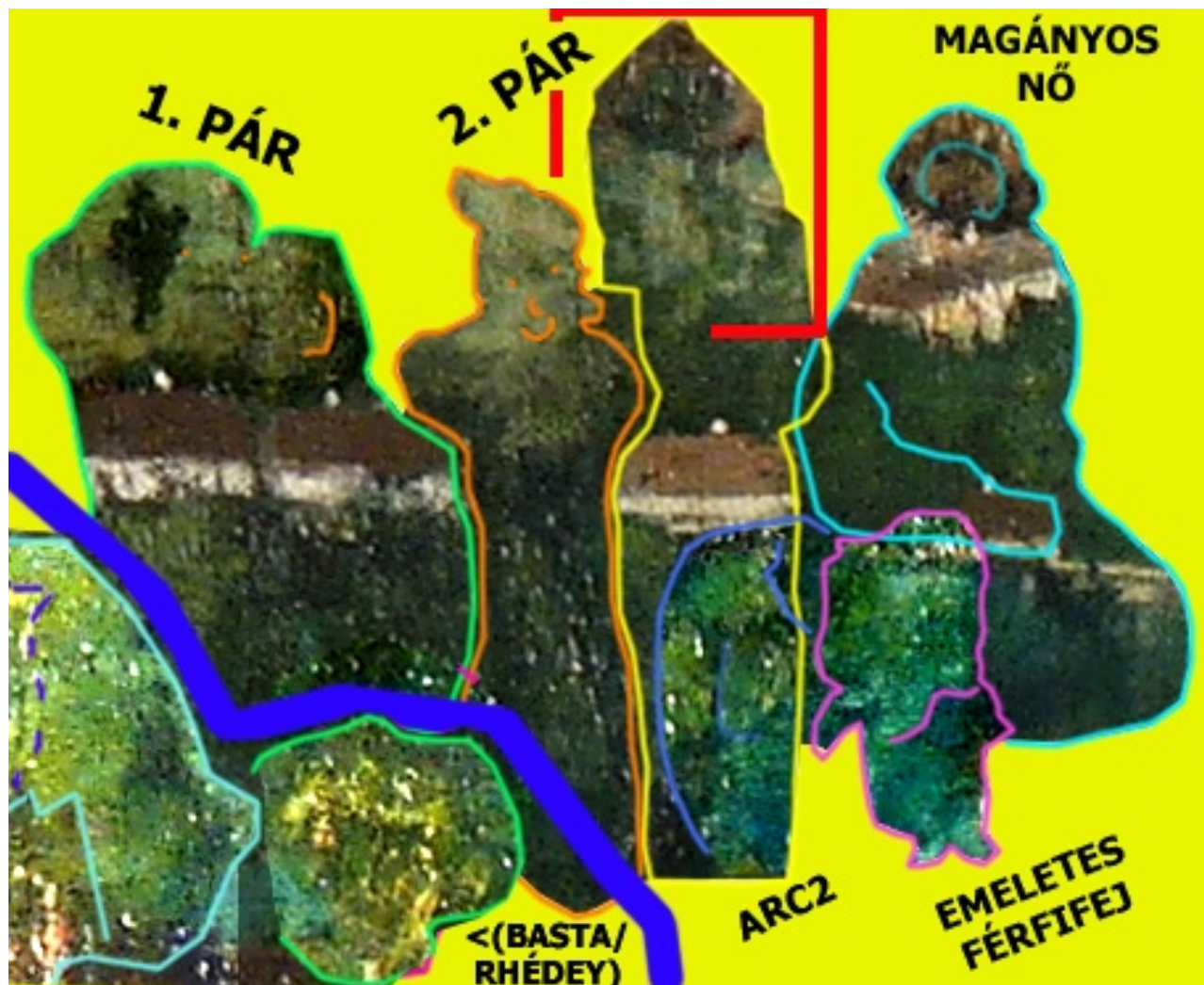
S/20. ábra

hatóan a győztes-vesztes szituációt értelmezi, ugyanis a holló (Vízöntő) a menekülő Basta, míg a róka (Oroszlán) az üldöző főkapitányok felett van. Kissé jobbra egy törökkel összeírt további piros-fehér-zöld sávós hajdúkapitány is látható. Én itt Németi Gergelyre gondolnék, aki jelentős török segítséggel vonul be a Dunántúlra, majd Stájerországba. Nyáron a hajdúk egészen Bécsig és Prágáig jutnak el.

Az S/20. ábra magyar főkapitányainak ábrázolása meglehetősen sematikus (két szem, orr száj), ami akkor válik érthetővé, ha felfedezzük, hogy ugyanezen a területen egy egészen más, és ráadásul meglehetősen részletgazdag jelenetet is meghúzódik, sőt egy kisebb harmadik téma is ide esik. A másik jelenet egy népi karaktereket felsorakoztató, szinte cseh humorral fogalmazott ironikus Monarchia-tabló, melynek groteskségét növeli, hogy az ízig-vérig népi-polgári alakok a harmadik réteg arisztokráciával keverednek – a la Cigánybáró.

Az S/21. ábrán ugyanazok a piros -fehér-zöld sávok amik a hajdúkapitányokat azonosították, egy más képi összefüggésben a Monarchia népi elegyedésére rávilágító építőkövekké válnak. A legkirívóbb a piros-fehér-zöld öves bajor mintájú pöttyös, mesegombás süvegű kerti törpe, aki törpeként mint óriás néz le a társaságát alkotó szende szőkeségre. Azt már csak mellékesem jegyzem meg, hogy a kerti törpe fejből indul (vagy ha úgy jobban tetszik, oda érkezik) Ferenc József családfája a kép egy harmadik rétegéből, ami megerősíti korábbi feltevésünket, hogy a látszat és a közhiedelem ellenére Csontváry valószínűleg nem volt a császár legodaadóbb híve. A harmadik réteg a dinasztia neves képviselőivel a piros keret helyén íródik a másodikba (a népi

karakter -tablóba).

S/21. ábra

A tárgyalt 2. pár mellett egy másik pár is látható (1.pár), fordított szerep-leosztással, ott a kockafejű nagyfülű férfi a kisebb, aki egy amolyan szlávok, kicsattanóan teli ábrázatú szőke, jó húsban lévő asszonyság kegyeit keresi. A női arc kétféleképp is értelmezhető, egyrészt behunyt szemmel, de ha ezt a szemet a hölgy szájának vesszük, fölötte is észrevehető két kissé felfelé néző szem, amivel szinte elnéz a férfi feje felett. Az S/21. ábra jobb szélén egy magányosnak tűnő, amazon tekintetű nő könyököl két férfi fején. A felső, lengő pajeszos alak az alsó kétágú szakállas kalapjának is nézhető, és a piros-fehér-zöld összetevő itt sem marad el. Azt már csak félve jegyzem meg, hogy a 2. pár nőalakjának mintha két arca lenne, és – úgy tűnik – a mellén egy másik férfifej is látható, ha jól látom, szerecsen gyerekkel.

Az S/22. ábra az ugyanezen a területen feltűnő harmadik réteget ábrázolja részletesebben.

S/22. ábra

Mintha a „Bocskai-menetet” ismételné egy másik időszak ellensora, amely a „magyar lóban” hódít (lásd az S/19. ábra tetejét). Mozdonya maga Ferenc József, és a kerti törpe feje és e Habsburg-járás kígyója (vonata) között feszül ki a császár családfájának három generációs részlete. Legfelül egy olyan alulöltözött hölgy látható, aki alulöltözöttebb már nem is lehetne. Szeméről jól azonosítható a 17 testvért magának tudó és 12 gyerekek életet adó Mária Terézia, akit dús kebleinek kidomborításával is karakterizál a festő. Alatta egy generációval fia, Ferenc Károly látható, keskeny hosszú orrával, ami jól azonosítható a fennmaradt ábrázolással. Mellette kapott helyet felesége, a tekintélyének megfelelően jóval nagyobb, bodorított hajú Zsófia Friderika főhercegné, és alattuk tűnik fel az egybebajusz-pajeszú, gomborrú, csupasz állcsúcsú Ferenc József.

Talán érdemes röviden összefoglalni a nyugati színen eddig látottakat. Úgy tűnik, Csontváry még emlékszik arra, hogy a Habsburgok 48'-49'-es bosszúja I. Ferenc József uralkodásának idejére esett, és ez érezhető a császár szerepének megítélésében, még akkor is, ha Kossuth alakja nem tűnik fel a történelmi tablón. A Habsburg-magyar viszonyt két ellentétes irányú történelmi offenzívával jellemzi, melynek élére egyrészt Bocskait, másrészt Ferenc Józsefet állítja. Jellemző, hogy Bocskai nagyobbak van rajzolva, mint a mellette lévő Monarchikus tabló egésze. Csontváry egyben ironikus, kétélűnek tűnő képet ad korának dualista berendezkedéséről is. Végül, ehhez a kérdéshez tartozik a Sissihez való viszonyulás is, aki a nyugati szín mellett a „felvidéki soron”, a Selmec-kép jobb felső részén, de máshol is feltűnik.

A nagy piros tehénfej felső vonalának bal szélén, közvetlenül a felszín alatt van „eltemetve” Sissi babaszerű, igen karcsúnak ábrázolt alakja (S/23. ábra). Alatta a temetésre utaló kapa látható, kétfelé ágazó nyéllal, és a nyél két vonalon is folytatódik.

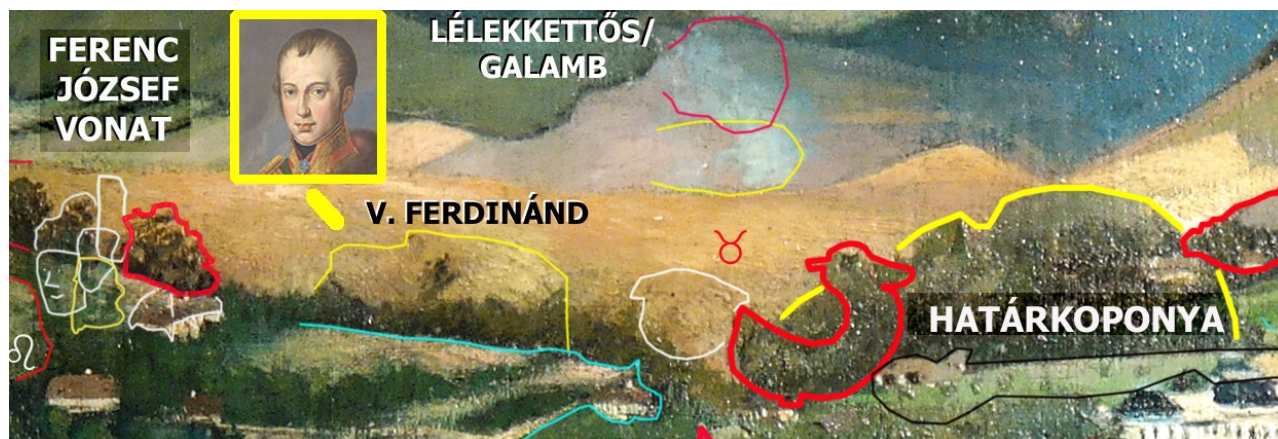
Az egyik a Ferenc-József -féle „hadivonat”, melyből Mária Terézia masinisztaként emelkedik ki. Ez egy V. Ferdinándra emlékeztető, macskaháton fekvő, vagyis osztrák archoz vezet (arc képe sárgával keretezve – S/24. ábra). Ő volt a „jóságos”, aki a magyarokkal is jóságosan viselkedett, elfogadta a 48'-as követeléseket. Őt „gázolta el”, váltotta le a fiatal és radikális Ferenc József. De hová is rohog Ferenc József vonata, rajta a dolgokat a háttérből igazgató jókora Zsófia főherceg-

nével és a többiekkel? A „sín” egyenest a határnak vezet, pontosabban egy sajátos határkőnek (S/24-25. ábra). Odaát Mátyás földje... A koponya alá ismét az osztrákokat azonosító macska (a Szűzzel egyenértékű német-osztrák azonosító) kúszik be, vagyis osztrák koponyát látunk. Szemgödrét mintha Mátyás hollója vájta volna ki, rajta egy vízi madár a Duna vonalát azonosítja, egy másik madár, a kendermagos kakas a Halak jegyét idézve halált jósol. Időrendileg innen, Mátyástól indul a Selmec-kép, és ide tér vissza a történetet záró Ferenc Józseffel, szinte felidézve a határkoponyát ebben a képi kontextusban – ha időutazásszerűen is – de meglehetősen pontosan értelmező, figyelmeztető erejű verssort: „S nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára”...

A Sissit elásó kapa, melynek feje egy szomorú kutyafejnek is nézhető (mintha hűséges kutyája kaparná el a császárnét) ugyanakkor egy felső ágon is folytatódik. A képnek ezen a részén mintha a hadivonat felől felszálló lelkek égbe emelkedő sora sejlene fel, és legfelül egy olyan kettős vehető ki, amiben én Ferenc József fekvő (jobbra fordított) koponyáját, felette pedig Sissi ugyanilyen helyzetű arcát véletem felfedezni.

S/23. ábra

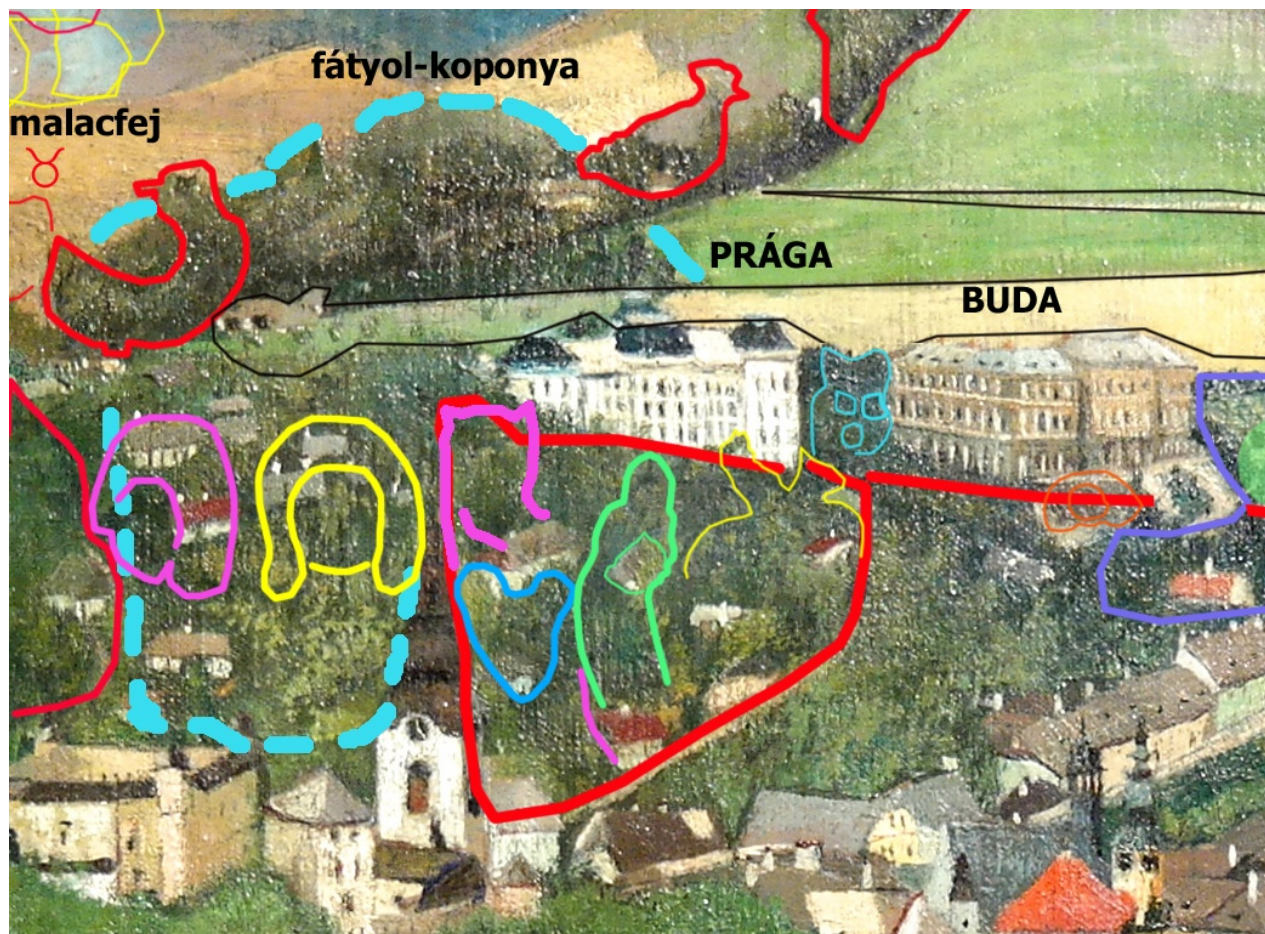

S/24. ábra

A lélekkettős egy fekvő galambba van írva, ami mint a Bika képviselője melleleg erősíti a pont ide érkező Bika frontot is (ennek képviselőjeként néz ki a kép jobb alsó sarkában egy malacfej). A balra repülő galamb egy jobbra néző kígyófejnek is vehető, ami a Skorpió kódjaként utalhat Ferenc József katonai szerepére. Az is logikusnak tűnik, hogy a fekvő fejpár egy téli jegysor alatt kapott helyet, ami ebben a kontextusban a halált jeleníti meg. A pontosság kedvéért megemlítem, hogy Sissi a kép festése idején (1902) négy éve volt halott, Ferenc József még 1916-ig élt, de a jelenetben benne van a „skorpiósnak” ábrázolt Ferenc József halálának előérzete. A kapanyél végében – ahonnan a kettős szellemkígyó és a hadivonat is indul – egy oroszlán van elrejtve, alatta egy bagollyal. Az oroszlán az uralmat, a bagoly (Bagoly=Ikrek) a pár összenőttőségét szimbolizálhatja, amit megismétel a halálukban való összenőttőségük galambba írt képe.

Mielőtt áttérnénk a Sissi megítélését tisztázó részre, vegyük szemügyre a Hódoltság tárgyalásánál kimaradt északi területet.

HUNYADI LÁSZLÓ ÉS MÁTYÁS ÉLETE

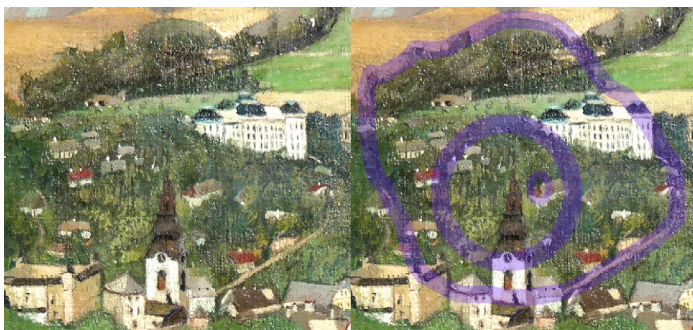

S/25. ábra

A három részre szakadt ország osztóvonalai közül a baloldali látjuk az S/25. ábra bal felső

sarkában. Az ábrán ez a tehénszarv tövénél indul a malacfejtől, a Dunát jelző vízimadárral. Az egykori hódoltsági terület északi csúcsánál vagyunk. A jellegzetes kontúrvonalak által megjelenített, szaggatott türkizzel bekeretezett lófej jelzi, hogy a határkő jelentésű osztrák koponyát elhagyva már magyar területen vagyunk. Ez persze csak nagyjából igaz, mert itt a Mátyás világot találjuk erdélyi születésétől és neveltetésétől fogva, így ezen a területen a két hunyadi-fivér életének három nevezetesebb helyszíne jeleneik meg, Erdély, Prága és Buda.

Földrajzilag leginkább Buda van a helyén, a másik két hely szimbolikusan, de kódoltan van jelen. Az S/25. ábrán látható, hogy az ide vágó történet három részre van osztva. Az első harmadot a szaggatott vonallal keretezett lófej adja, amiben Szilágyi Erzsébet tipikus fátyoldíszes fejbrázolása is felismerhető. Két szeme köré két „szeme fénye, Hunyadi László és Mátyás van írva. László Hunyadon, Mátyás Kolozsváron születik. Ezt a keleti helyszínt valószínűleg a harmad határán lévő keleti keresztény templom kódolja.

S/26. ábra

S/27. ábra

Megjegyzem, egy más rátekintésben (S/26. ábra ennek a templomnak a tornya az első és a második harmadot is magába foglaló arc orra. Ebben az elmesélés szempontjából hangsúlyosabb Mátyást feltételezem.

Vizsgáljuk meg az S/25. ábra második, középső harmadát. Ez egy oroszlánfejbe íródik. A hódoltság északi részét ugyanis egy nagy kontúroroszlán futja be, melynek farka az Erdélyi fejedelemségnél, feje meg itt nyugaton van (vastag piros vonallal jelezve). Az oroszlánfejben egy kisebb festett oroszlánfej is el van süllyesztve a baloldali fehér épület alatt, és ez az oroszlán a hódoltsági Oroszlán-Vízöntő tengely része.

A hozzá tartozó Vízöntő – majomként – az S/12. ábra Bakhurkánál figyelhető meg. A piros oroszlánfej további három részre tagolódik, de még az alján és a jobb határán is látni fontos motívumot. A piros oroszlánfej baloldali fülénél egy oroszlánból és egy bagolyból összeírt állatalak az ölében tart egy épületet, ami környezetével együtt piros-fehér-zöld, és valószínűleg a két fiúnak az ország feletti uralom megszerzéséért folytatott harcát szimbolizálja. Az oroszlán szokásosan a hatalmat adja, a Bagoly viszont az Ikrekkel egyenértékű, és így a testvérpárt jelentheti. Megerősíti ezt a ház alatt látható egér-motívum is, ami szintén az Ikreket jelenti. Az oroszlánfej közepén egy bakóyszerű alak levágott fejet tart a kezében,

és egy olyan „vérpádon” áll, ami az alatta lévő ház vörös tetejéből adódik. Ebben a jelenetben Hunyadi László 1457-es lefejezésére ismerhetünk. A „piros oroslánfej” jobb felső részén a babérkoszorús Mátyás felfelé tartó lovasalakja látható, alatta Szilágyi Erzsébet és Podjebrád György alkujelenetével, akik megállapodnak Mátyás kiházasításáról. (S/28. ábra), akik 1458 februárjában megállapodnak Mátyás elbocsátásáról és kiházasításáról (konkrétan Vitéz tárgyal). Podjebrád fejében (jobbra néző) felesége is látható.

S/28. ábra (Szilágyi Erzsébet és Podjebrád György – 1458 februári egyezség)

Az ábra jobb részén kivágva is láthatjuk Szilágyi Erzsébet és Podjebrád alakját. Utóbbit részint egy fekvő „t” betű fedi, és az arcába van írva a lánya (Podjebrád Katalin), akinek a baloldalán a fogoly Mátyás szomorú arca is megtalálható (S/29. ábra). A két fiatal képen és szóban is a fekvő „t” köti össze, ugyanis a Mátyás és a Katalin név egyetlen közös betűje a „t”.

S/29. ábra

Betűrejtvényvel lesz kódolva egyébként a képnek a Hunyadi fiúkkal foglalkozó részén Buda és részint Prága is. A „t” átkötésének (2) Mátyás és Katalin oldalán is van egy-egy szellemképe (1,3), ami a Szűz és a Skorpió képjelének a váza. A Szűz visszamutató ívét a „t” kerek aljában fedezhetjük fel, ez Katalinra utal Mátyás fejében. A Skorpió „hímjeles” nyila a „t” kihegyezett szárában jelenik meg, ez a vágy jelzőjeként mutat Katalinra. A fiatalka Katalin arcát – akit Mátyás prágai fogsága

végén, a lány nyolc éves korában jegyzett el – nem könnyű felfedezni az apa arcában, ezért az S/29. ábra jobb oldalán azt külön mutatom (zölddel körvonalazva).

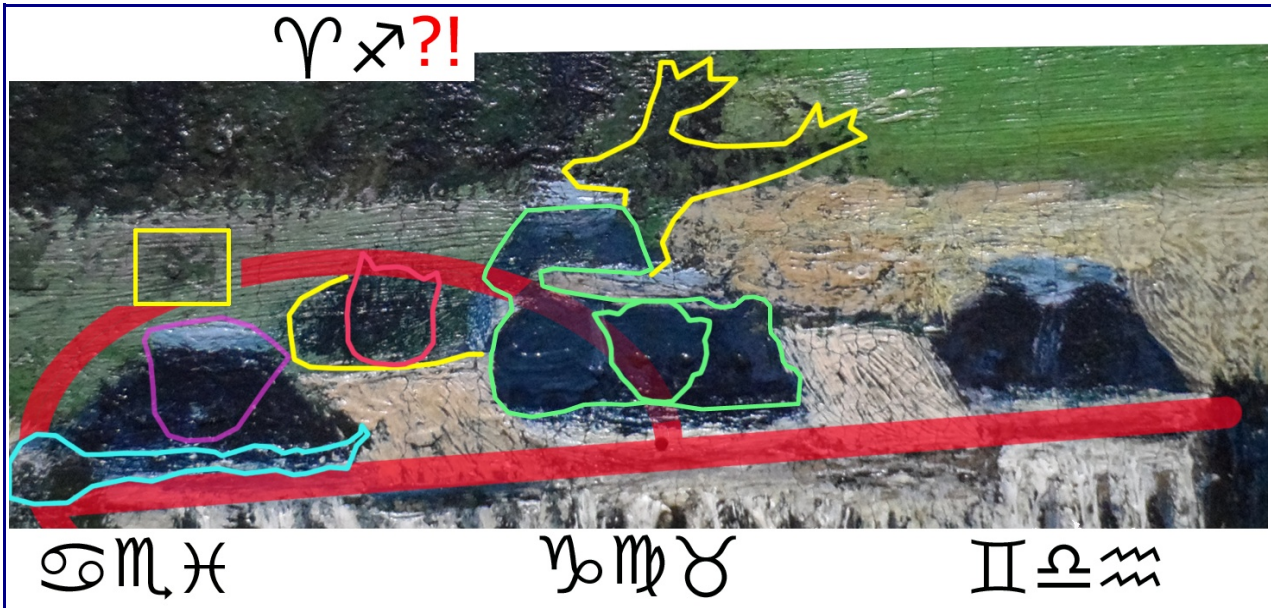
S/30. ábra (Katalin elutazása hazájából – 1461 május)

Érdeemes megnézni Katalin korabeli ábrázolását Věnceslav Černý képén is (S/30. ábra), ami a kiadatás idején, tizenegy éves éves korában ábrázolja a menyasszonyt.

S/ 31. ábra

A „piros oroszlánfej” jobb felső szélén van eldugva a Mátyás prágai kiadatását intéző Vitéz János alakja is (S/31, ábra). Nem nehéz felismerni kerek arcáról és körszakálláról. Alatta a piros-fehér-zöld motívum jelzi a hovatartozását, a fején annak a két félnek a zászlói sejthetők, akik között közvetít. Úgy a Vitéz-ábrázolás, mind a Szilágyi-Podjebrád jelenet is a kiadatás helyének jelzett cseh-osztrák határra van kódolva, ugyanis a piros oroszlánfej feletti fehér épület valójában Prágát, a tőle jobbra eső szürke épület pedig Budát jelképezi, és közöttük az osztrákokat jelző macska van elrejtve (lásd az S/25. ábrán). Vizsgáljuk meg Prága kódolását (S/32. Ábra)!

S/32. ábra

Az S/25. ábra központi fehér épületének a tetején érdekes alakzatok találhatók. A három elülső sötét, mögöttük bal oldalon egy valamivel halványabb, az ábra tetején közepén egy áttetsző ábrázolás látható. Az áttetszőség nyilván valamilyen félértékűséget jelöl, és ha ezt a motívumot nem számítjuk, a maradék négy alakzat egy fekvő „P”-re íródik, ami Prága kezdőbetűje. Ez önmagában persze nem túl erős bizonyíték. De van itt más is. Vizsgáljuk meg a középső sötétkek alakot. Ez első ránézésre egy fekvő, jobbra néző disznó, de ha jobban megnézzük, a közepén egy macskafej néz ki belőle. Ez két zodiákus jegyre, a Bikára és a Szűzre utal. Mindkettő földies jegy. Csak egy földes jegy hiányzik, a Bak. Ez is felismerhető mint a disznó bal oldalán egy balra néző kecskefej, aminek a szarva a fölötté lévő szarvas-alakra hajlik rá kék színével. Gyanítható ezek után, hogy a többi folt is az elemi minőségű (víz, tűz, levegő) jegyhármasokat rejti. Így például a jobboldali csomóban látható egy „T”, ami a Mérleget jelzi, az egész alak egér alakú, ami az Ikrekre utal, és az egér háta erősen meg van domborítva egy hármas hullám alakjában, ami a Vízöntőt jelzi. A „T” csomópontjában egy kétfelé néző arc („Ikrek”) is megfigyelhető. Ez így együtt a három levegős jegy. Baloldalt a vizes jegyeket adja ki egy előlnézetű rákforma (fölé Csontváry be is rajzolta a Rák jegyét, amit sárgával bekereteztem), a beleírt halfej, és a rák tömbje alá bekarnyarodó kígyó, ami a Skorpióval egyenértékű. Számunkra az utolsó, tüzes csoport a legfontosabb. A hátsó sorban lévő kerek alakzatra egy Kutya van rajzolva, ami a Kost jelenti. A Nyilast az ebből a sötét csomóból jobbra felfelé kibontakozó áttetsző, visszafelé néző szarvas adja. Hiába keressük viszont az oroszlán nagy sörényét (az Oroszlán a harmadik tüzes jegy), és láthatóan ez a „kakukktojás”. Az Oroszlán jegye a hiányával van kiugratva, de az épülettel együtt – ami nyilván vár-város jelentésű a Mátyás-történetben – Prágát azonosítja, minthogy a Cseh királyság címere a XIII. század óta egy jókora oroszlán, de Prága címerének is három oroszlán a főalakja.

BUDA

S/33. ábra

Ha jobbra elhagyjuk a „piros oroszlánfejet”, azzal együtt a Prágaként azonosított területet, ahol Mátyás Hunyadi László lefejezése után a rabságát töltötte, egy másik – szürkésbarna – épület tűnik fel. Alatta fehér színnel egy fekvő „A”-t és egy olyan kerek ívet, illetve fekvő szárat látunk, amiből kiszerezhetők a Buda szó további betűi (b, u, d). Budán vagyunk tehát, Mátyás uralkodásának a helyén. Az épület látszólagos bal sarkánál több Mátyáshoz köthető nő fejalakja sejlik fel. Az S/33. ábrán felül Aragóniai Beatrix, az első feleség piszeorrú, kerek állú alakja azonosítható. Lejjebb a törvénytelen kapcsolatban – Edelpeck Borbálától

– született Corvin János kicsinek ábrázolt alakja sejthető az anyával összeírtn. Legalul a hegyes

áll, lehunyt szemű női fej alighanem a 14 évesen gyermekágyi lázban elhunyt Podjebrád Katalint idézi. Arcát egy tehénnel összeírtnak látom, ami az anyaságra utal (Tehén=Rák), a tehénarcon feltűnő hal-alakú fényfolt a gyermekágyi halálra utalhat.

S/34. ábra

Ha tovább haladunk jobbra, a Buda-épület két falának találkozásánál egy török fejet látunk, ami már a Mátyást követő török korszak jelzése. Az S/34. ábra bal alsó sarkában látható ez a török fej, sárgával körvonalazva. Felette jobbra a világoskékkel keretezett részben úgy sorakoznak az egymásra tolt török arcok, mint a kézben tartott kártyák. A felettük látható képi részletek egy olyan turbánt hívnak elő, aminek díszjele is van.

Mátyás – az uralkodó – folytatásában leginkább a Budai pasákra gondolhatunk. Alájuk nyúlik be a török etnikai kódot adó kutya alakja, amely kapcsolatban áll a német kódot rejtő, zölddel körvonalazott macskafejjel is. Ennek (számunkra) bal füle beleér a kalapos német polgár alakjába.

S/35. ábra

Már a főváros korai történetében is meghatározó a német telepesek jelenléte, mind Pesten (németül Ofen), mind Budán, de a nemzeti öntudatra ébredés idején a német kulturális elsőbbség zavaróvá válik, és a főváros lassan visszakerül a magyarokhoz. Ez egy hosszú folyamat, amit például a magyar nyelvű népszínművek, a magyar műzene feltűnése jelez a XVIII. század végétől, de például a Bach-korszakban különleges jelentőségűvé váló csárdáskultusz is ide köthető. Csontváry képén pont ennek vagyunk szemtanúi. A török és a német világ végét egy olyan kakas (=Halak, a Vég jegye) kódolja, ami félig le is takarja a német polgár fejét (pirossal körvonalazva). A következő épületszakasz határán, a fekvő A-betűbe lépve már magyar táncot látunk, ami egy elnyúlt képű német arcból bontakozik ki (S/35. ábra), Kos-Halak átmenetként kódolva a kulturális újjászületést. A Halak-jel a rémült arc száját fedi, a táncosok Kos-jelként „nyílnak szét”. Az „A” betű alja és a többi betűelem egy fekvő női alakot ad

S/36. ábra

végén. Katonai vállapos, keresztpántos zubbonyában az idővonalon jobbra, vagyis a jövőbe tekint a győzelem jele fölött. Fegyvere persze más. Sisakja festőpalettára hasonlít, és a sapkadísz egy hosszan elnyúló ág vagy szarvasagancs (utóbbi a magyar etnikai kódot hozza) Makk Marcival és más bábszerűen megfestett meselényekkel (S/36. ábra). A festő lapult orra, sörényszerű, borzas haja és macskás szemgödöríve (vagy az arcon áttetsző kisebb oroszlánfej) oroszlánosságával győztesként emeli ki a kultúrák vetélkedésében diadalmaskodó magyarság megszemélyesítőjét.

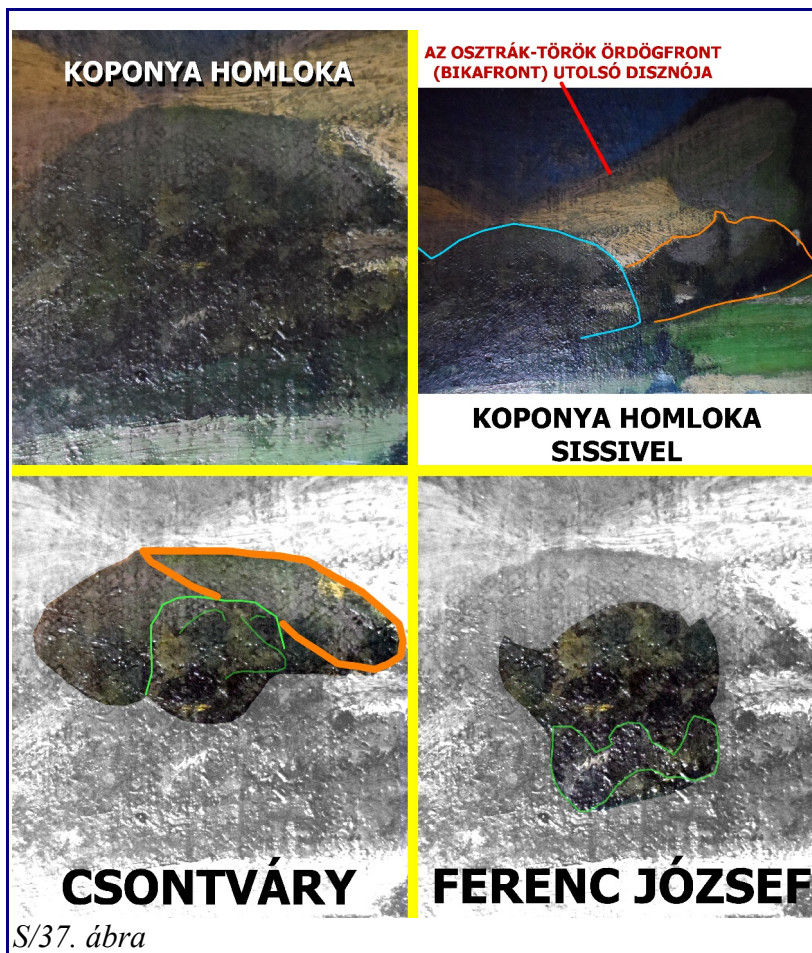
Technikai érdekesség, hogy ez a részlet a képen kb. 2 cm szélességű, így a sapkadíszbe írt közepes alakok 2 mm körüliek. Külön kutatás témája lehetne, hogy hogyan készülhettek ezek a miniatúrák.

Az S/34. ábrán Csontváry szájával egy vonalban, tőle jobbra egy kisebb ház látható. A házban egy lóalak körvonala fedezhető fel (a feje jobboldalon van). Ez magyar kód, bár a házban felismerhető féltucat fej valószínűleg több etnikumból való népi alak. Rögtön a ház lelegején egy mosolygó nő fordul a festő felé. Mivel a ház lakói Csontváry szájvonalában vannak, Csontváry láthatóan hozzájuk szól, nekik, kora Magyarországnak mondja el képeibe szőtt meséit. Ez az 1902-es képi allegória valójában egy művészeti manifesztum lehet. A festő mintha itt jelentené be „mesélő” kép-sorozatának, a soron következő évek nagy alkotásainak koncepcióját.

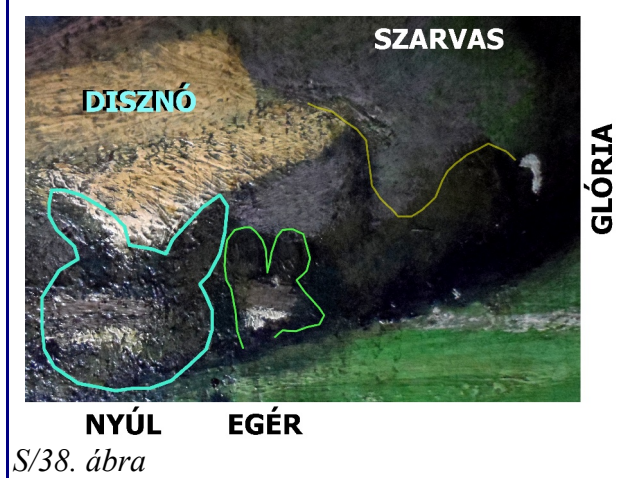
ki, ez szinte városként kerül el.

A táncjelenetben és attól jobbra tehát a magyar öntudatra ébredés időszakát látjuk, erre utal a kép alján itt megjelenő ház piros-fehér színvilága is, amihez a környezet zöldes színe csatlakozik a magyar trikolor színeit adva, illetve az S/34. ábra jobb alsó sarkában feltűnő, egybeírt kutya-ló alak. Ezt egy másik felvételtől vágtam ide, amin jobban látszik a hegyes fülű ló és a lelógó fülű kutya kombinációja (valószínűleg itt is van egy kis trikolor). A Ló jegye a zárszakasz magyar kódja, a kutya meg leginkább a vele egyenértékű Kos „győzelem” értelmét hívja elő, ahhoz hasonlóan, ahogy azt például a Baalbek kép végén láttuk (a harmadik tüzes jegy – az Oroszlán – a felettük lévő Csontváry arcában jelenik meg). A magyar szellem győzelmi képébe „művésztabornokként” íródik Csontváry képe a Buda-épület

AZ OSZTRÁK-MAGYAR HATÁRKŐ („HATÁRKOPONYA”) MOTÍVUMAI ÉS JELENTÉSE

S/37. ábra

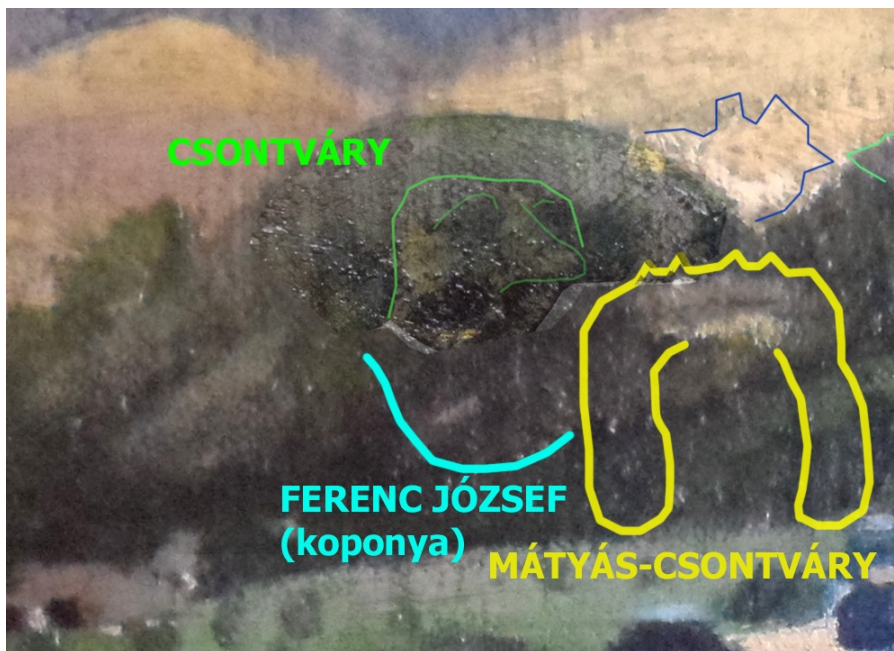
S/38. ábra

Szóltunk már a határnak, nevezetesen Mátyás világának rohanó „Ferenc József-vonat” motívumáról. Ez V. Ferdinánd testén keresztül egy alapvetően osztráknak kódolt koponya felé tart. A koponya-motívum részletesebb elemzéséből kiderül, hogy ez azért nem egy levegőben lógó vízió, határozott jelei vannak ugyanis annak, hogy a különös szerelvény, legalábbis annak mozdonya (Ferenc József) megérkezik a határpontra, és ott balesetet szenved Sissivel együtt, és több motívum erősíti meg, hogy a „baleset” Mátyás világában következik.

Az S/37. ábra bal felső részén látjuk a koponya homlokát, melyben egy nagy szemüreges, halálfejszerű motívum sejlik fel. Ha jobban is megvizsgáljuk, kiderül, hogy itt két motívum van egymásra csúsztatva, amit az ábra alsó két kockáján választottam ketté. A felső motívum Csontváry festősapkás önarcképe, ez fedi részint Ferenc József egybe-bajusz-szakállas, hegyes fülű ördögnek és halálfejnek megrajzolt képét.

Csontváry itt alighanem a jövő ítélőbírója, hisz az uralkodó a kép festésekor még él. Az ábra jobb felső kockájában egyébként a szépnek megfestett, nagy szempillájú Sissi fekvő alakját sejtethetjük. Az S/38-as ábrán látszik, hogy a fejnek a szempilláig tartó részébe még egy női fej van írva. Valószínű, hogy a fekvő fej egy később idézendő mikszáthi gondolat jegyében Sissinek az ország patrónájába írt alakja. Mikszáth „szent asszonynak” hívja Erzsébetet, a fején lévő fehér glóriarészlet erre utalhat. A kettős fejet balról az osztrák etnikai kód határolja (Nyúl=Szűz), a hom-

lokrészén a magyar etnikai kód (Szarvas) jelenik meg, köztük az egér alakja (Ikrek) utal a kettősségre, akár Sissi kettős elfogadottsága, akár a Sissi-patróna kettősség értelmében.

S/39. ábra

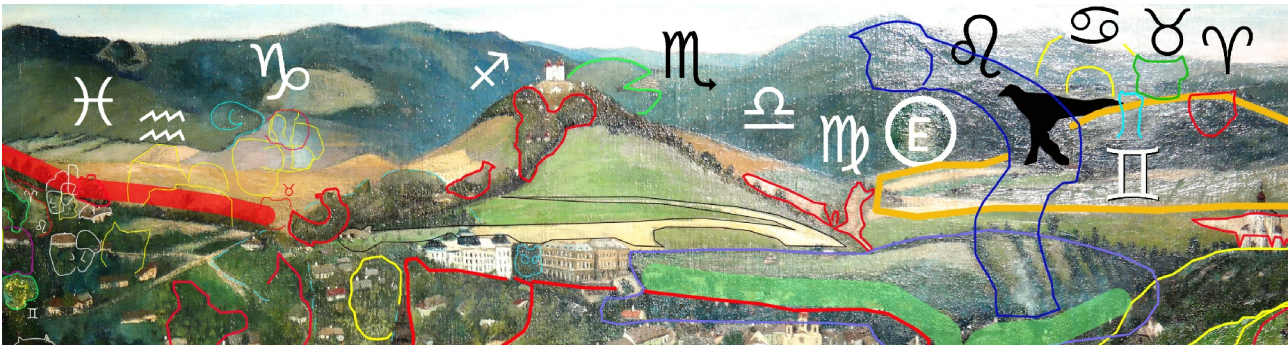
Térjünk át a „határkoponya” másik jelentésére! Az a magyar területre is belóg, és mivel itt a Hunyadi-történet indul, nem lehet csodálkozni rajta, hogy feltűnik benne egy Mátyáshoz köthető jelenet is. Talán emlékszünk rá, hogy a koponya Szilágyi Erzsébet fátyoldíszével is azonos volt. A fej megtestesíti a benne foglalt gondolatokat is, és az anya legfőbb gondolata és törekvése fiai hatalomba juttatása volt. Mátyás hatalomra kerülésének talán a legfőbb történelmi mozzanata, amikor még prágai fogsága idején, távollétében a

Budai vár alatt a Duna jegén királlyá kiáltják. Az S/39. ábrán valószínűleg ez a jelenet látható. A koponya homlokrészébe – mint emlékszünk – Csontváry volt írva alatta Ferenc Józseffel. A jobb kivehetőség érdekében a festő fejét átvágtam az S/39. ábrába pont a saját helyére. Alatta jobbra látszik a pártfogoltja (sárgával körvonalazva), akiben Mátyás és Csontváry arcának „keresztzése” ismerhető fel. Alatta a koponya osztrákságának jelzésére használt, egyébként jégszínű macska utal a Duna jegére, felette pedig a felhők közül kisüt egy oroszlánszerű Nap. Mivel a Nap az Oroszlán uralkodó bolygója, a Nap és annak oroszlánszerűsége is az Oroszlán hatalmi jelentésére utal, mintegy jelzi az alatta feltűnő ifjú királyt. Mátyás fején a koronát egy épület adja. Ezt a Dunát megjelenítő csíkszerű macskaalakhoz viszonyított magas helyzete alapján joggal azonosíthatjuk a Budai várral. A kép jelentése világos: a festő ítélete szerint – „időutazásban” – Mátyás-Csontváry váltja le a koponya- Ferenc Józsefet. A képi történet úgy is olvasható, hogy Csontváry Mátyás reinkarnációja, aki – mint „igazságos” – ítéletet hoz Ferenc József ügyében.

FERENC JÓZSEF ÉS SISSI NAP-HOLD SZEREPE. METÓN-CIKLUS CSONTVÁRY KÉPEIN

Tovább göngyölvítve az elmesélés Ferenc József – Sissi-vonalát, érdemes megvizsgálni a Selmec-kép felső részén vízszintesen keresztbefutó zodiákust (lásd az S/5. ábrán). Ez – mint egy újabb zodiákus – első ránézésre öncélú jelképi váznak is tekinthető, minthogy nem nagyon mutat összefüggést a képbe foglalt történelmi eseményekkel. Az érdekes az, hogy van egy kis „hibája”, amiről sejthető, hogy az nem véletlen – ott van eldugva a mondanivaló.

Az S/40. ábrán látjuk a teljes „felvidéki” lineáris zodiákust.

S/40. ábra

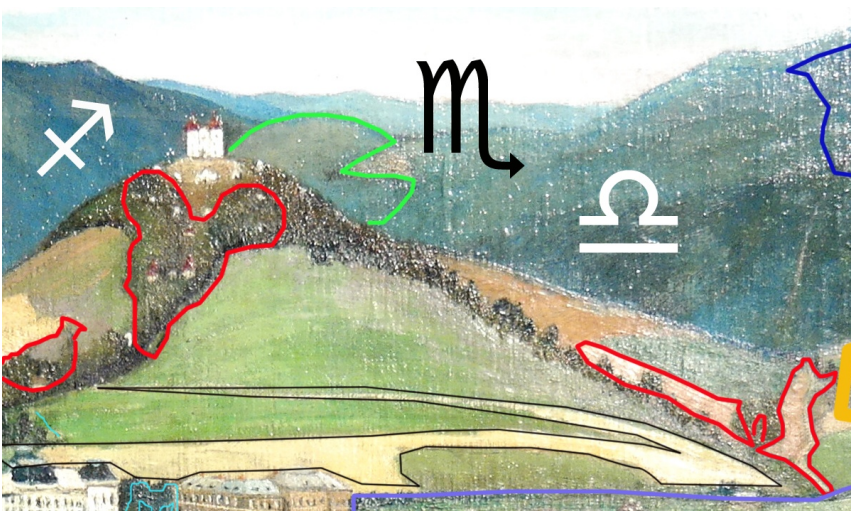
A tisztább áttekintés érdekében csak ennek a 12 jegyét szerepeltettem, az egyéb zavaró zodiákus jegyeket letöröltem a képről. Látszik, hogy balról jobbra olvasva a zodiákus az idővel „szemben fut”, az elején látjuk a legutolsó téli jegyet (Halak), a legvégén a legelső tavaszt (Kos).

S/41. ábra

hőből kibontakozó csupasz „kő” is.

Az S/41. ábrán a téli jegyek követhetők fordított sorrendben. Balra, egy nagyjából hal alakú foltban egy Kakas repül balra. Mindkettő a Halak megfelelője. Mellette kétféle majom is látszik, egy kerek fülű, és egy pávián-szerű. A Majom a Vízöntővel egyenértékű, ami fordított sorrendben a következő jegy. Végül a Bakot idézi egy csavart szarvú hegyi kecske, de még talán a fel-

S/42. ábra

Visszafelé haladva az őszi jegyei jönnek (S/42. ábra). A Kálváriadomb íve íjat rajzol ki, amiben a fehér épület játssza a nyíl szerepét. Ez a Nyilas megjelenítése. Utána a Skorpiónak kell következnie, és valóban, a vele egyenértékű kígyó fejét (nyitott száját) a nyílhegyépület mögött látjuk kibújni. Végül a Mérleg tartozik ide, amit a Hódoltság és az Erdélyi fejedelemség közötti választóvonalra íródó sárkány személyesít meg (Sárkány=Mérleg).

S/43. ábra

„E”-t az ábrán megerősítettem és bekereteztem. Erzsébet Szűz-értelmezését megerősíti, hogy az „E”-ből felfelé egy csitriarc nyúlik ki, ami átfedést mutat a felette lévő fiú kamaszarcával (S/44. ábra). Ezután az Oroszlánnak és a Ráknak kellene jönniük de a szokásos ábrázolásuknak semmi nyoma. Az Oroszlán helyén viszont az Oroszlán képjeléhez hasonló, majomszerű testtartásban mutatkozó kamasz vehető ki. Az életkor meg is felel a zodiákus jegynek, ugyanis a teljes körös életútkódolásban a Rák a gyerekkornak, az Oroszlán a kamaszkornak felel meg. A fiú Oroszlánságát megerősíti, hogy ülepébe az Oroszlán-Vízöntő kód ellenjegye, a Vízöntővel egyenértékű holló van rajzolva. A Rák helyén a felhők közül kisütő Napot látjuk. Ebben csak annyiban lehet igazság, hogy a Rákhoz tartozik a Nap legmagasabb állása...

S/44. ábra

Az S/43. ábrán – egyelőre átugorva a meghatározó jelentőségű nyári csoportot – a tavaszi jegyeket szemléltetném. Az Ikreket a sárga kalapvonalra írt bagoly képviseli (Bagoly= Ikrek). Utána egy zölddel körvonalazott disznófej sejlík fel, ami a Bikával egyenértékű. Végül egy fekvő V-jel adja a Kost. Lássuk ezután a titokzatos nyári csoportot (S/44. ábra)!

Fordított rendben a Szűztől indulunk. Ezt képviselheti a Sárkány fejét adó bukfencező nyúl (Nyúl=Szűz), de a szűzies tisztaság okán a jegy érvénye rávetülhet Erzsébet királynéra is, akit egy hegyi erdőbe írt „E” betű jelenít meg. Egy korabeli képeslapról ismert történet, hogy Selmezbányán Erzsébet tiszteletére az erdőben egy „E” alakú irtást vágtak. Ezt az

Az S/44. ábra furcsa kódrendszere szerintem a következőképp értelmezhető. A Sissit körülölelő kamaszfiúban alighanem Ferenc Józsefre kell ismernünk, akinek az „Oroszlán” státusza uralkodói mivoltát hozza, hisz ez az Oroszlán első számú jelentése. Gomborra is reá vall. Kissé együgyűnek tűnő arcberendezése, valamint az a tény, hogy az Oroszlánkamasz lába a „Halak” (=halál, pusztulás) képi megtestesülésében gyökerezik, valószínűleg Ferenc József már eddig is tapasztalt negatív megítélését erősíti. Az Oroszlán uralkodója – a Nap – ráadásul át is ment a Rákba, ahol a női minőségű Holdnak kell uralkodnia. Mivel a Nap-Hold páros az Oroszlán-Rák jegypárost férj-feleségként uralja, Ferenc József Napja a feleségnek is megfelelő Rákhoz, lényegében Sissihez pártolt át. Ami pedig a kamaszfiúba írt Oroszlán-Vízöntő tengelyt illeti, ennek jelentése is világos. Ferenc József az Oroszlán, ő győzött

49'-ben. Ellenfeleként a vesztes magyarok adják a Vízöntőt, de az ezt szimbolizáló holló Sissi szintjén és közvetlenül mellette jelenik meg, mert a közfelfogás szerint ő szerette a magyarokat, mintegy a magyarok oldalán állt. Ez a különbségtétel Erzsébet és Ferenc József között Erzsébet javára nem csak Csontvárynál érezhető. Jellemző Mikszáth megemlékező cikke Sissiről, aki szerint:

„ez a szent asszony örködött a nehéz órákban Magyarország fölött, hogy az ő szívéből, melyet most átvert a gyilkos tőre, fakadtak ki elsőbben azok a sugarak, melyek most előntenek fényükkel, melegükkel”

Mintha ezeket a sugarokat, ezt a melegítő Napot rendelte volna Sissihez Csontváry is a festményen. Mikszáth a továbbiakban Sissit jelentőségében Magyarország patrónájához, Szűz Máriához hasonlítja, ami véleményem szerint erős romantikus túlzás:

„A másik szőke asszony az isten anyja, akinek az alakja a pénzeinkre van verve, csak édestestvére ennek a mi érzéseinkben. Egyforma rangban él a kettő a hármas halom és kettős kereszt országában.”

Csontvárynál is fellelhető ugyanez a gondolat. Sissi és az ország patrónájának összeírását már tárgyaltuk. Emellett, Sissi a képen a bal sarokban és a jobb sarok közelében szimmetrikusan van elhelyezve, és a kép közepét uraló Emesével egy háromszöget alkot, lefoglalva a kép fontos pontjait. A Panaszfal-képen a kép elülső két sarkában Madonnákat látunk a kiseddel. Mintha a Mikszáthi hasonlat és a másik kép szimpátiakódolása emelkedett volna át a „Selmecebe”. A kód titkos, de megszólaltatható, és láthatóan másként vall a császári pár két feléről.

Kettejük között szimbolikusan egyfajta Nap-Hold viszonyról van szó, és a kép közepén is egy Nap-Hold egybeírásként jelenik meg Emese alakja. A „Selmec” mellett Csontváry mind a négy nagy festményén van Nap-Hold motívum, de még a kisebbeken is (pl. Jajcei vízesés, Tavasz Mosztárban). Igen érdekes, hogy miközben a nagy képek területarányainál találtunk egy titkos szabályosságot, egy olyan „Napút”-összefüggés is kimutatható a centiméterben mért oldalméreteken, ami pont a Nap és a Hold mozgásviszonyait jellemzi. Erre épp a „Selmec” esetében figyeltem fel, melynek szélessége 152 cm! A sztyeppi szimbolika könyvem írásakor nem egyszer talákoztam a 152-es értékkel. A sztyeppi műtárgyak, sőt a mondák is sokszor rejtenek bizonyos csillagászati-naptári összefüggéseket. Ezekre a mi könyvünkben kitérni nem érdemes, elég annyit tudnunk, hogy van egy nevezetes **19** éves ciklus, ami igen nagy pontossággal **235** „holdhónapnak” felel meg, ebből 12 holdévben $12 \times 12 = 144$, 7 hosszabb holdévben $7 \times 13 = 91$ holdhónap van.

S/45. ábra

Ez az ún. Metón-ciklus a Hold és a Nap mozgását „egyezteti”, hozzá közös nevezőre. Mivel számos sztyeppi naptár nem 12 hónapra, hanem 8 szektorra bontja az évet, a teljes Metón-ciklus $19 \times 8 = 152$ szektort, naptári egységet számlál. A Metón-rendszer az i. e. VIII. század közepén tűnik fel a szkítákhoz is kapcsolódó Manneában, Kínában például i. e. 484-ben vezetik be, de még XIX. századi dunántúli pásztor-naptáron is látható (utóbbival a sztyeppi szimbolika könyvben foglalkozom, de a népdalszimbolikai könyv-

be is bekerült a Ludasim, pajtásim című népdal elemzésénél). Az S/45. Ábrán két példát látunk, a 19x8-as rendszerre, a Perm közelében előkerült cserdini tálat és az említett dunántúli tükröst. Más naptári alrendszerei mellett mindkét műtárgy legkülső körében látható egy 152 jelből álló sorozat. A 152-öt adó 19x8-as értéken belül különösen a 19 évnek lehet kiemelt jelentősége. Megvizsgálva Csontváry négy legnagyobb képét és a „Selmecebánya látképét” azt tapasztaljuk, hogy a képek oldalhosszúsága a legtöbb esetben igen közel esik a 19 szám többszöröseire, amit az alábbi táblázattal szemléletnek (érdekes, hogy a Δ eltérések összege 0, kiegyenlítik egymást):

kép	szélesség	Δ	19 többszörösével cm közelítve	magasság	Δ	19 többszörösével cm közelítve, egyéb
Baalbek	715	-7	722=19x19x2	385	+5	380=20x19
„Mária kútja”	515	+2	513=27x19	362	+1	361=19x19
„Taormina”	570	0	570=30x19	302	-2	304=16x19
„Tarpatak”	400	+1	399=21x19	236 (235+1)		Metón-számból
„Selmec”	152	0	152=8x19	90 (91-1)		Metón-számból

Mint látjuk, az oldalméretetek elég pontosan hozzák a 19 többszörösöket, a legnagyobb jelzett eltérés sem sokkal több 1 százaléknál. Ráadásul a két utolsó képnél két olyan értéket is találunk, ami a Metón-ciklus $144+91=235$ -ös – már említett tagolását – közelíti a **90**-es és a **236**-os értékkel. Nem valószínű, hogy mindez véletlen lenne. A nagy képek és a „Selmec” közepén megjelenő Nap-Hold összeírás és ugyanennek a két asztrológiai fővilágosítónak a ciklusait egybeíró **19**-es érték feltűnő szerepeltetése az oldalméretetekben alighanem a Nap és a Hold jelentőségének kiemelése Csontváry művein. A Nap és Hold ilyen hangsúlyos láttatása jellemző a sztyeppi és a későbbi magyar ábrázolásokra is. Gondoljunk a Nap-Holdas székelykapukra, de például a két ordoszi hun koronán, sőt a Szent Koronán is van egy feltűnő Nap-Hold alaprendszer. A Szent Koronán **19** figurális zománckép van, ebből az abroncson 8, de ide „lóg be” még négy a keresztpántról, ami megfelel a Nap-év 8 illetve 12 részre osztásának, az abroncs fölött viszont egy olyan Hold-kört látunk, ami $3 \times 9 (+1)$ nagy fehér gyöngyből illetve színes párta-köből áll össze, a 27 indiai és a 28 kínai holdházat jelenítve meg. A Korona abroncsrendszere ugyanúgy a **12** zodiákus jegyből és a $(27/28)$ -as holdházrendszerből áll, mint a „Kustár-ábra” – vagyis a magyar szimbolikai ABC –, és utal a Nap-Hold törvény **19**-es számára. Ugyanezen Nap-Hold törvény számaiból, illetve a 27/28-as teljesség-számból képzi Csontváry az említett képek oldalméreteit és területét is, mint arról régebben már szó volt.

UTÓSZÓ A SELMECHEZ

Az 1902-es nagyszabású történelmi tabló alighanem a legjelentősebb a festő effajta, mesélő képeinek sorában. Ugy tűnik, mintha itt kísérletezett volna ki Csontváry egy sor olyan megoldást, melyek itt még forrásban vannak, de a következő évek nagy alkotásain már letisztultabban láthatók. Itt még kísért a bőség zavara, megannyi esemény, rokonság, felsejlő elődök és totemállatok (etnikai jelölők) végeláthatatlan láncolata és bonyolult kapcsolataik nehezítik az áttekintést. Itt még nem cserélte nagyobb vásznúra képét a festő, mint a „Tarpatak” vagy a Taormina esetében, és zsúfoltsága okán számolnunk is kell bizonyos részletek többértelmű, szubjektív értelmezhetőségével (Zrinyi családja, Mátyás női kapcsolata...).

Sorozatunk végére

vettem a „Selmec” elemzését, pedig történetileg ez volt elől, a Taormina, a Baalbek, a Tarpatak-kép, a Cédrusok mind későbbiek. A „Selmec” az a szimbolikai alapvetés, amit az ember ha csak részint is megért, könnyen igazodik el a továbbiakban. Látva Csontváry gondolkodásának mélységét és szimbolikai bravúrját, csak sajnálni tudom azokat, akik valaha is őrülnék, zavaros gondolkodásúnak vélték. Nem kell mindenkinek és mindenben egyetérteni a festő-géniusszal, de sokdimenziós műveinek összeszedettsége, átgondoltsága, szervessége valódi tartalmuk feltárása után nyilvánvaló.

„*Te leszel a világ legnagyobb napút festője. Nagyobb Raffaelnél*” – szólt egykor a sugallat. Nem tűnik túlzásnak...

A Csontváry-képek értelmezése (a szerzőnek a Csontváry–100 konferencián tartott előadása alapján – egyes művek az átfedések miatt más tematikai csoporthoz is sorolhatók).

Irodalmi vonatkozású művek:

Jajcei vízesés: Csongor és Tünde;

„Taormina”: négy görög dráma – Oidipusz király, Iphigeneia Auliszban, Elektra, Antigoné;

Tavaszi Mosztárban: Ludas Matyi;

Vihar a Nagy Hortobágyon: Toldi;

Villanyvilágította fák Jajcében: a Puskin által lejegyzett aranyhal-mese (orosz történelmi étvágy a Balkánon);

Római híd Mosztárban: Rómeó és Júlia.

Történelmi vonatkozású művek:

Baalbek: Egri csillagok, török uralom Egerben és a vár végleges visszafoglalása;

Selmecbánya látképe: a Hunyadi-fiúk élete, Buda története, Szigetvár, Mohács, Rákóczi- és Bocskai szabadságharc, Ferenc József- és Sissi-problematika;

Visszatekintő Nap Trauban: tatárjárás, IV. Béla;

„Ferenc József”: I. világháború, Ferenc József és Tisza felelőssége;

„Háborús jelenet”: a háború vallási háttérére, szovjet kérdés a Csaba-legenda allegóriájával;

A Keleti pályaudvar éjjel: Buda története;

Gém: Nándorfehérvár;

„Kis Taormina”: Amerika felfedezése;

„Magyarok bejövetele”: Csodaszarvas legenda, magyar történetiség, magyar vallás- és üdvtörténet.

Mitológiai vonatkozású művek:

„Tarpatak”: Emese álma, Attila- és Magóg-kérdés;

Schaffhausen-i vízesés: Attila élete és öröksége;

„Olajfák hegye”: Noé bárkája, Babilon;

Athéni utca: Pallas Athéné patrónussága áthallással a magyarok Nagyasszonyára, a görögök pozitív megítélése;

A Jupiter templom romjai Athénban: a görögök és a rómaiak ellentétes megítélése.

Vallási tematika:

Sétakocsikázás újholdnál Athénben: Remete Szent Pál és Antal emlékezete;

Zarándoklás a cédrusoknál Libanonban: általános 12/4/3 stációs életút-kódolás és Csontváry zodiákus életút-kódolása a Jézus/Mária monogramból (Jézus és Mária szellemiségéből) kinövő cédrus lombjában;

Parkrészlet: Csontváry vallási életútja;

„Mária kútja”: Újszövetség, Mária-kultusz, protestantizmus;

Castellamare di Stabia: Szűz Mária;

Egy cédrus Libanonból („Magányos cédrus”): magyar vallástörténet;

Titokzatos sziget: Emesétől a kereszténység győzelemre juttatásáig;

„Templomtéri kilátás”: az ősvallástól a kereszténységig;

A Panaszfal bejáratánál Jeruzsálemben: a kép fő jelentésében a vallási gyakorlat emberi gyarlóságait szembeesíti az ősvallás „Tejút-gráciái” és a jézusi szeretet által képviselt ideális hittel. Magyar madonna-kép.

Raffaél és Leonardo kritikája;

Fohászkozó üdvözítő: „vallási kódtáblázat”;

Öreg halász: emberhalász égi perspektívában (a Leonardo-féle „halott mérnöki perspektíva” meghaladásaként használt „napút-perspektíva” égi szintre emelése).

Család-magánélet-sors, életmód, egyéb:

Süvöltőt leterítő ölyv: Csontváry családja;

Ablaknál ülő nő: anyaság;

Almát hámozó öregasszony: anyaság;

Hídon átvonuló társaság: Csontváry fiktív házassága;

1. önarckép: Csontváry Attilasága;

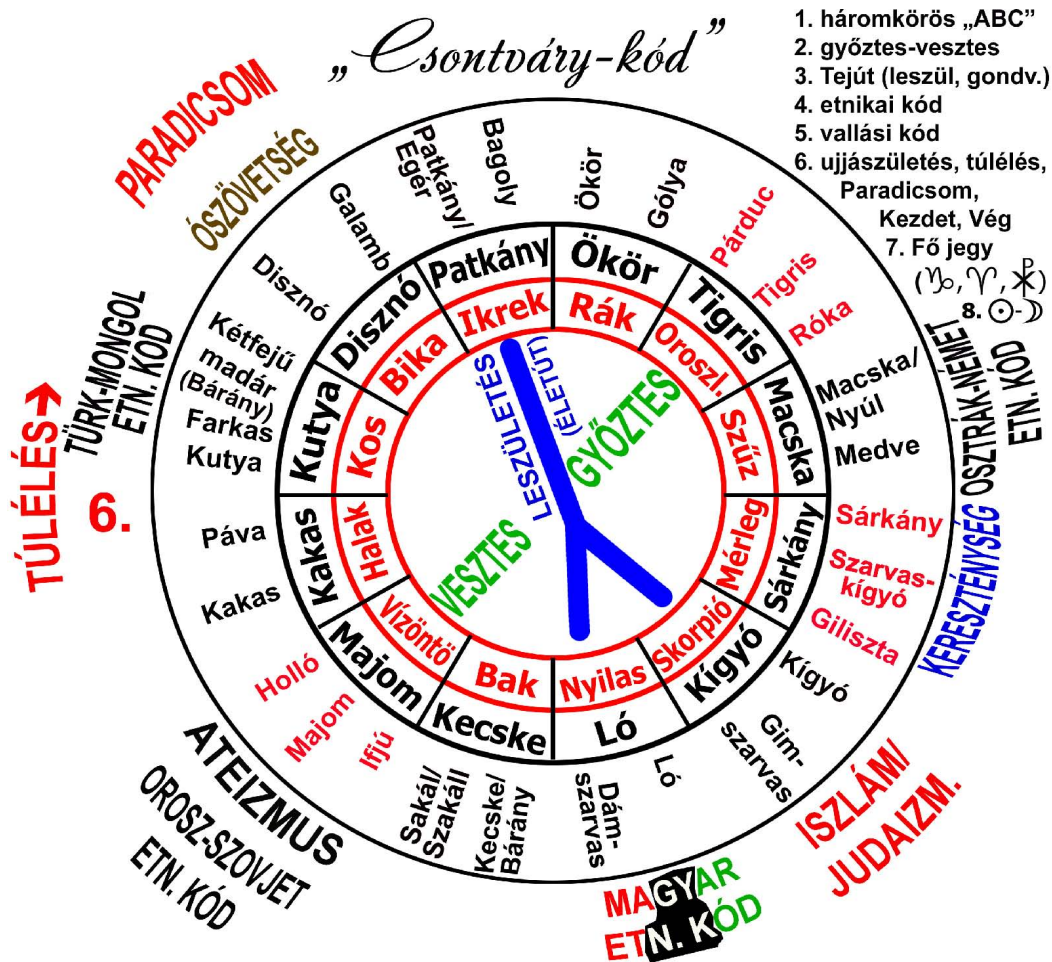
2. önarckép (Csontváry Ludas Matyi-sága);

Tengerparti sétalovaglás: utolsó festmény, Csontváry életút kódolása 12 zodiákus jegy – hét bolygó – négy évszak rendszerben (az első festmény, a Pillangók is ugyanilyen rendszerű);

„Allegorikus jelenet”: „Csontváry a magyar lélek festője”;

Jajcei villanyerőmű éjjel: bűnös városi életmód, „magyar Faust”.

Csontváry kódrendszerének grafikus összefoglalása

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Tudományos vonatkozásban mindenekeelőtt a könyvünk elején közölt szimbolikai ABC kidolgozásáért tartozom köszönettel azoknak a kutatóknak, akik ezt a rendszert „Az esztendő körében” és más munkákban feltárták. Nemzetközi publikációkban propagálom is ezt az alapvetést Csillagmítoszi jelképek hármasság magyar állatövi rendszere néven, ugyanis ezt a jelkulcsot néhány kisebb elmélettel kiegészítve az a teljes sztyeppi műtárgy- és mondavilág új típusú, igen hatékony elemzését teszi lehetővé. A Csontváry-kutatásnak ma már tengernyi irodalma van, de visszatekintve jól látható, hogy alapvetően Pap Gábor járt jó úton, amikor Csontváry-könyveit és -elemzéseit erre a rendszerre alapozta, melynek kifejlésében is oroszlanrészese volt.

A Sárosi Zoltán vezetése alatt nem csak kiadóként, de a szerves műveltség egyfajta kutatói központjaként is működő, az új gondolatok közlését is felvállaló „Két Hollósnak” is köszönettel tartozom azért az elméleti és gyakorlati segítségért, amit a könyv megírásához nyújtottak, ott folyó előadásaiikkal, kiadványaikkal, Csontváry-fotóik rendelkezésre bocsátásával, nem beszélve a papír alapú könyv a kivitelezéséről. Természetesnek tartottam, hogy a „mesélő képek” elemzéseit náluk jelentetem meg, és köszönettel vettem, hogy arra fogadókézséget mutattak.

Külön köszönet illeti Szőcs Géza ajánló sorait, melyekből az első – a „szűzolvast” élményét költői ízekkel hozó – visszajelzést kaptam egy olyan könyvről, melynek sem a megírása, sem a megértése, de tán a méltatása sem könnyű kihívás.

A Csontváry-képek titkos tartalmának tanulmányozása és feltárása sokirányú előkészület igényelt, eközben nem egyszer kerestem fel Pécs híres Csontváry-múzeumát a képek megtekintéséhez és fotózásához. A kapcsolatfelvételekhez és útjaim lebonyolításához Tirts Tamás (és baráti köre) nyújtott szervezési és közvetlen segítséget, többször együtt utazva vagy társaságban még az éppen esedékes elméleti problémákat is meg tudtuk beszélni. Utóbbi azért tartom említésre érdemesnek, mert a csillagmítoszi módszerre való nyitottság tapasztalataim szerint ma még nem tipikus, sem a laikusok, sem a tudományosság körében.

A hátsó borítóra szánt „feltáró önarckép” megfestése bonyolultabbra sikerült a vártnál. Több festőhöz fordulva végül egy régi ismerősömben, Végvári Tamásban találtam meg azt a jókezü és intelligens grafikus-festőt, akivel a Selmec-kép két centiméternél is kisebb (!) és alaposan eldugott manifesztum-szerű önábrázolását kellő méretűre tudtuk felnagyítani. A láttatáshoz bizonyos kompromisszumokat, a rejtett motívumot előhívó átdolgozást is vállalnunk kellett, és a „hosszányulás” tőle is kellő felelősségérzetet és ízlést követelt meg.

Végül köszönettel tartozom mindazon sokaknak, akik Csontváry életével, írásaival, műveivel kapcsolatos adalékok felgyűjtésével és közzétételével alkotóan segítették elő a festő génius életművének kutatását.

A MESÉLŐ FESTŐGENERÁLIS

(EGY REJTETT CSONTVÁRY-ÖNARCKÉP FELTÁRÓ ÁBRÁZOLÁSA
VÉGVÁRI TAMÁS FESTMÉNYÉN, A SZERZŐ ELGONDOLÁSÁBAN)